

# **Een verzameling prijzen, aanprijzingen en wetenswaardigheden met betrekking tot het aanbod van interieur-artikelen te 's-Hertogenbosch, 1771 - 1971**

**deel 1**

Bijèèn gebracht uit:

Bossche Krantenarchieven uit de periode 1771-1971

Aangevuld met gegevens van/uit:

Bedrijfsarchieven

Vakbladen

Studie Vakboeken etc.

Oud vakgenoten en brancheleden

Landelijke krantenarchieven

Musea, bibliotheken, archieven

Publicaties over textiel

Etc.

**'s-Hertogenbosch, jaar 2000  
Henk Bruggeman**

Deze publicatie werd uitgegeven in het jaar 2000, dat werd uitgeroepen tot het jaar van het textiel.

---

## INHOUDSOPGAVE DEEL 1

### Deel 1

|    |                                 |    |
|----|---------------------------------|----|
|    | Inleiding .....                 | 3  |
| 1. | Tapijten .....                  | 6  |
| 2. | Karpetten en Lopers .....       | 23 |
| 3. | Matten, Kleedjes, Cocos .....   | 32 |
| 4. | Linoleum; Viltzeil; Vinyl, etc. |    |
|    | 1e deel .....                   | 43 |
|    | 2e deel .....                   | 48 |
|    | 3e deel .....                   | 50 |
|    | 4e deel .....                   | 51 |
| 5. | Vitrage .....                   | 54 |
| 6. | Overgordijnen .....             | 60 |
| 7. | Zonweringen .....               | 71 |
| 8. | Tafelkleden, Divankleden .....  | 74 |

## INLEIDING

"En op de mèrt daor woont unne Bèkker..."

Zo begint een bekend Bosch volksliedje.

Niet alleen op de markt maar ook in de omliggende straten zullen nog vele andere neringdoenden en ambachtslieden gewoond hebben.

Wanneer s'morgens de gezellen zich van elders naar hun werkplaatsen begaven voor het verrichten van de dagelijkse arbeid zal het rond onze Bossche markt een drukte van belang zijn geweest.

Veel van deze ambachtslieden hadden op onze markt hun eigen stekje waar zij zich verzamelden, voordat zij naar hun werk gingen.

Rond de jaren 1920-1930 was het verzamelpunt van onze woning-, meubel- en matrassenstoffeerders tegenover het stadhuis, op de hoek bij de Minderbroederstraat.

Er zal - in afwachting van het tijdstip om naar de "Baas" te gaan - ter plaatse menig sterk verhaal verteld zijn. Doch niet te lang blijven praten; er moet op tijd begonnen worden.

Zomers was dat om 7 uur. In de winter om 8 uur. De Stadsbeiaardier had het carillon zodanig ingesteld, dat de daar wachtende stoffeerders wisten: nu is het de hoogste tijd. Om vijf voor zeven uur (of 5 voor 8 uur) gaf het carillon even een klik door middel van èèn der klokjes uit de stadhuistoren. "Klik voor de bult" ofwel tijd om de schouders onder je werk te zetten. Vakopleiding was er niet; men kwam onder de hoede van en in opleiding bij een oudere collega werknemer. Klikte het, dan kreeg je een kans om het vak goed te leren. Vakscholen om zich daar verder te bekwamen in het vak waren nog onbekend. Voor de leerjongen was het zaak om het advies van zijn leermeester op te volgen:

*Goed opletten als ik het uitleg en voor de rest: je handen laten wapperen.*

Gereedschap vergaarde je door middel van een verlanglijstje met je verjaardag of met Sinterklaas; een afdankertje van een collega of een attentie van je baas bij gelegenheid van je verjaardag of met de viering van de patroondag van de stoffeerders. Want die hadden we ook in onze branche: Sint Reinoldus. Jammer, dat achteraf gebleken is, dat deze heilige nooit bestaan heeft. Zou de aan hem toebedeelde plaats misschien berusten op een sterk verhaal van een Bossche stoffeerder?

Eerlijk, dan hadden het onze protestante collega's beter getroffen. Bij hen stond de apostel Paulus in het vaandel. Van oorsprong was deze eigenlijk scheepszeilenmaker. Door deze zeilen toe te passen bij afscheidingen in ruimtes ontstond er een verdeling tussen wonen en slapen. Hij was dus de eerste woning-inrichter.

Bij bepaalde gelegenheden werden ambachten hetzij afzonderlijk hetzij in zijn totaliteit - b.v. bij een tentoonstelling of een manifestatie - in het middelpunt van de belangstelling geplaatst. Gebruikelijk was het in die tijd, dat bij zo'n gelegenheid de kerkelijke viering centraal stond.

Niet zelden gebeurde het, dat na een toepasselijke preek van de Geestelijk Adviseur de meegebrachte gereedschappen door de aanwezige vakbroeders omhoog geheven werden om ze met wijwater te laten zegenen.

Om aldus -volgens oud gebruik - dit gereedschap mede tot steun te zijn van de ambachtsman bij het zegenrijke werk zijner handen.

Nu dringt zich wellicht de vraag op of de geldelijke vruchten door dit ambacht voortgebracht ook gezegend **rijk** zijn geweest.

Men kan het misschien ook anders stellen. Als men aan het einde van zijn loopbaan met genoegen terugdenkt aan deze periode en het uitgeoefende ambacht, dan mag men in deze tijd best spreken van een **RIJKE ZEGEN**.

Henk Bruggeman

**Staalboeken inzake de collectie tapijten en karpetten uit het jaar 1930**

## 1. TAPIJTEN

Bij het nazien van de krantenarchieven omtrent ons onderzoek naar tapijten en karpetten stelden wij ons toch de vraag waar werden deze geproduceerd en op welke wijze kwamen ze in het handelscircuit terecht.

Om hierop een antwoord te kunnen geven zouden wij deze goederen in verschillende categorieën (A en B) moeten indelen.

### A. Zij die afkomstig zijn uit de landen waar ze ook vervaardigd werden.

Deze werden per schip aangevoerd naar een zeehaven in ons land en daar gelost. Veelal was dit de plaats Amsterdam. Ze werden of bij opbod of tegen taxatieprijs verkocht door makelaars. Dit gebeurde op het afgemeerde schip ofwel in een opslagruimte aan de wal.

Inzake deze verkoop plaatsten de betreffende makelaars hieromtrent mededelingen in verschillende in ons land verschijnende kranten.

#### Jaar 1751                      Amsterdamsche Courant

*Nu eerst uit Zee gekomen:  
Een partij Smirnsche Vloer Tapijten en Carpetten.  
Schip liggende op de Binnenkant bij de Kraansluis.*

#### Jaar 1760                      Haarlemsche Courant

*Via Zeehandel ingevoerd  
Turksche Kleeden.*

(onder dit begrip vielen de Oosterse en Chinese kleden).

#### Jaar 1763                      Amsterdamsche Courant

*Makelaar Corn. Vreede te Amsterdam*

*50 stuks allerbeste Smirnse Vloer Tapijten waaronder èèn van circa 210 Piek in het vierkant.*

*Noch te lossen uyt het binnen gekomen schip:  
St. Gregory. Capt. DIRK FROTZ.*

Opvallend is een advertentie in dezelfde krant waaruit blijkt, dat er niet alleen tapijten en karpetten werden ingevoerd maar ook garens.

*Een partij fijn Angora Turx Gaaren. Liggen in het schip bij de Kraansluis.  
Bij opbod door Makelaar G.H. Westerlo te Amsterdam op 't Rusland in " 't Wapen van Amsterdam".*

De in ons land vervaardigde tapijten en karpetten werden door middel van beurtvaartschippers of vrachtbodediensten op de plaats van bestemming afgeleverd.

**Jaar 1766**                      Amsterdamsche Courant

*Bij opbod in de Nes in de Brakke Grond te Amsterdam.  
Opregte Smirnse en Engelsche Vloerkleeden.  
Allerlei lengtes en breedtes.  
Alsmede Spaensche en Portugaesche matten  
van een half El tot drie Ellen breedte.  
Alles liggende als nader bij notitie zal worden aangewezen.*

**B. Zij die ten verkoop werden aangeboden via venduhuizen alsmede via verkopen ten sterfhuizen.**

**Verkopen Venduhuizen.**

**Jaar 1772**                      's-Hertogenbossche dinsdagse Courant van 22 september

*Den Vendumeester P. Werden te 's-Bosch zal op Zaterdag den 26 dezer des voordemiddags ten 3 uren publicq en voor alle Man verkoopen een extra fraay en geheel nieuw Smirnaas Vloertapijt.  
Nooyt gebruykt.*

*Lang 9 en zeven 16 de Piek  
Breed 7 en drie 8 ste de Piek.*

*Zijnde park werck van de eerste soort met responstie voor alle disqualiteiten en fouten; zelfs die 24 uren na de Koop nog konde aangetoond werden; zullende 't zelve inmiddels 2 dagen voor de Verkoop voor een ieder te zien wezen in het pakhuis van de Heer J. Schouw op de Parade plaats.*

**Evenzo de verkopen:**

*Ten sterf Huyze van.....sullen verkocht worden:*

---

Wij noteerden uit de 's-Hertogenbossche dinsdagse en vrijdagse Courant uit de periode 1778-1800 enkele berichten:

*Een Turksch Tapijt  
lang 7 en breed 6 en drie agste El*

*Twee Turksche Vloer Tapijten*

*Een groot Vloer Tapijt  
lang tien en een halfe El  
breed zes en drie vierde El*

Uit de gedurende een bepaalde periode te 's-Hertogenbosch verschijnende krant:  
Le Journal du Département

vonden wij:

**Jaar 1811**

*Kostbare Smirnasche en andere Vloer Tapijten*

**Jaar 1814**

*Een Doorniks Tapijt met randen  
lang 10 Ellen, breed 6 Ellen.*

Na deze periode verschijnt in onze stad het:

Dagblad der Provincie Brabant

**Jaar 1816**

We beginnen met een bijzondere advertentie.  
Het is een mededeling van het:

*Tuchthuis te 's-Hertogenbosch,  
dat men daar kan laten vervaardigen allerlei Matten en Tapijten.*

Het Tuchthuis blijkt - gezien zijn inkopen van de grondstoffen - een grote concurrent te zijn voor de Bossche Tapijthandelaren.

In 1827 kocht men b.v. in:

*23427 Nederlandsche Ponden Wol  
1400 Nederlandsche Ponden gesponnen Paardenhaar  
6400 Nederlandsche Ponden gesponnen Koehaar.*



---

**Jaar 1817**

Ten Sterfhuyze van P. van Berckel, Burgemeester van 's-Hertogenbosch in de verkoop gebragt:

*Drie opregte Smirna's.*

Aankopen voor de inrichting van huizen geschieden voor een deel op de veilingen van Venduhuizen of "ten Sterfhuize" maar evenzo voor een deel via de reguliere handelskanalen. Men kon ook geluk hebben, dat men in het testament van de overledene inzake de verdeling vernoemd werd.

Bij de gegoede ingezetenen van onze stad gold het principe om, indien mogelijk, al het betreffende meubilair binnen de familie kring te behouden. Het waren dikwijls kostbare stukken.

Bij de minder bedeelden werd dit gegeven ook gehanteerd, maar dan wel vanuit een ander standpunt.

Men was dikwijls dringend verlegen om wat meubilair of huishoudtextiel. Een gratis of bijna gratis schenking werd dan maar wat op prijs gesteld.

De Bossche Courant verschijnt nu (1819) onder een andere naam en wel:

*Stadscourant van 's-Hertogenbosch*

Ook hierin treffen we een aantal mededelingen aan inzake ons onderwerp.

We zouden de tot nu toe verzamelde gegevens ook als volgt kunnen rangschikken:

**A. Algemeen**

Buiten- en Inlandse Tapijten, Vloerkleden en Karpetten  
Samenstelling van de garens.

**B. Herkomst Landen**

Engelse - Franse - Duitse - Chinese - Turkse tapijten

**C. Herkomst Steden**

Doornikse Tapijten  
Oudenaerden Kleden

Voor al de naam "Doorniks" komt veelvuldig voor in de annonces.

In de periode 1819-1830 werden de afmetingen van de aangeboden karpetten en tapijten in "Ellen" aangegeven; vrijwel altijd met de toevoeging "oude maten".

Overigens kunnen wij tussen de door ons verzamelde maten geen enkel logisch verband ontdekken.

Het blijft, in de hier genoemde jaren, een uitzondering om een advertentie tegen te komen van een Bossche detaillist in woningtextiel.

De periode 1836-1840 kenmerkt zich - merkwaardig en triest - door meerdere aankondigingen inzake verkopen van bedrijfsvoorraden in opdracht van de Directie van de Belastingen.

Onder deze de Tapijtfabriek van Volkert Dienus de Haan op de Vugtherdijk (9 mei 1836). In opdracht van de genoemde Dienst worden op dit adres geveild een aanzienlijke hoeveelheid tapijten en karpetten benevens de garens waaruit deze artikelen vervaardigd werden, zoals:

*Wollen Sayetten*  
*Koeharen Garens*  
*Linnen Garens*  
*Vlas*

Onze stad is, wat betreft zijn tapijtindustrie, nimmer onder een gelukkig gesternte geboren geweest.

Wij hadden tussen 1817-1871 een zeer bescheiden tapijtindustrie in onze stad; met ten hoogste een bezetting van 22 werknemers.

's-Hertogenbosch beschikte in de periode 1836-1863 over enige Vendu-Lokalen o.m. in de Stedelijke Concertzaal aan het Ortheneinde en in het Openbaar Verkoophuis in de Kerkstraat.

Onder de hier gehouden verkopen bevond zich nogal wat woningtextiel waarvan de herkomst niet altijd duidelijk was.

We noemen:

*Doorniksche en andere Vloerkleeden en Carpetten*

*Tapijtgoederen in alle breedtes*

*Diffirente Carpetten*

*Schotsche Tapijten: kleuren rood en zwart*

*Ordinaire Tapijten; kleur grijs met streepen*

In de jaren 1840-1842 is het getij voor de Bossche woninginrichters nog niet ten gunste gekeerd. Ook in deze periode nog meerdere verkopen in opdracht van de Directie der Belastingen.

Na 1842 keert het getij zeer voorzichtig.

We komen in de kranten niet alleen informatie tegen inzake opening van nieuwe bedrijven in onze stad, maar ook ondernemers van elders wagen zich hier op de markt.

We hebben een aantal van deze laatste berichten uit de Bossche kranten overgenomen.

---

**Jaar 1842**

*J.H. Smaale Jr.  
Warmoesstraat 33 Amsterdam*

*Magazijnhouder van alle soorten Engelsche en Duitsche Tapijten.*  
-----

*Fabryk van de Heeren P. van Calcar en Comp.  
te Deventer.*

*Smirnasche Tapijten worden aan Handelaren en Partikulieren tot Fabrieksprijzen  
afgeleverd.  
Kwaliteitsstalen en Modeltekeningen steeds ter bezigtiging aanwezig.*  
-----

*Basar de Meubles  
te Brussel.*

**Jaar 1862**

*Koninklijke Fabryk van Smyrnaasche en Ander Tapijten*

*Jan Heukensfeldt te Delft  
Opgericht 1830.*  
-----

*L.N. Ph. Prins  
Rijnstraat te Arnhem*

*Magazijnen van Tapijten en Meubelstoffen*

**Jaar 1869**

*Fabrikant Stern en Co  
te Haarlem  
Fabriek van Touwen - Manilla - Cocos tapijten*  
-----

*Fabriek de "Nijverheid"  
te Haarlem  
eigenaar: D. Merens  
Tapijten-fabricage*

**Jaar 1881**

*H. Pander*                      *Hofleverancier*  
*s'Gravenhage*

Hij adverteerde vrijwel wekelijks in de Bossche kranten. Uit het genoemde jaar:

**Kurktapijt f. 2,50 per m2**

Waarschijnlijk wordt hiermee bedoeld het produkt Kamptulicon, een vloerbedekking uit Engeland.

Dit bestond uit gemalen kurk, rubber en gemalen gomsoorten. Het werd als tegels in de handel gebracht. Men zou het ook kunnen zien als de voorloper van het linoleum.

**Royal Axminster Tapijt**

In dikte bijna gelijk aan Smyrna  
 f. 4,75 de meter

**Brusselsche Tapijten**

|                   |                |                           |
|-------------------|----------------|---------------------------|
| 1e Kwaliteit      | 6 Dessins..... | f 3,00 de meter           |
| 2e Kwaliteit..... |                | f 1,90 de meter           |
| Velouté.....      |                | f 2,90 de meter           |
| Tapestry.....     |                | f 1,90 en f 2,10 de meter |

In het jaar 1897 gaf deze firma nog een aantal prijzen.

Smirna tapijten f 7,50 - f 10,50 - f 14,50 per m2.

Perzische tapijten: f 12,50 per m2.

**Jaar 1884**

*I.L. Prins D.Z.*  
*'s-Gravenhage - Rotterdam*

*Compleete Ameubelering van gehele huizen in alle stijlen*  
 -----

*Carl Rosse*  
*Noordeinde s'-Gravenhage.*

*Atelier voor Meubilering*  
 -----

---

*Manufacture de Tapis de Tournay  
8e Rue de Courtrai  
Doornik*

*Echte en Goede Doorniksche Tapijten  
Franco toezending van Stalen Tapijten op aanvraag.*

### **Jaar 1887**

*Smyrna Tapijtfabriek*

*W. Stevens.*

*Kralingen bij Rotterdam.*

(Hij ontvangt de hoogste onderscheiding voor zijn ontwerpen bij een tentoonstelling in 's-Gravenhage in 1888).

-----

*De Koninklijke Deventer Tapijtfabrieken  
te Deventer*

Zij plaatsten in de Bossche Courant het volgende bericht:

*Wij hebben de prijzen van Deventer Smirna Tapijten verminderd op:  
f 14,50 per vierkante meter; 1e kwaliteit e.e.a. als gevolg van het voordelig  
inkoopen der Schaapswol.*

*Door Bijbouwing van weeflokalen kunnen de bestellingen spoedig worden  
uitgevoerd.*

*De Directeur  
W.F. Kronenberg.*

### **Jaar 1900**

Het Groot-Warenhuis Vroom en Dreesmann opende in dat jaar haar 24e filiaal en wel aan de Pensmarkt te 's-Hertogenbosch. In 1931 opende zij de 2e vestiging in onze stad aan de Schapenmarkt.

We willen niet alleen de namen en adressen van een aantal Bossche ondernemers in de tapijthandel vermelden, maar ook proberen hun collectie nader te beschrijven.

P.A. Scheefhals;

Hij vestigde zich in 1854 op de "Hoogensteenweg" en dreef handel in tapijten.

G.J. Scheefhals;

Deze ondernemer was mogelijk als familie verwant aan P.A. Scheefhals.

Hij opende in 1866 een zaak in de Kerkstraat. Hij verkocht "In- en Uitlandsche Tapijten". waaronder:

*New Brussels* ..... f 3,00 en f 2,50 per meter

*Tapisry*..... f 1,80 en f 1,60 per meter

Het ging hem kennelijk voor de wind, want in 1870 opende hij een eigen tapijtfabriek in onze stad.

Enige door hem vervaardigde produkten:

*Tapisry tapijten*..... f 2,30 per meter

*New Brussels* ..... f 3,60 per meter

*Touw tapijt 0,70 mtr breed*..... f 1,50 per meter

*Gekeperd Koeharen Tapijten per El*..... f 0,70

H. Pander;

In 1881 adverteerde H. Pander uit Den Haag in de Bossche krant met:

*Royal Axminster Tapijt*..... f 4,75 de meter

in dikte bijna gelijk aan Smyrna.

Een dag later een gelijk luidende advertentie van de Bossche ondernemer G.J. Scheefhals.

Hij kon dit zelfde artikel leveren voor f. 4,50 de meter.

Prompt komt Pander met zijn antwoord: eveneens f. 4,50 per meter.

Scheefhals verlaagde de prijs niet verder; beide zaken bleven f. 4,50 noteren.

In 1887 werd Scheefhals failliet verklaard.

J. Vriezenkolk;

Zaakdoende in 1858 in de Kerkstraat.

Hij bezat stalen van de "Koninklijke Fabryk van Smirnasche - Schotsche - Gonje en Andere Tapijten" te Deventer.

In 1862 werd deze zaak overgenomen door:

J.M. Beausar;

Hij bezat stalen van de "Koninklijke Tapijt Fabryk Jan Heukensfeldt" te Delft in de kwaliteiten Smyrna - Brussels en Axminster.

Hij kon ook leveren tapijten uit andere fabrieken o.a. Deventer, Delft, Breda, Hilversum, Laren en wel in de volgende kwaliteiten: Smyrna - Velouté - New Brussels - Treeply - Schots - Gonje en andere.

J. Quaadvliet;

Hij opende in 1863 op de Pensmarkt een Tapijtfabriek voor de vervaardiging van Cocos-, Koeharen- en Touwen Tapijten.

J.H. Hosang;

Van deze ondernemer weten we alleen dat hij Touwen-, Manilla- en Cocos Tapijten in voorraad had in 1869 die vervaardigd waren door Stern en Co uit Haarlem.

A.C. van de Meulen;

Vanaf 1870 was dit bedrijf gevestigd op de Pensmarkt.

Toen hij in 1876 zijn zaak verplaatst had naar de Hoogesteeweg, adverteerde hij vrijwel wekelijks in de plaatselijke krant:

|   |             |
|---|-------------|
| <i>Koeharen Tapijten en Loopers</i> .....             | 27,5 cents  |
| <i>Gekeperd Koeharen Tapijtgoed 70 cm breed</i> ..... | 55 cents    |
| <i>Gebloemd Halfwolle Schots Tapijt</i> .....         | 85 cents    |
| <i>Gebloemd Geheelwolle Schots Tapijt</i> .....       | 130 cents   |
| <i>Tapisty 70 cm breed</i> .....                      | 80 cents    |
| <i>Engelsche Tapistry en New-Brussels</i> .....       | 130 cents   |
| <i>Wiltons Tapijten</i>                               |             |
| <i>Jute Tapijtgoed 35 cm breed</i> .....              | 27,5 cents. |

G. Schopmeijer;

Schapenmarkt.

Hij volstaat vanaf 1883 hoofdzakelijk met de mededeling:

*Hofleverancier van Z.M. de Koning.*

Zijn collectie bestaat uit:

Tapijten - Meubelstoffen - Gordijnen.

Hij bezit tevens:

Een Bedden en Matrassenfabriek.

De toonaangevende Tapijthandelaren in 's-Hertogenbosch beschikten in de jaren na 1890 over enige voorraad van diverse tapijtsoorten. Soms was deze zelfs redelijk te noemen.

Vrijwel alle ondernemers hadden ook stalenmateriaal van de meest gangbare tapijtsoorten.

Ging het om exclusief tapijt, dan was er de mogelijkheid van stalen aanvragen bij de fabrieken.

In de advertenties die geplaatst werden in de kranten zo rond 1900 kwamen we de navolgende namen tegen:

Tapestry

Brussels

Axminster

Jacquard

Koehaar

Cocos

Bouclé

Gonje

Moquette

Velouté

Zeker tot aan de 40-er jaren van de 20e eeuw blijft het min of meer een gezapige vertoning; zonder vermeldingswaardige feiten op tapijtgebied. Het enige wat er uitspringt in deze periode is een soort Holland-België tapijtwedstrijd.

Al vanaf de 19e eeuw werd in ons land en dan met name in de tapijtfabrieken te Hilversum een tapijt vervaardigd hetwelk aan beide zijden te gebruiken was.

Het werd in de handel gebracht onder de naam:

TAPIS - BELGE

Rond de crisisjaren werd de slogan gelanceerd:

*Koopt Nederlandse Waar  
Dan helpen wij elkaar*

In het kader van deze actie werd de naam van dit tapijt toen veranderd in:

HOLTAP ( Holands Tapijt).

Na de 2e Wereldoorlog ontstaat er een geweldige opbloei van de Nederlandse Tapijtindustrie. Dit werd enerzijds veroorzaakt door een verschuiving in het aankooppatroon van vloerbedekking. Er bestond een voorkeur voor zachte vloerbedekking in plaats van harde vloerbedekking.

Anderzijds zijn het de nieuwe produktiemethoden (het getufte tapijt) en het intreden van de synthetische vezels welke hiertoe bijgedragen hebben.

Er is op beide fronten van prijzen en kwaliteiten mèt dan voldoende keus.

In aanloop naar de periode van het kamerbrede getufte synthetische tapijt laten we ons licht nog even schijnen op andere tapijten.

De Verenigde Touwfabrieken brachten rond 1949 in de belangstelling hun produkt VERTO. Het was in de handel tegen een prijs van f. 4,25 per meter.

Deze fabriek bracht meerdere tapijsoorten op de markt.

Deze kwaliteiten waren o.m.

Verto Bouclé - Verto dubbel Bouclé - Uniroy - Jabo - Velveto.

Jaspé moquette en effen beige moquette zijn in 1953 de toppers in deze kwaliteit vloerbedekking ..... prijs f 16,50 per meter

Jabo doet in 1953 zijn intrede op de Nederlandse markt.

100 cm breed ..... f 6,65 per meter

Volgens aankondigingen in de kranten is dan ook in de handel Velveto-Tapijt . f 16,25 per meter

In 1959 de introductie van Ronyfelt;

een 10 mm dik vilttapijt prijs ..... f 30,75 per meter

In 1961 werd de naam veranderd in Heugafelt-Tapijten.

150 cm breed ..... f 20,75 per m2.



---

In 1965 werden de eerste Heugategels op de markt gebracht.

Het eerste kamerbreed tapijt waarmee geadverteerd werd in 1959 was een zuiver wollen kwaliteit op 370 cm breedte.

Tretford collectie bestond in 1962 uit 15 kleuren en kostte f. 19,90 per m<sup>2</sup>.

In 1963 heeft het kamerbreed tapijt voorgoed zijn intrede gedaan.

Wij concluderen dit uit de vele advertenties hierover in de Bossche kranten.

In de daarop volgende jaren was er en is er nog steeds op de Nederlandse markt een enorme aanbieding van kamerbreed tapijt in alle mogelijke merken, kwaliteiten en kleuren.

Tot besluit van dit onderdeel als een soort nostalgie een lijst van Nederlandse Tapijfabrieken die in het jaar 1966 een campagne voerden in de pers voor het Nederlandse Tapijt.

Bergoss te Oss  
Besouw te Goirle  
Desso te Oss  
Hatéma te Helmond  
Tufton te Krommenie  
Tretford te Alkmaar  
K.V.T. te Moordrecht te Deventer  
Moquette Industrie te Deventer  
Arie Veen te Hilversum.

Rubriek: TOELICHTINGEN.

De steeds wisselende collecties in de woninginrichtingsbranche maken het vrijwel onmogelijk een onderscheid te maken tussen interieur-producten welke nu in de handel zijn cq. in de handel zijn geweest cq. wéér in de handel zijn.

Bij de rubriek "Toelichting" hanteren we daarom gegevens inzake produktiemethoden en -materialen die tijdens de plaatsing van de besproken advertenties in gebruik waren.

---

## TOELICHTING

### **Axminster:**

Een mechanisch geweven tapijtsoort volgens een zeer ingewikkeld weefstelsysteem. Het aantal toe te passen kleuren bij dit systeem is vrijwel onbeperkt.

Van oorsprong was deze weefmachine een Amerikaanse uitvinding.

### **Bouclé:**

Een tapijtsoort uitgevoerd in een lussenweefsel.

Eénkleurig.

### **Brussels:**

Een tapijtsoort uitgevoerd in een lussenweefsel.

Meerkleurig.

Eigenlijk was dit type het eerste tapijt dat machinaal vervaardigd werd.

### **Cocos:**

De hiervoor gebruikte garens worden verkregen van vezels die afkomstig zijn van de vrucht van de cocospalm: de cocosnoot.

### **Doornik:(Tournay)**

Stad in België. Is vooral bekend om zijn tapijtweverijen. Doorniks tapijt is een geweven tapijt; type moquette; gesneden pool. Voor elke kleur werd een afzonderlijke poolkettendraad gebruikt, welke, voor zover niet nodig, aan de bovenzijde van het tapijt in het grondweefsel doorliep: "Slappend materiaal". Deze tapijten zijn verwant aan de Brusselse tapijten.

### **Gonje:**

Zijn van Jute garens vervaardigd en waren aan beide zijden bruikbaar. Vooral toegepast als morskleed onder tafels.

### **Holtap:**

Een goedkoop vlak weefsel. Werd van verschillende garens geweven (wol, katoen en koehaar).

Tapijt was aan beide zijden te gebruiken.

### **Jabo:**

Produkt van de N.V. Verenigde Touwfabrieken.

De ketting en inslag waren van hennep, terwijl de bindketting van sisal was.

### **Jacquard:**

Een toestel dat gebruikt wordt om textiel te weven dat voorzien is van een patroon.

**Jute:**

Is een plantaardige vezel.  
De bast van de stengels van deze plant levert de vezelstof. Afkomstig uit India.

**Koehaar:**

Garen samengesteld uit de haren van koeien en kalveren. Ze worden vermengd met wol.

**Manilla:**

Deze garens zijn afkomstig van vezels van de bladen van een bepaalde soort bananenboom.

**Moquette:**

Een weefsel langs mechanische weg vervaardigd, waarbij de lusjes doorgesneden zijn.  
Hierdoor ontstaat een poolweefsel.

**Oudenaarde:**

Stad in België in de provincie Oost-Vlaanderen.  
Bekend om zijn vloer- en wandtapijten.

**Piek:**

Een ellenmaat vooral gebruikt in de tapijtenhandel.  
Turkse El = 0,67 cm.

**Smirnsche - Smirnaas - Smirnasche:**

Benaming voor fraaie en kostbare tapijten welke oorspronkelijk met de hand geknoopt werden. Later ook wel mechanisch. De naam is ontleend aan de Turkse havenstad Smyrna (Izmir) van waaruit deze kleden verscheept werden.

**Tapis-Belge:**

Een goedkoop vlak weefsel. Werd van verschillende garens geweven (wol, katoen en koehaar).  
Dit tapijt was aan beide zijden te gebruiken.

**Tapistry:**

Is een tapijt vervaardigd als lussenweefsel.  
Ooit verdrongen door het Brussels tapijt. Het garen waarmee dit tapijt geweven werd was vooraf met het patroon bedrukt.

**Touw:**

Een produkt samengesteld van sisal en manilla.

**Treeply:**

De naam moet eigenlijk zijn: Threeply. Het poolgaren is samengesteld (getwijnd) uit een drietal draden.

**Uniro:**

Een goedkoop touwtapijt vervaardigd door de N.V. Verenigde Touwfabrieken.

**Velveto:**

Een produkt van de N.V. Verenigde Touwfabrieken.  
De pool van dit tapijt was sisal.

**Velouté:**

Type velours; gesneden pool; garen (als regel) wol gemengd met haargaren. Velouté tapijt betekent letterlijk: fluweelachtig tapijt.

**Schots:**

Een vlak geweven tapijt; rechthoekige patronen. Typerend voor dit weefsel zijn twee of meerdere verschillend gekleurde kettingdraden die, boven elkaar liggend, bij het weven kunnen leiden tot een gevarieerd patroon.

---

**De Koninklijke Verenigde Tapijfabrieken uit Deventer vroeg in 1929 door middel van een prijsvraag-campagne in de plaatselijke dagbladen aandacht voor haar producten.**

## 2. KARPETTEN EN LOPERS

### A. Karpetten

Hoewel ze in advertenties veelal in èèn regel vernoemd worden met tapijten is er toch een wezenlijk verschil tussen beiden.

De mate waarin de ondervloer bedekt wordt door het weefsel is bepalend voor de naam. Bij van "plint tot plint" bedekking spreken we van een tapijt; bij gedeeltelijke bedekking (in welke afmetingen dan ook) spreken we van een karpet.

Toen de mogelijkheden inzake de toepassing van karpetten nog weleens beperkt waren door hun maatvoering, werden ze indien nodig, ter plaatse door versnijding passend gemaakt, c/q werden èèn of meer ruimtes tussen plint en karpet aangevuld met effen stroken tapijt.

Om meer eenheid te brengen in de maatvoering ging men er toe over de inlandse karpetten in standaard maten te vervaardigen.

Ofschoon de naam karpet al bijzonder lang vermeld wordt in de berichten van en over onze branche, zijn er toch weinig bijzonderheden bekend over afmetingen en kwaliteiten.

Wij hebben geraadpleegd de deelnemerslijsten aan de regelmatig terugkerende Nationale Kunst en Nijverheidstentoonstellingen in ons land.

In deze gegevens waren ook tapijtfabrieken opgenomen.

In 1808 is het R. Scherenberg uit Baarn met een inzending van de door hem vervaardigde karpetten.

In 1825 en 1830 neemt H. Roovers en Co uit 's-Hertogenbosch hieraan deel met koeharen karpetten.

In 1868 is het G.J. Scheefhals, ook uit 's-Hertogenbosch, die op de lijst vermeld wordt met een inzending van koeharen karpetten.

Wanneer we ons inzake dit onderwerp verder oriënteren op de berichten in de plaatselijke krant, dan worden karpetten daarin sporadisch vernoemd, zeker wat betreft prijs en afmetingen.

#### Jaar 1819

Ter overname in 's-Hertogenbosch een bedrijf bekend om *Buiten en Inlandsche Carpetten*.

#### Jaar 1866

G.J. Scheefhals uit de Kerkstraat in onze stad kan leveren een *Koeharen Carpet tegen een prijs van f. 7,20*.

#### Jaar 1888

In de verschillende berichten van tapijthandelaren worden vernoemd:  
*Gebloemde - Schotsche en Sayetten Carpetten*.

Rond 1895 komen we regelmatig een "naamloze" advertentie tegen over hier ter lande vervaardigde Smyrna Carpetten. De prijs hiervoor bedraagt f. 7,50 m2. Bij deze karpetten kunnen zo nodig geleverd worden bijpassende effen randen.

Nadere informatie was te bekomen bij de uitgever van deze krant.

### Jaar 1897

J.Krijbolder-Smits, Kerkstraat A120 - A63 bericht, dat hij in voorraad heeft Carpetten in alle afmetingen en in de navolgende kwaliteiten:

*Smirna - Axminster - Velvets - Tapistry - Jacquards - Brusselsch - Koeharen.*

### Jaar 1920

Vroom en Dreesmann introduceert de Huishoudweek. Zij presenteren de navolgende aanbiedingen:

*Tapis-Belge-Karpetten 300 x 400 cm*  
*kwaliteiten: f. 27,00 f. 39,00 f. 47,00.*

*Koeharen Karpetten 300 x 400 cm*  
*kwaliteiten: f. 13,00 f. 21,00 f. 22,00.*

### Jaar 1927

Een advertentie van de Koninklijke Verenigde Tapijtfabrieken te Rotterdam en Deventer.

Ze bieden aan: *Koninklijke Smyrna Karpetten*

*SILMA.....f. 37,50 m2*

*DARRAB.....f. 25,00 m2*

Omdat er in deze jaren opvallend veel aandacht wordt besteed aan karpetten hebben we ook de beschikking over meerdere gegevens.

Karpetten in de maat 200 x 300 cm.

*Wilton f. 39,00 f. 69,00*

*Tapis Belge f. 7,00*

*Bouclé f. 39,00*

*Axminster f. 37,00*

*Moschee imitatie Perzisch f. 49,00*



**Jaar 1929**

K.V.T. Karpet (zonder nadere kwaliteitsaanduiding)  
200 x 300 cm f. 135,00

**Jaar 1939**

De beschreven mogelijkheid uit 1895 inzake tapijtranden wordt in 1939 nog eens van stal gehaald.

Er is dan in de handel moquette tapijt op 100 cm breedte. Volgens de aanbieding speciaal geschikt voor het leggen van omrandingen bij de toepassing van karpetten in kamers.

Er waren 3 kwaliteiten in verschillende prijsklassen.

*Kwaliteit: Spik*..... *Prijzen: f. 1,60 f. 2,40 f. 3,25 f. 3,90*

*Kwaliteit: Effen*..... *Prijzen: f. 3,40 f. 3,90*

*Kwaliteit: Patroon* ..... *Prijs: f. 5,25*

Bij deze toepassing werd het karpet niet vastgenaaid aan de tapijtomranding maar lag het in ruime mate over het tapijt.

In de jaren na de eerste wereldoorlog werd dit systeem ook al eens toegepast. Met dit verschil, dat er toen in plaats van moquette tapijt wollen vilttapijt werd gebruikt.

**Jaar 1950**

We verzamelden de navolgende kwaliteiten en prijzen van karpetten.

*Haargaren Bouclé*                      *200 x 300 cm*..... *f. 97,50*

*Sisal Bouclé*

*Holtap*                                      *260 x 345 cm*..... *f. 69,75*

*Wilton*                                      *200 x 300 cm*..... *f. 95,00*

*Axminster*                                *200 x 290 cm*..... *f. 110,00*

*Cocos*

*Velveto*                                    *200 x 300 cm*..... *f. 115,00*

*Haarvelours*

*Smyrna (enkel en dubbel gebonden).*

---

**Jaar 1957**

*Kroonkarpet van de Koninklijke Verenigde Tapijfabrieken, 200 x 300 cm f. 254,00*

**Jaar 1960**

Vooral aandacht voor de samenstelling van de karpetten inzake de vezels.

*Wol - Haar - Polyester*

Ook het Jabo Patent Karpet, dat te leveren is in 6 afmetingen staat in de belangstelling.

**B. Lopers**

Lopers als onderdeel van de stoffering en toegepast op trappen en in gangen zijn vrijwel verleden tijd.

De toepassingen van andere materialen zijn er de oorzaak van dat dit produkt vrijwel uit het interieur verdwenen is.

Hoewel de verzamelde gegevens minimaal zijn willen we ze toch graag vermelden.

Op de Nationale Kunst en Nijverheidstentoonstelling van 1825 exposeert H. Roovers en Co uit 's-Hertogenbosch met door hem ontworpen en vervaardigde Koeharen Lopers.

In 1866 meldt G.J. Scheefhals, dat hij in zijn collectie opgenomen heeft:

*Touw Loopers a f. 1,15 per eenheid*

In 1872 een advertentie van Stern en Co uit Haarlem inzake:

*Gang en Traploopers van Touwen*

In 1878 bericht G.J. Scheefhals uit de Kerkstraat, dat hij een bijzondere:

*Schoone collectie loopers bezit*

**Jaar 1920**

Warenhuis Vroom en Dreesmann

*Wollen lopers 50 cm breed 48 cents de meter*

*Koperen traproeden 8 1/2 cents de stuk.*

**Jaar 1930**

Het assortiment lopers, dat door vrijwel iedere woninginrichter geleverd kon worden bestond uit:

*Bouclé - Velvet - Wilton - Axminster - Cocos*

Om deze lopers bij slecht weer te beschermen tegen het vuil van buiten, was er in de handel het artikel:

*Katoenen overlopers; diverse dessins*

Rond de Kerkelijke Hoogtijdagen (Pasen; Kerstmis) verschenen er advertenties van de plaatselijke woninginrichters, dat zij konden aanbieden:

*Speciale ontwerpen van Lopers voor Altaren.*

*Prijsklassen:*

|             |          |
|-------------|----------|
| 70 cm.....  | f. 11,50 |
| 90 cm.....  | f. 13,00 |
| 100 cm..... | f. 14,50 |

(V & D)

#### **Jaar 1949**

*Jute lopers*

|            |               |
|------------|---------------|
| 50 cm..... | f. 2,25 p/mtr |
| 70 cm..... | f. 2,75 p/mtr |

#### **Jaar 1951**

Wollen Bouclé lopers, door Vroom en Dreesmann in de handel gebracht.

|                    |         |
|--------------------|---------|
| 70 cm breedte..... | f. 5,98 |
|--------------------|---------|

#### **Jaar 1955**

*Jabo lopers*

|                   |         |
|-------------------|---------|
| 50 cm breed ..... | f. 3,65 |
| 70 cm breed ..... | f. 4,95 |

*Velveto lopers te leveren op 50 en 70 cm breedte.*

In 1965 is het vooral Tapijtfabriek Desso welke regelmatig reclame maakt in de dagbladen voor haar looper-collectie die te leveren is op:

50 - 70 - 90 cm breedte.

---

## TOELICHTING

### **Axminster:**

Een mechanisch geweven tapijtsoort volgens een zeer ingewikkeld weefstelsysteem. Het aantal toe te passen kleuren bij dit systeem was vrijwel onbeperkt. Van oorsprong was dit een Amerikaanse weefmachine.

### **Bouclé:**

Een tapijtsoort uitgevoerd in een lussenweefsel. Eenkleurig.

### **Brussels:**

Een tapijtsoort uitgevoerd in een lussenweefsel. Meerkleurig wollen tapijt.

### **Cocos:**

De hiervoor gebruikte garens worden verkregen van vezels welke afkomstig zijn van de vrucht van de cocospalm: de cocosnoot.

### **Haargaren Bouclé:**

Een tapijtsoort uitgevoerd in een lussenweefsel. Eenkleurig garen, dat bestaat uit wol vermengd met haar.

### **Holtap:**

Een goedkoop vlak weefsel. Werd uit verschillende garens geweven (wol, katoen en koehaar). Het tapijt was aan beide zijden te gebruiken.

### **Jabo:**

Produkt van de N.V. Verenigde Touwfabrieken. De ketting en inslag waren van hennep, terwijl de bindketting van sisal was.

### **Jacquard:**

Een toestel, dat gebruikt werd om textiel te weven dat voorzien was van een patroon.

### **Jute:**

Is een plantaardige vezel. De bast van de stengels van deze plant levert de vezelstof. Afkomstig uit India.

### **Koeharen:**

Garens samengesteld uit de haren van koeien en kalveren. Met het oog op een beter resultaat bij het spinnen en weven werden ze vermengd met wol.

**Moquette:**

Een weefsel langs mechanische weg vervaardigd; de lusjes worden doorgesneden. Daardoor ontstaat een poolweefsel.

**Moschee:**

De chenille inslag wordt van te voren volgens het toekomstige patroon van het tapijt geweven. Dit doek wordt aan smalle strookjes gesneden en daarna getwist (in elkaar draaien).

Vervolgens wordt het als inslaggaren bij dit weefsel verwerkt.

**Sayetten:**

Oorspronkelijk was dit wollen garen, bedoeld voor het breien van kousen. In latere tijd werd dit garen ook vervaardigd uit kunstwol en katoen. Als getwijnd garen o.m. gebruikt voor de vervaardiging van tapijten.

**Silma-Darrab:**

Benaming voor machinaal geknoopte zuiver wollen tapijten van de Koninklijke Verenigde Tapijtfabrieken.

**Sisal:**

De vezels hiervoor worden gewonnen uit de bladeren van de verschillende Agave soorten welke afkomstig zijn uit o.a. Mexico.

**Smyrna:**

Benaming voor fraaie en kostbare tapijten welke oorspronkelijk met de hand geknoopt werden.  
Later ook mechanisch.

**Tapisstry:**

Tapijt vervaardigd als lussenweefsel. Wordt verdrongen door het Brussels tapijt. Het garen waarmee het tapijt geweven werd, was vooraf met het patroon bedrukt.

**Tapis Belge:**

Een goedkoop vlak weefsel. Wordt uit verschillende garens geweven (wol, katoen en koehaar).  
Dit tapijt was aan twee zijden te gebruiken.

**Touw:**

Een produkt samengesteld van sisal en manilla.

**Velvets:**

De poolkettingen werden vooraf bedrukt met het patroon. Na het weven werden de lusjes door middel van het mesje aan het uiteinde van de weefroeden doorgesneden waardoor een poolweefsel ontstond.

**Velveto:**

Een produkt van de N.V. Verenigde Touwfabrieken.  
De pool van dit tapijt was van sisal.

**Wilton:**

Een weefsel dat overeenkomt met bouclé; echter met dit verschil, dat de lusjes door middel van het mesje aan het uiteinde van de weefroeden werden doorgesneden. Hierdoor ontstaat een poolweefsel.

**Wollen Vilttapijt:**

Het wollen vezelmateriaal werd onder invloed van vocht en warmte onder druk geperst tot een vlies van enkele millimeters dikte.  
Het is dus gèèn geweven tapijtsoort.

**Een bladzijde van een monsterboekje omstreeks de jaren 1880**

(Wijers-Kollectie)

### 3. MATTEN, KLEEDJES EN COCOS

#### A. Matten

Alle proper- en netheid van onze stadsgenoten ten spijt, waaronder genoemd mogen worden het vegen van de straat en het schrobben van de stoep, zullen matten voor het vegen van het schoeisel ook in het verleden toch niet overbodig zijn geweest.

Er wordt in de oudste jaargangen van de Bossche kranten weinig beschreven over matten.

Toch moet er iets geweest zijn, dat we kunnen rangschikken onder: voeten reinigers.

Wellicht, dat deze bestonden uit min of meer luxe kleedjes afkomstig van of passend bij de aanwezige gang- of traploper en pas gemaakt aan de vereiste afmetingen.

Waren de weersomstandigheden zo slecht dat zelfs deze kleedjes enige bescherming nodig hadden tegen het schoonvegen van de vuile schoenen, dan werd er bij de entree een vochtige dweil neergelegd om het eerste vuil op te vangen.

Ook wel werd er een kleedje of een stuk versnij van tapijt in een jute zak geschoven en aldus als eerste opvang voor het vuil gebruikt.

In ons onderzoek duurt het lang vooraleer ons thema: "voetmatten" nader beschreven wordt.

Wel wordt de benaming matten in algemene zin ook gebruikt om de goedkopere soorten vloerbedekking te omschrijven.

In de 's-Hertogenbossche Dinsdagse en Vrijdagse Courant van 5 mei 1777 wordt "*onder nommer dees Courant*" te koop aangeboden:

*Sparte Matten.*

In het "Dagblad der Provincie Brabant" van het jaar 1816 komen we een advertentie tegen van het Tuchthuis van 's-Hertogenbosch waarin zij zich aanbieden:

*voor het uitvoeren van opdrachten inzake het maken van matten voor vloeren.*

In dezelfde Courant - de dato 23 december 1817 - staat een advertentie van tapijtenfabriek H. Roovers en Comp. te 's-Hertogenbosch, dat zij kunnen leveren:

*alle soorten Hare Tapijten, Carpetten, Loopers, Matten.*

Opvallend zijn de vele aankondigingen in deze jaren omtrent inboedelverkopingen die gehouden worden:

*"Ten Sterfhuyse van....."*

Vrijwel alles wordt hierin beschreven; maar de aanduiding: "matten" missen we. Wellicht valt dit onder "*en verdere Huysraad*".



---

In het Provinciaal Dagblad van 1821 meldt:

"De Koninklijke Matten Fabrieken" gevestigd te Utrecht dat zij een depot geopend hebben te s'-Hertogenbosch.

In de uitgave van 14 januari 1825 van het Provinciaal Dagblad is het de mr. Kamerbehanger H.A. Portier die de navolgende advertentie plaatst:

*Dat hij heeft ontvangen een geheel nieuwe en extra schone collectie van alle soorten:  
Tapijt - Matten - Meubelpapier.*

Opvallend is, ook bij ons verder onderzoek, dat weinig bedrijven hun volledig adres vermelden. Voor de inwoners van onze stad is de naam van de ondernemer kennelijk voldoende.

Een nadere omschrijving van wat er te koop was op het gebied van matten komen we aan de weet door een advertentie uit 1828 geplaatst in het Provinciaal Dagblad door:

*A. Schoenmakers Mr. Kamerbehanger  
Hij maakt en verkoopt  
Gladde Blokjes en Biezen Matten  
zoo mede te bekomen:  
ruige Spaansche en Haaren voetsmatten.*

We moeten met onze zoektocht geduld hebben tot 1863. In dat jaar opent op de Pensmarkt hier ter stede:

Tapijtfabriek J. Quadvlied

Deze fabriceert o.m.

*Cocos en Koeharen Kleedjes  
Touw Matten*

---

De Firma Stern en Co te Haarlem plaatst in de Provinciale Noordbrabandsche Courant en 's-Hertogenbossche Courant van 15.3.1866 een advertentie, dat in haar fabrieken worden vervaardigd:

*Touwen, Manilla en Cocos Kamermatjes*

Zij zijn hier ter stede tentoongesteld bij Manufacturier: Vriezenkolk.

(in latere jaren ook in voorraad bij J.H. Hosang)

---

---

Vanaf plus minus 1780 zijn we al regelmatig annonces tegengekomen waarin de ondernemers aandacht vragen voor hun collecties welke bestaan uit:

*Smirnasche - Schotsche - Turksche  
en  
Inlandsche Tapijten  
zoomede  
Loopers en Carpetten.*

Hoewel ze nimmer vernoemd worden nemen we aan, dat in het genoemde assortiment bepaalde afmetingen leverbaar zijn, welke als deurkleedje of mat dienst kunnen doen.

---

In 1867 worden er in de Bossche krant te koop aangeboden:

*Moscovische Garneermatten.*

Ook in èèn van de toen verschijnende Amsterdamsche Couranten wordt dit artikel genoemd:

*moscovische matten  
een pak kost a.f. 25,00 per 100.*

---

De Firma A.C. van der Meulen gevestigd aan de Hoogsteenweg maakt in deze jaren reclame voor:

*Seal mats*

*Turfpluis matten*

*Gang - Vloer - Tafelmatten.*

Na 1890 vormen deur- en gangmatten een vast onderdeel van het winkelassortiment.

We hebben de hiervoor gebezigde namen over een aantal jaren genoteerd en daaruit een lijstje samengesteld:

*Ruschfelt matten  
Sparte matten  
Cocos matten  
Manilla matten  
Wol matten  
Gutta paroha matten  
Amerikaansche Borstelmatten  
Spiraal draadmatten.*

De veranderde bouwkundige inzichten omtrent de woningbouw in ons land rond de jaren 1900 hebben ten grondslag gelegen aan de opkomst van de:

Serre's en Veranda's.

Het betekende ook de introductie van enkele nieuwe benamingen en materialen:

*Serre matten*  
*China matting*  
*Twisted matting.*

Volgens het advies in één der advertenties was China matting **het** artikel voor de serre.

Enkele prijzen van dit artikel.

|                  |                               |                  |
|------------------|-------------------------------|------------------|
| <i>Jaar 1920</i> | <i>afm: 2 x 3 el.....</i>     | <i>196 cents</i> |
| <i>Jaar 1933</i> | <i>afm: 160 x 230 cm.....</i> | <i>f. 1,15</i>   |
| <i>Jaar 1955</i> | <i>afm: 160 x 230 cm.....</i> | <i>f. 9,90</i>   |

Voor Twisted matting noteerden wij:

|                  |                                |                      |
|------------------|--------------------------------|----------------------|
| <i>Jaar 1933</i> | <i>afm: 140 x 190 cm.....</i>  | <i>f. 1,45</i>       |
| <i>Jaar 1955</i> | <i>afm: 90 cm breedte.....</i> | <i>f. 3,40 p/mtr</i> |
| <i>Jaar 1960</i> | <i>afm: 91 cm breedte.....</i> | <i>f. 2,40 p/mtr</i> |

In 1929 was er in 's-Hertogenbosch een woninginrichter gevestigd die kennelijk gespecialiseerd was in het artikel matten.

De volledige lijst van zijn collectie hebben we uit zijn advertentie overgenomen.

*Spiraalmatten*  
*Roostermatten*  
*Twisted matting* (tapijtgoed)  
*China matting* (tapijtgoed)  
*Japan matten*  
*Samoa matten*  
*Corridor matten*  
*Vestibule matten*  
*Closet matten* (uit Genemuiden)  
*Kurken matten*  
*Sponsrubber matten*  
*Sani Tapis matten*  
*Wollen gangmatten*  
*Biezen matten*  
*Leeren matten.*

Aan het eind van de zestiger jaren en daarmee ook aan het eind van ons onderzoek hebben zich de volgende matten weten te handhaven volgens de advertenties in het Brabants Dagblad.

*Japanmatjes:* leverbaar in twee afmetingen en diverse kwaliteiten. Vervaardigd van cocosgaren.

*Ruiggeschoren matten:* machinaal geweven mat met een opstaande pluus van cocosvezels.

*Ruige matten:* met de hand vervaardigd. Zwaardere kwaliteit als ruiggeschoren.

*Corridor matten:* Van cocosgaren vervaardigd.

## B. Kleedjes

Dit wordt een wel bijzonder korte samenvatting.

Hoewel het een apart onderdeel vormt bij de inrichting van woningen en dan met name de slaapkamers, komen we toch pas in 1847 het woord:

*Beddekleedjes*

tegen. Overigens zonder enige nadere aanduiding omtrent prijs en kwaliteit.

Vanaf de jaren 1930 komen we regelmatig het woord:

*Revisble*

tegen. Dit zijn zuiver wollen slaapkamer kleedjes welke door de speciale weeftechniek aan twee zijden te gebruiken zijn.

In 1953 zijn er twee maten op de markt.

50 x 100 cm en 60 x 120 cm.

Enkele jaren nadien worden ze eigenlijk verdrongen door de: Tufton kleedjes.

In 1957 noteerden we voor deze Tufton kleedjes:

50 x 90 cm.....f. 9,50

60 x 110 cm.....f. 12,75

70 x 120 cm.....f. 16,75

In de bloeiperiode van deze kleedjes waren ze te leveren in verschillende kwaliteiten.

Er is na W.O. II ook nog in de handel geweest het product:

*Bedomrandingen.*

Dit waren aaneengesloten randen van tapijt langs de twee zijkanten en het voeteneind van het slaapameublement.

De breedte van deze randen varieerden van 70-100 cm.

Tenslotte, niet onvermeld mogen we laten de bijpassende kleedjes die in diverse maten te leveren waren bij vrijwel alle soorten karpetten.

### **C. Cocos**

In de volkstaal omvat het begrip "matten" ook het product cocos.

Wel is het opvallend, dat inzake dit gebruik, de bestemming van de betreffende cocoslopers en/of karpetten ook aangegeven werd.

Men sprak van: keukenmat; gangmat; huiskamer-matten.

Bij toepassing van een karpet van een betere kwaliteit b.v. haarbouclé of haarvelours, werd het woordje "mat" vervangen door de aanduiding "kleed", met eveneens de toevoeging welke bestemming aan dit kleed gegeven werd.

De allereerste keer, dat we de benaming "Cocos" als vloerbedekking tegenkomen in de Bossche kranten was in 1867.

In het jaar 1869 plaatst Stern en Co uit Haarlem een advertentie in de plaatselijke krant omtrent de door hem gevoerde producten:

*Cocostapijten*

*Cocoslopers*

*Cocosmatten*

*Kamer-matjes*

In 1871 heeft deze firma in 's-Hertogenbosch een depot geopend bij: J.H. Hosang, Verwerstraat E 161.

Om cocos-lopers en karpetten vakkundig af te werken moet men de beschikking hebben over cocosband. In 1878 bezit 's-Hertogenbosch een fabriek waar dit product vervaardigd werd; benevens plooi-band en singel-band, te weten:

Henri Verhagen  
Postelstraat

In 1924 werd dit cocosband verkocht voor 5 ½ cent per meter.

De firma G. Schopmeyer heeft, aldus zijn advertentie in 1888 in het plaatselijk blad:

*Een aantrekkelijke collectie Cocos tapijten, lopers en matten in voorraad.  
Ook Manilla matten kan hij leveren.*

In 1927 doet, met enige aandacht in de plaatselijke pers, het product:  
*Samoa matten en tapijten zijn intrede.*

Deze worden geweven van fijn cocosgaren en waren vooral gewild omdat ze bestand waren tegen vocht. In deze periode zijn ze waarschijnlijk nog geïmporteerd uit België. In latere tijd werden ze in ons land gefabriceerd door diverse cocosfabrieken.

Het product cocos blijft tot aan de tweede wereldoorlog een weliswaar onopvallende maar toch vaste plaats innemen binnen het scala van de interieurproducten.

In de periode na 1900 worden de breedte maten van cocosproducten en ander woningtextiel genoemd in "kwarten". De oorsprong van deze maatvoering ligt in de aanduiding van de lengtemaat: EL. Deze komt ongeveer overeen met 68 centimeter. Ter verdere uitleg. We nemen een kwart van deze el, dus  $1/4$  van 68 cm = 17 cm.

Om de breedte van een product te berekenen in centimeters nemen we als voorbeeld  $6/4$ . Dan is de berekening:  $6 \times 1/4 \text{ El} = 6 \times 17 \text{ cm} = 102 \text{ cm}$ , afgerond op 100 cm.

Een aantal breedte maten waarin cocos te leveren was.

$3/4 = 50 \text{ cm}$                        $4/4 = 67 \text{ cm}$                        $5/4 = 83 \text{ cm}$

$6/4 = 100 \text{ cm}$                        $7/4 = 117 \text{ cm}$                        $8/4 = 133 \text{ cm}$

$10/4 = 167 \text{ cm}$                        $12/4 = 200 \text{ cm}$

Er zijn een aantal producten in onze branche die zeer nauw verband houden met cocos:

*Japan matten - Corridor matten  
Ruige en ruiggeschoren matten.*

Ze waren (en sommige zijn nog) in verschillende kwaliteiten en in een groot aantal kleuren en maten verkrijgbaar.

In 1957 wordt er in de verschillende annonces nogal aandacht besteed aan de samenstelling en uitvoering van Sico-Jacquard.

Sico stond voor de begin letters van: Sisal en Cocos.

In 1960 vond er een opwaardering plaats van het product cocos.

Een aantal Nederlandse Cocosfabrieken brachten dit product nu gezamenlijk op de markt onder de naam:

*Ster-Cocos.*

Deze naam betrof de kwaliteiten:

*Sico Jacquard*  
*Sico*  
*Cocos Jacquard*  
*Cocos Bouclé*  
*Cocos Prima*

Helemaal verdwenen uit het Nederlandse interieur is het product cocos niet. De toepassing is echter nog wel zeer minimaal.

---

## TOELICHTING

### **Amerikaanse Borstelmat:**

Mogelijk een uitvoering waarbij een gedeelte van het ijzeren rooster-vakwerk omkleed werd met korte, zeer vast geweven cocospluizen.

### **Biezen- matten:**

Matten samengesteld uit biezen en afkomstig uit Azië.

Deze matten werden geweven. Matten uit Genemuiden werden gevlochten van biezen.

### **China Matting:**

Geweven van biezen en veelal bedrukt met patronen.

### **Cocosgaren:**

Samengesteld van vezels afkomstig van de vrucht van de cocospalm; de Cocosnoot.

### **Corridor matten:**

Gevlochten matten vervaardigd van cocosgaren. Methode ribsbinding zonder pluizen.

### **Gladde blokjes matten:**

Waarschijnlijk een benaming voor matten welke zogenaamd "glad" geweven zijn, dus zonder pool of lusjes. Als motief zijn dan kleine of grotere vierkante of rechthoekige blokmotieven gebruikt.

### **Gutta Paroha matten:**

Soms ook geschreven: Gutta Parcha of Guttaper'cha. Waarschijnlijk werden alle drie de uitvoeringen vervaardigd van natuur rubber.

### **Haar matten:**

Geeft de samenstelling van het garen aan. Soms koehaar met wol of koehaar met geitenhaar.

### **Japan matten:**

Een deurmat vervaardigd van cocosgaren.

### **Koehaarmatten:**

Garens samengesteld uit de haren van koeien en kalveren vermengd met wol.

### **Kurkmatten:**

Vervaardigd van schors van de kurkeik. Deze boomsoort groeit in Spanje, Portugal en Noord Afrika.

Het is geen geweven product deze matten.



**Manilla matten:**

Vervaardigd van vezels afkomstig van bladen van een bepaalde soort bananenboom. Deze wordt verbouwd op o.m. Molukken en Philippijnen.

**Moscovische matten:**

Deze werden van Lindebast vervaardigd en ingevoerd uit Rusland.

**Ruschfelt:**

Een mat die vervaardigd werd in Genemuiden en bestemd voor export naar Engeland.

**Samoa matten:**

Geweven van fijne cocos garens. Was bestand tegen vocht en daarom een aantrekkelijk artikel.

**Sani Tapis:**

Speciale matten voor Serre en Tuinkamer. Deze werden ook toegepast in badkamers.

**Seal mats:**

Dit zou een product zijn oorspronkelijk vervaardigd van de huiden van robben of zehonden. Ook matten met afbeeldingen van dieren etc. werden zo genoemd.

**Spart(e) matten:**

Deze werden vervaardigd van een grassoort welke aangevoerd werd uit landen gelegen rond de Middellandse Zee.

**Touwmatten:**

Geweven matten waarvoor sisal en Manilla garens worden gebruikt.

**Turfpluismatten:**

Van een Ecoloog/Bioloog kregen we de navolgende verklaring:  
In het turfgebied treft men een veenplantje aan dat een vrucht draagt; deze vrucht is omkleedt met langharige vezels (pluis).  
Niet onmogelijk dat deze grove vezels gesponnen werden voor de fabricage van deze matten.

**Twisted matting:**

Vervaardigd in Azië. Wordt geweven van getwijnde biezen.

**Een tekening van Engels linoleum uit het jaar 1880; bedrukt met een voorstelling van figuren uit diverse kinderversjes in de stijl van Kate Greenaway.**

**We zien hier onder meer "Humpty Dumpty", "Miss Muffet", "Hey diddle diddle, the cat and the fiddle", "The Queen", "The cow jumped over the moon" en tenslotte het slaapliedje "Hush a bey baby".**

## 4. LINOLEUM; VILTZEIL; VINYL, ETC.

### 1e deel

Sommige oude benamingen van bepaalde producten blijven, ondanks alle pogingen daartoe, nog jarenlang in gebruik ter aanduiding van een nieuw en verbeterd artikel.

In onze branche hebben we daarvan een mooi voorbeeld. Men gebruikt het woord "zeil", maar bedoeld eigenlijk het product: "**LINOLEUM**".

Ofschoon linoleum het vloerzeil al lang verdrongen heeft, schijnt het woord "zeil" een naamsaanduiding te zijn gebleven voor alles wat onder "harde vloerbedekking" valt.

Vloerzeil heeft wel bestaan en vooral in de 19e eeuw werd het in de huizen van de beter gesitueerden redelijk veel toegepast.

Het was oorspronkelijk, evenals het tentzeil en het scheepszeil (ook wel samengevat onder het begrip zeildoek) vervaardigd van hennep. Om dit als vloerzeil te laten fungeren werd er met behulp van sjablonen en het gebruik van olieverf het doek voorzien van een deklaag en patroon.

Bij de verdere ontwikkelingen van het vloerzeil werd het zeildoek vervangen door een jute weefsel. Over dit jute weefsel werden enkele lagen China-Clay gestreken en vervolgens werd hierop met verf een dessin aangebracht.

Ofschoon aan het begin van de 20e eeuw de naam linoleum meer en meer ingeburgerd raakt werd de naam zeil nog wel eens door een fabrikant van stal gehaald voor de introductie van een nieuwe kwaliteit harde vloerbedekking. En ook dat werkte verwarrend.

Ter toelichting het volgende.

Het ooit bekende product "viltzeil" bestond uit een onderlaag van viltpapier vervaardigd van wollen lompen. Dit viltpapier werd geïmpregneerd met bitumen. Om het doorslaan van de bitumen te voorkomen werd er een spachtellaag op aangebracht. Na het aanbrengen van een plamuurlaag hierop werd dit viltzeil voorzien van een dessin.

Viltlinoleum is echter een volwaardig linoleum product. Alleen de jute onderlaag is om de factor kostprijs te drukken, vervangen door gebitumeerd viltpapier.

Bedrukt linoleum is eveneens een origineel linoleum product waarvan de effen gekleurde linoleumstof door en door loopt. Aan het einde van het productieproces wordt dit linoleum door middel van verfblokkken voorzien van een èèn of meerkleurig patroon.

Bij het doorlezen van de kranten komen we in de periode rond 1840, bij sommige verkopeningen die in onze stad gehouden werden, het woord:

*Geschilderd zeil*

nog tegen.

Het linoleum zoals wij het nu kennen werd rond 1860 ontwikkeld door de Engelsman Frederik Walton.

Linoleum bestond uit een mengsel van hout of kurkmeel en geoxydeerde lijnolie waaraan toegevoegd werden een bindmiddel en kleurstof.

De aldus verkregen massa werd geperst op een jute onderlaag.

Walton slaagde erin deze fabricage van het linoleum tot een volwaardige industrie te maken.

---

In ons land begint in 1899 in de plaats Krommenie de Nederlandse Linoleumfabriek met de productie van deze vloerbedekking.

Ondanks de opmars van de zachte vloerbedekking (tapijten) heeft het product linoleum zich ook heden ten dage nog steeds kunnen handhaven.

A.C. vd Meulen, wonende in onze stad, plaatst in 1876 een advertentie, dat bij hem te bekomen zijn:

*Engelsche - Schotsche en Brabantsche Vloerzeilen.*

In 1884 bericht de Bossche zakenman G. Schopmeijer, zaakdrijvende aan de Kerkstraat, dat hij in zijn collectie heeft opgenomen:

*Linoleum en Engelsche Vloerzeilen.*

Met een zekere trots meldt in 1886 de firma Scheefhals, eveneens gevestigd aan de Kerkstraat te 's-Hertogenbosch, dat zijn collectie (bedrukt?) linoleum bestaat uit:

*60 verschillende patronen.*

Waarschijnlijk waren de hierboven geciteerde producten voor een deel afkomstig van:

*The Linoleum Manufacturing  
Company Ltd. London*

Zij waren sinds 1864 fabrikant van de wereldberoemde producten:

*Staines Linoleum  
Staines inlaid-Linoleum.*

Ze werden in ons land geïmporteerd door J.P. Wyers, Industrie en Handelonderneming te Amsterdam, welke tot 1930 het agentschap bedreef voor deze onderneming in Nederland.

Na 1890 vermeerderden de aanbiedingen omtrent deze vloerbedekkingen in de uitgaven van de plaatselijke krant.

Regelmatig vinden we hier aankondigingen in van:

*Vloerzeilen: meerdere kwaliteiten op een breedte van 183 cm.*

*Zeil en Kurkkleden*

*Linoleum*

*Zeillopers.*

Hoewel de Bossche woninginrichters zich verschuilen achter de veel gebruikte standaard tekst:

*"Linoleum en goedkope vloerzeilen in groote verscheidenheid"*

weten we, aan de hand van andere publicaties dat er in 1896

*4 Kwaliteiten Linoleum op de markt waren, in prijs variërend van f. 0,65 tot f. 1,75 per m<sup>2</sup>.*

In 1897 wordt door de Firma J. Krijbolder-Smits; Kerkstraat A 120 en A 63 aan de lezers meegedeeld, dat men in voorraad heeft:

*Linoleum en Zeildoek - Effen Linoleum - Graniet Linoleum*

Daarnaast wordt het artikel Inlaid Linoleum sterk aangeprezen. Dit is leverbaar in twee prijsstellingen:

*f. 1,90 en f. 3,40 per m<sup>2</sup>.*

In 1899 worden in de verschillende advertenties nog steeds vernoemd:

*Effen - Graniet - Inlaid Linoleum.*

In vogelvlucht willen we nu zowel de prijzen als de kwaliteiten van linoleum-vloerbedekking de revue laten passeren.

#### **Jaar 1915**

Aandacht voor inlaid en bedrukt linoleum.

#### **Jaar 1920**

In dat jaar werd door Vroom en Dreesmann tijdens de door dit Warenhuis geïntroduceerde Huishoudweek de navolgende aanbiedingen gedaan:

|                                  |                     |                      |
|----------------------------------|---------------------|----------------------|
| <i>Linoleum</i>                  | <i>183 cm .....</i> | <i>f. 3,40 p/mtr</i> |
| <i>Graniet Inlaid 18 kleuren</i> | <i>200 cm .....</i> | <i>f. 5,90 p/mtr</i> |
| <i>Bedrukt Linoleum</i>          | <i>183 cm .....</i> | <i>f. 3,90 p/mtr</i> |
| <i>Vloerzeil</i>                 | <i>183 cm .....</i> | <i>f. 2,90 p/mtr</i> |

#### **Jaar 1924**

De navolgende kwaliteiten werden vernoemd:

*Effen - Graniet - Moiré - Parket Inlaid.*

#### **Jaar 1927**

Aandacht voor de navolgende kwaliteiten:

*Graniet Inlaid - Gebloemde Inlaid - Parket Inlaid.*

#### **Jaar 1929**

De Nederlandse Linoleum Fabrieken voeren een intensieve reclame.

Met de regelmaat van een klok verschijnen er advertenties in de kranten over hun product Linoleum.

Opvallend is het, dat geen enkele Bossche woninginrichter daar echt op inhaakt.

Slechts een enkeling publiceert een lijst van artikelen die hij in zijn winkel verkoopt; waaronder dan Linoleum vloerbedekking.

**Jaar 1931**

Advertentie: Linoleumbedekking (overigens zonder nadere aanduiding)

*Breedte 183 cm ..... f. 3,25 per meter*

*Breedte 200 cm ..... f. 3,50 per meter*

**Jaar 1937**

De Nederlandse Linoleum Fabrieken en Vroom en Dreesmann bundelen hun krachten in een advertentie campagne inzake het product Linoleum.

De Bossche kranten geven door middel van annonces met product informatie daar regelmatig blijk van.

**Jaar 1939**

Door de Nederlandse Linoleum Fabrieken wordt op de markt gebracht de kwaliteit:

*LINOBEL*

De prijs bedraagt f. 2,65 p/mtr 200 cm breed.

Andere kwaliteiten en prijzen zijn:

*Marmar Inlaid f. 5,10 p/mtr 200 cm breed*

*Houtnerf Inlaid f. 2,50 p/mtr 183 cm breed*

*Marmoleum*

*Flammé*

*Granité*

*Kurk*

*Inlaid*

Vroom en Dreesmann adverteerde met:

*Bedrukt Linoleum f. 1,80 p/mtr 183 cm breed*

*Linoleum f. 1,48 p/mtr 200 cm breed*

**Jaar 1953**

Er worden in dat jaar de navolgende kwaliteiten vernoemd:

*Marmoleum*

*Granité*

*Houtnerf*

---

*Moiré*

*Inlaid-tegel*

De prijs van Houtnerf Linofelt bedraagt:  
*f. 8,50 per meter 200 cm breed.*

**Jaar 1955**

Advertentie van: Linoleum Krommenie

*Linoleum vanaf f. 6,45 per m2*

*Linofelt vanaf f. 3,75 per m2.*

**Jaar 1957**

Prijsnoteringen:

*Linofelt Houtnerf..... f. 6,90 per meter*

*Linofelt Moiré ..... f. 7,90 per meter*

*Linoleum Granité..... f. 11,90 per meter*

Linoleum Krommenie adverteerde in 1957 in haar advertenties met de slogan:

*ER IS KEUS UIT RUIM 100 TINTEN LINOLEUM.*

## 2e deel

**VILTZEIL**, een product dat kort na de eerste wereldoorlog al regelmatig vernoemd werd in de kranten.

Juist door zijn aantrekkelijke prijsstelling won dit artikel ook steeds meer terrein.

Bekende producenten van dit artikel waren:

De N.V. Balatumfabrieken te Huizen.

Vogel-Van Calcar en Co te Zwolle. Door deze firma werd o.m. geproduceerd een vloerzeil van het merk: "Orange"

Sallandsche Vloerzeil en Linoleumfabriek te Wijhe (O) (1931-?)

Nederlandsche Linoleum Fabrieken te Krommenie.

### Jaar 1929

Advertentie: Balatumfabrieken te Huizen.

Hun collectie bestond op dat moment uit:

*2 kwaliteiten en 41 dessins.*

*Beide kwaliteiten leverbaar op 183 cm breedte*

*Kwaliteit de Luxe .....f. 1,50 per El*

*Kwaliteit Normaal.....f. 1,19 per El*

### Dertiger jaren

In deze jaren werden we zo overspoeld met merknamen over het artikel viltzeil, dat we door de bomen eigenlijk het bos niet meer zagen.

We noteerden uit deze periode ondermeer de navolgende namen:

*Stragula - Feltex - Vocaleum*

*Balatum - Pedoleum - Unicuno.*

### Jaar 1931

We noteerden enkele fabrieksadvertenties:

#### **Nederlandse Linoleum Fabrieken**

Zij brengen op de markt: *Stragula*

*183 cm breed .....f. 1,35 per El*

*200 cm breed .....f. 1,45 per El*

Er wordt duidelijk nog vermeld, dat een el gelijk is aan 68 cm



**Sallandsche Vloerzeil en Linoleumfabriek te Wijhe (O)**

Zij brengen op de markt: *Feltex*.

183 cm breed .....f. 1,09 per El

200 cm breed .....f. 1,29 per El

**Balatum Fabrieken te Huizen**

Zij brengen op de markt: *Balatum*.

183 cm breed .....f. 1,09 per El

200 cm breed .....f. 1,23 per El

**Jaar 1935**

In de crisisjaren was er een kwaliteit Balatum op de markt tegen een prijs van:

59 cent per El.

**Jaar 1939**

Het is Vroom en Dreesmann welke gaat stunts met de prijs voor viltzeil.

Het is daar te koop voor f. 0,58 per meter op 183 cm breedte.

De Balatum fabrieken hebben nu een kwaliteit op 183 cm breed tegen een prijs van f. 0,95 per meter.

Ofschoon we ze al een aantal jaren tegen gekomen zijn in de collecties van de fabrikanten hebben we ze eigenlijk min of meer over het hoofd gezien.

We bedoelen de producten;

a. *Loperzeil*:

*Dit kostte in b.v. 1920:*

*f. 0,64 per El.*

b. *Haardzeiltjes*:

*In 1929*

*f. 0,38 per stuk.*

**Jaar 1953**

Fabrieksadvertenties:

*Viltzeil Krommenie* ..... f. 3,10 per meter

*Balatum* 183 cm breed ..... f. 2,85 per meter

200 cm breed ..... f. 3,10 per meter

**Jaar 1957**

Fabrieksadvertenties:

*Balatum*..... f. 3,06 per meter

*Vocaleum* ..... f. 3,06 per meter

*Viltzeil Krommenie*..... f. 3,16 per meter

---

### 3e deel

**VINYL** vloerbedekking omvat een uitgebreid assortiment welke na de tweede wereldoorlog in vele kwaliteiten; samenstelling en prijzen op de Nederlandse markt zijn intrede heeft gedaan.

Vinyl is de grondstof voor de vervaardiging van plastic.  
Het gewenste eindproduct komt tot stand door chemische processen.

#### Jaar 1959

De Krommenie Fabrieken brengen op de markt.

*COLOVINYL TEGELS*  
*per m2 f. 7,70.*

#### Jaar 1963

Aan de collectie van Krommenie vloerbedekkingen worden de navolgende producten toegevoegd.

*Viny-Cork*  
*Vinyl met een onderlaag van kurk*

*Viny-Felt*  
*Vinyl met een onderlaag van vilt.*

*Viny-Flor*  
*Vinyl met een onderlaag van vilt.*

In 1964 wordt aan hun collectie een vierde product toegevoegd, nl.

*Floorance-Vinyl*  
*Vinyl met een onderlaag van kurk.*

Ook producent Balatum te Huizen wil niet achterblijven. Zij brengen in de handel:

*Balatred*  
*Vilttapijt met een vinyl bovenlaag.*

#### Jaar 1973

Krommenie presenteert:

*NOVILON OP AQUANON*  
*Een vinyl product met een onderlaag van asbestvezels.*

#### Zeventiger jaren

We moeten aan dit hoofdstuk nog toevoegen, dat vrijwel iedere grossier c.q importeur naast de hierboven genoemde kwaliteiten ook nog zijn eigen vinyl collectie op de markt bracht.

#### 4e deel

Het product **RUBBER** is een tropisch product; plantaardig en afkomstig van de rubberbomen.

Na de oorlog verschenen er ook producten op de wereldmarkt die vervaardigd waren van synthetische rubber; overigens ook met heel goede eigenschappen en een lange levensduur.

Van beide producten worden zowel banen als tegels vervaardigd en door woninginrichters als vloerbedekking toegepast, niet alleen bij projecten maar ook bij particulieren.

## TOELICHTING

### **Linoleum is samengesteld uit:**

#### **Lijnolie:**

Afkomstig uit lijnzaad van de vlasplant. Deze wordt o.a. verbouwd in: Argentinië; Noord-Amerika; India.

#### **Hars:**

Afkomstig van de naaldhoutbomen uit de bossen van Argentinië; Amerika; Canada.

#### **Kauri-Gom:**

Afkomstig van fossiele harsen uit de bodem in de bossen van Nieuw-Zeeland.

#### **Kurk:**

Afkomstig van de kurkeik, welke veel in Zuid-Europa voorkomt.

#### **Verfstoffen.**

#### **Jute:**

Afkomstig van de vezel die zich bevindt in de bast van de juteplant. Wordt hoofdzakelijk verbouwd in India.

**Rechts:** Belgisch staalboek voor glasgordijnen.  
"l'Ame de la Fenêtre"  
Jaar 1922.

**Links:** Staalboek voor linoleum uit de serie: "Silver Grain".  
Jaar 1928.

---

## 5. VITRAGE

Pas in 1815 en wel in een advertentie van het Dagblad der Provincie Brabant wordt het zoeken door ons naar gegevens over dit onderwerp voor de eerste maal beloond.

We komen dan de benaming "glasgordijnen" tegen.

Veel eerder -in 1780- zijn we deze naam echter al tegengekomen in een editie van de Haarlemsche Courant.

In 1820 een aankondiging in het Dagblad door het Venduhuis te 's-Hertogenbosch inzake de verkoping van een partij:

*Zijden en andere glasgordijnen.*

Rond 1830 wordt er bij boedelbeschrijvingen etc. vrijwel steeds de vaste aanduiding gebruikt van "valgordijnen".

Uit de voorraad-administratie van de grossier J.P. Wyers uit het jaar 1885 weten we, dat hij toen kon leveren:

*Mystère*

*Brise - Bise*

*Crème - Store*

*Madras*

Hij beschrijft deze namen in zijn collectieoverzicht van: Venstergordijnen.

In 1888 introduceert de:

Firma Schopmeyer te 's-Hertogenbosch

de artikelen:

*Linnen Stores met kant en entre-deux*

*Linnen Lancaster Rolgordijnen*

Deze beide producten zullen gediend hebben om zowel de zon te weren als het inkijken door voorbijgangers te beletten.

Het is interessant te ontdekken, aan de hand van aanwezige opdrachten en rekeningen, hoe in den lande de ramen in huizen van goeude burgers toen werden bekleed.

Per raam werden de navolgende gordijnen toegepast:

1. Glasgordijnen van Tule of Neteldoek.
2. Valgordijnen waarbij de stofsoorten waren Linnen of Katoen.
3. Ondergordijntjes vervaardigd van Neteldoek of Guipure.
4. Overgordijnen veelal afgewerkt met een kap of lambrequin.

In de periode na 1890 zijn het een groot aantal jaren steeds dezelfde 3 tot 5 woninginrichters, die door middel van advertenties betreffende vitrage-gordijnen, zich tot het Bossche publiek wendden.

In deze advertenties gaat het dan voornamelijk om de volgende kwaliteiten en aanduidingen:

*Crème en witte vitrage*

*Franse en Engelse Guipures voor vitrages*

*Tule gordijnen*

*Geborduurde Stores*

*Mystères.*

Aan bovenstaande lijst werden echter steeds nieuwe namen toegevoegd in de daaropvolgende jaren.

Omdat we ons inzake dit onderzoek oriënteren op advertenties in onze Bossche dagbladen, moeten we wel voorzichtig zijn met genoemde conclusie. We zouden namelijk kunnen veronderstellen dat het vitrage product ook pas vanaf die datum in de handel zou zijn. Dit kan echter al veel eerder het geval zijn geweest.

|                  |   |
|------------------|---|
| <b>Jaar 1920</b> | Alloversnets  |
| <b>Jaar 1924</b> | Voile - Madras - Etamine<br>(In 1924 kostte de Etamine 10 1/2 cent de meter). |
| <b>Jaar 1927</b> | Filet Nets<br>Ondergordijnen  |
| <b>Jaar 1933</b> | Marquissette  |
| <b>Jaar 1937</b> | Bagdad Stores   |
| <b>Jaar 1960</b> | Het product Terlenka te leveren in:<br>Volants - Fantasie en Valletje.        |

- Jaar 1962** Terlenka vitrage met ingeweven motieven.  
Gekleurde Voile Tergal.
- Jaar 1964** Terlenka vitrage met Macramé kant.  
Terlenka Mystère.
- Jaar 1966** Het product Terlenka te leveren in:  
Filet - Val - Stores en Marquissette.



---

## TOELICHTING

### **Alloversnets:**

Vitrage waarbij de hokjes in het weefsel open zijn noemt men filet. Indien sommige gesloten zijn bij het weven dan is de benaming: Alloversnets.

### **Bagdad-Stores:**

Zijn minder fijn geweven als voile. Ze werden geleverd als afgepaste gordijnen 130 x 150 en 275 x 300.

Het patroon van deze gordijnen is meestal in de onderste helft van de gordijnen aanwezig.

### **Brise-Bise:**

Ondergordijntje

### **Etamine:**

Behoort tot de groep van weefsels welke als slingerdraadbinding geweven worden. Zij behoort tot de aantrekkelijke prijsklasse.

### **Filet:**

Een weefseltype met kleine en/of iets grote openingen, welke vierkant zijn.

### **Guipure:**

Van oorsprong een Zwitserse kantsoort.

Kenmerkende eigenschappen: de dikke randen en het ontbreken van een ondergrond in dit weefsel.

### **Kant:**

Een versiering aan de onderzijde van de vitrage gordijnen. Er zijn twee soorten: gekloste en macramé kant welke beiden machinaal vervaardigd worden.

Het zelfde geldt voor entre-deux. Deze wordt als versiering tussen twee stukken vitrage geplaatst in het betreffende gordijn.

### **Linnen Lancaster:**

Een weefsel dat gebruikt wordt voor de vervaardiging van rolgordijnen. Wordt licht geappreteerd (pappen).

### **Madras:**

Een van katoen geweven stof, welke voorzien was van vrij grote patronen.

### **Marquissette:**

Behoort tot de groep van weefsels welke als slingerdraadbinding wordt geweven.

**Mystère:**

Vitragetype: Marquissette.

Vervaardigd in slingerdraad of gaasbinding. Het onderste deel van dit soort vitrage is geborduurd; voorzien van een streep of Lancé-effecten.

Op een hoogte van 140 cm of meer wordt het mystère genoemd, onder deze maat wordt het val genoemd.

**Neteldoek:**

Een fijn enigszins open geweven katoenen weefsels, wordt meestal gesteven bij de eindafwerking.

**Tule:**

Dit weefsel kenmerkt zich door 6 hoekige openingen.

Door zijn weefselstructuur zakt het tule gordijn tijdens het hangen nogal uit.

Deze vitrage is genoemd naar de Franse stad Tulle in het departement Corrèze.

**Valgordijnen:**

Berust op een constructie van ringetjes en koorden.

Beschrijving bij zonweringen.

**Voile:**

Een dun, tamelijk gesloten vitrage weefsel in platbinding geweven.

**Zijde:**

Vervaardigd van het spinsel van de zijderups. Een vlindersoort welke leeft op de bladeren van de moerbijboom.

---

**Décoratie staalboek 625 met de collectie uit het jaar 1920.**

**Het staalboek van "Druk-Linoleums" omvat de collectie van de jaren 1927-1928.**

## 6. OVERGORDIJNEN

Wanneer rond 1900 een woninginrichter de opdracht kreeg van èèn der gegoede burgers uit onze stad om de ramen in zijn woonhuis opnieuw te "bekleeden", dan zou hij het volgende adviseren:

### Glasgordijnen

Tule of Neteldoek.

### Valgordijnen

Een stof van linnen of katoen;  
b.v. Neteldoek; Mousseline; Lancaster.

### Overgordijnen

#### Salon en woonkamer

Een stof van wol;  
b.v. Saai - Polmiet - Baai - Merinos - Laken - Circassia.  
Afwerken met een Kap of Lambrequin.

### Overgordijnen

#### Slaapkamers en Tuinkamer

Een stof van katoen.

### Ondergordijnen of raamgordijnen

Neteldoek of Guipure.

Zou deze opdracht verstrekt zijn in een andere tijdsperiode ook dan zou onze woninginrichter aan de hand van de op dat moment heersende mode tendenzen de klant optimaal hebben kunnen adviseren inzake de mogelijkheden voor het 'bekleeden' van zijn ramen.

Er was - zoals we zullen zien - altijd zeer veel keus in gordijnstoffen.

Aan de hand van de Bossche kranten-archieven noteerden we namen van overgordijnen die in het betreffende tijdvak voor het eerst in de advertenties vernoemd werden.

Overigens wil dit niet zeggen, dat deze gordijnstoffen in deze periode ook pas in de handel zijn gekomen. In andere delen van ons land kunnen ze al eerder in de verkoop zijn geweest.

Zij kunnen ook onder een andere benaming of voor andere doeleinden al eerder gefabriceerd zijn geweest. Evenzo kunnen zij opnieuw in de belangstelling geplaatst zijn.

### Periode: tot 1780.

Bedstee behangsels ( witte katoen)  
Geborduurde behangsels  
Linnen stoffen  
Saayen stoffen  
Laaken stoffen.

### Periode: 1780 tot 1820.

Bombazijnen  
Gedrukte Catoenen.

---

**Periode: 1820 tot 1835.**

Baayen  
Merinossen  
Diemitten  
Piloux (Pilouw)  
Damasten  
Mooren Meubelgordijnen  
Zijden Meubelgordijnen.

**Periode: 1835 tot 1865.**

Repsen (Ripsen)  
Neteldoekse gordijnen  
Satijnen en Reliëf gedrukte Casimire  
Toile de Jouy  
Velvet  
Fransche en Engelsche Catoenen Stoffen  
Effen en Gesatineerde Geel-Zwitsersche Bedgordijnen  
Zijden en Wollen Damaststoffen: etc

**Periode: 1865 tot 1880.**

Toile Irlandaise  
Popelines  
Alpaca's  
Mohairs  
Lenos  
Lustrus  
Thibets.

**Periode: 1880 tot 1885.**

Velours  
Satin de Gênes  
Brocatines  
Florentines  
Drap d'Amiens  
Zijden Pluche Stoffen  
Granité's

**Periode: 1885 tot 1900**

Pluche gordijnen  
Pluchette gordijnen  
Engelsche en Fransche Cretonne gordijnstof  
Madras gordijnen  
Gobelin gordijnstoffen

---

**Periode: 1900 tot 1925**

Landhuisstof  
Toile Moderne  
Serge  
Wolfries  
Zijden Damasten

**Jaar: 1927**

Chenille  
Engelsche Cretonne  
Fransche Cretonne

**Jaar: 1931**

Batikstoffen.

**Jaar: 1933**

Peau de Pêche.

**Jaar: 1937**

Velvetine.

**Periode: 1948 tot 1960.**

Dobby stoffen  
Weefstoffen  
Franse Damast  
Velours Damast  
Shadow Cretonne  
Drukstoffen

**Jaar: 1966**

Dralon en Terlenka overgordijnen  
Kamerbreed (kamerhoge) gordijnen (1964)

Bij het nazien van de kranten op zoek naar verdere gegevens betreffende dit onderdeel werd onze aandacht getrokken door een aantal advertenties welke slechts zijdelings hierop betrekking hebben, maar toch interessant genoeg zijn om ze te vermelden.

Ze zijn genomen uit de:

**'s-Hertogenbossche Dinsdagse en Vrijdagse Courant**

**Jaargang: 1777**

*Uit het Beurtschip van J.F. van Hemert varende van Leyden op 's-Bosch is bij lossing diefstal gepleegd van:*

---

*Een zak ligt blaauw bloemenrant wol*

*Een zak met twee halve stukken Leydsche Streep.*

**Jaargang: 1778**

*Wilhelmus Diddens uyt Helmont*

*Fabriqueur van verfen voor textiles*

*Een roode verf die het Arabisch rood ofwel het Turks-rood evenaart.*

*Ja, het zelve in couleur te boven gaat. Het uitgevondene kan het wasschen en bleiken doorstaan.*

*Alle soorten van Donkere tot Ligte Blaauwe Vaste Couleuren op Linnen - Catoenen - Wollen en Zeyden garens of de daarvan gewerckte stoffen als voorschoten; boeren keelen.*

*Benevens alle soorten Geele - Oranje - Groene - Roode - Carmozijne - Violette - Purper - Paarsche - Bruine - Swarte.*

*Ook te gebruiken voor het drukken van Neusdoeken - Gordijnen - Spreyen.*

Onverwachts krijgen de Bossche Woninginrichtingsbedrijven concurrentie in 1778 door het opheffen van de Militaire Barakken in de Berewoutstraat. De daar aanwezige voorraden:

*Swart Linnen*

*Roode Saay*

*Rood Laaken*

*sullen publicq en voor alle man worden verkocht.*

---

In 1778 een advertentie geplaatst door de:

Directeuren van Laakenfabrieken te Amersfoort.

Zij vragen:

*Bekwame Couleur Spinders; Wevers en Nopsters.*

*Dese moeten drij jaare blijven.*

*Na èen jaar van goed gedrag sal de huysuur van een jaar worden vergoed.*

*Bij ziek is het werckvolk verzekerd van Doctor en Medicament.*

---

Nog enkele advertenties uit de Bossche Stadsbladen:

**Jaar 1825**

In onze stad heeft zich gevestigd de:  
Mr. Kamerbeheer H.A. Portier.

Hij heeft een uitgebreid assortiment op het gebied van de woninginrichting: met naast behangselpapieren o.a. ook:

*Ledikant gordijnen*

*Linnen Franjes*

*Saai*

*Valgordijnen.*

**Jaar 1847**

De Firma Staelenberg-Lemmers handelende in Modes en Manufacturen en wonende te 's-Hertogenbosch heeft zijn assortiment uitgebreid met:

*Fransche en Engelsche Katoenen Stoffen*

*Effen en gesatineerde Geel-Zwitsersch  
voor Meubel en Bedgordijnen*

*Zijden en Wollen Damasten*

**Jaar 1852**

De firma E.S. Goudstikker  
Hinthamerstraat

Wiens voorraad opnieuw voorzien is van *wollen Damasten voor Gordijnen;  
Ledikanten Behangsels en Statie en Ophaalgordijnen.*

**Jaar 1866**

De Firma G.J. Scheefhals  
Kerkstraat

heeft ter verkoop:

*Repsen.....f. 2,25 per eenheid*  
*Velvet .....f. 1,75 per eenheid*

**Jaar 1875**

Het is v.d. Meulen uit 's-Hertogenbosch die een standaard prijs gaat noteren voor het leveren en hangen van gordijnen per raam.

We nemen deze advertentie over:



---

*Gereed om te plaatsen: Stellen Meubelgordijnen van Jute stof met sierlijke franje gegarneerd; embrassen; mahoniehouten garnituren en koorden welke met de koorden open en dicht getrokken kunnen worden; geheel klaar en geplaatst voor:*

*f. 10,00 per raam*

*idem van vilt gevoerd f. 8,00*

*idem mooie wollen gekleurde stof f. 12,50*

*Prijzen gelden voor raamwerk:*

*Lengte 2,75 (4 oude ellen)*

*Breedte 1,30 (2 oude ellen).*

Wanneer deze firma in 1880 een nieuwe zaak opent op de Pensmarkt presenteert hij zich als volgt:

*Vanaf heden in staat de meubilering te verzorgen van gehele huizen.*

#### **Jaar 1878**

*Jute Gordijnstof werd verkocht voor:*

*60 cents de meter*

*Exclusieve zaken noemden dit product:*

*TOILE IRLANDAISE.*

---

Het product "Cretonne" stond nogal eens bloot aan kritiek. De hiervoor gebruikte verfstoffen zouden schadelijk voor de gezondheid zijn.

*H. Pander uit Den Haag bericht zijn geachte Cliëntele dat hij uitsluitend onschadelijke Cretonne verkoopt welke stoffen scheikundig onderzocht zijn door het laboratorium van J. Mouton en Zonen te Den Haag.*

#### **Jaar 1904**

Advertentie: *Dubbele Waschechte Cretonnes naar ontwerpen van Prof. Oelbrichs van de Kunstenaars Kolonie te Darmstadt.*

Nog een aantal prijsnoteringen.

|                  |                    |                            |
|------------------|--------------------|----------------------------|
| <b>Jaar 1907</b> | Brabants Bont      | 39 cents per El            |
| <b>Jaar 1924</b> | Landhuisstof       | 50 cents en 130 cents      |
|                  | Damast zijde       | 145 cents                  |
| <b>Jaar 1927</b> | Pluche             | 148 cents de meter         |
|                  | Engelsche Cretonne | 49 - 59 - 75 cents         |
|                  | 80 cm breedte      |                            |
|                  | Fransche Cretonne  | 75 - 95 - 110 en 145 cents |
|                  | 130 cm breedte     |                            |

---

## TOELICHTING

**Baayen:**

Geruwde wollen stof.

**Batik:**

Bedrukte stof met Oosterse motieven

**Bombazijnen:**

Katoenen stof in keperbinding geweven.

**Brocatines:**

Zou mogelijk een weefsel kunnen zijn, dat vervaardigd werd van katoenen garens.  
Qua dessin zou deze stof doen denken aan brokaat stof.

**Casemiri:**

We hebben hiervoor een tweetal betekenissen

a: een aanduiding van het toegepaste motief in dit weefsel: Perzisch Palmblad.

b: de samenstelling van het garen, dat afkomstig is van het haar van de Kasjmirgeit.

**Cretonne:**

Gordijnstof vervaardigd van katoenen garens; bedrukt (na het weven) met kleurige bloemmotiefjes.

**Chenille:**

Vervaardigd van zijden - wollen of katoenen garens.  
Kenmerkend zijn de korte opstaande vezels bij deze stofsoort.

**Damast:**

Gordijnstof vervaardigd van katoenen of rayongarens; soms ook van zijden of linnen garens; grote bloemmotieven.

**Diemitten:**

Een stofsoort oorspronkelijk vervaardigd van wollen of zijden garens.  
Nu worden ook katoenen garens hiervoor gebruikt. Ribbinding geweven.

**Dobby:**

Een variatie op weefstoffen; katoenen of synthetische garens

**Gobelin:**

Een weefsel meestal voorzien van vrij grote bloemmotieven.

**Laken:**

Geruwde wollen stof.

**Landhuisstof:**

Typische kenmerken van deze stof waren de lengte strepen in het weefsel.

**Madras:**

Vervaardigd uit zijden en katoenen garens.

**Merinos:**

Geweven van wollen garens afkomstig van het merino-schaap.

**Mohair:**

Veelal gebruikt voor de stof: Velours d'Utrecht; afkomstig van de Angora-geit.

**Neteldoek:**

Een fijn enigszins open geweven katoenen stof, wordt meestal gesteven bij de eindafwerking.

**Peau de Pêche:**

Geruwde katoenen stof.

**Pluchette:**

Garens samengesteld van kalverenhaar en katoen.

**Pluche:**

Een dicht geweven fluweelsoort; garens van wol of zijden; hoge pool.

**Popeline:**

Een glanzende halfzijden stofsoort.

**Rips:**

Een in de 19e eeuw veel voorkomende stof welke uit zijden garens geweven was.

**Saay:**

Een wollen stof. Deze werd veel voor ledikant gordijnen gebruikt.

**Serge:**

Werd meestal van wol vervaardigd. Serge is een stofsoort met een zeer lange staat van dienst. Op 9 november 1378 laat Jan Cuper bij testament na aan het Groot Begijnhof te 's-Hertogenbosch een stuk serge.

**Shadow Cretonne:**

Grondstof katoengarens; de kettingdraden worden voor het weven bedrukt met het patroon.

**Thibet:**

Een wollen gordijnstof; speciaal voor ledikantgordijnen.

**Toile-Irlandaise:**

Van jute garens vervaardigde gordijnstof.

**Toile de Jouy:**

Een katoenen stof welke in het plaatsje Jouy werd vervaardigd in de door Oberkampf in het midden van de 18e eeuw opgerichte fabriek.

**Velvet:**

Een poolweefsel van katoenen garens vervaardigd.

**Velveteen:**

Een geruwde stof van katoenen garens vervaardigd; werd niet geschoren na het ruwen.

**Velours:**

Een poolweefsel geweven van katoenen, rayon of linnen garens.

**Weefstoffen:**

Verzamelnaam voor hand- en machinaal geweven stoffen.

**Wolfries:**

Langharige wollen flanel.

---

**Met deze advertentie vroeg fabrikant Hunter-Douglas aandacht voor zijn nieuw product "LUXAFLEX-DUETTE"**

## 7. ZONWERINGEN

Dit onderdeel werd in onze branche toch enigszins stiefmoederlijk behandeld tot aan het midden van de 20e eeuw toen de horizontale en verticale jalouzieën hun intrede deden.

Bij ons onderzoek komen we pas in 1830 en dan nog onder de rubriek "verkoop ten sterfhuyze van.....", het artikel "valgordijnen" tegen. Bij een volgende aankondiging in deze krant wordt de term "ophaalgordijn" gebruikt.

Beide gordijn-uitvoeringen hebben dit met elkaar gemeen, dat het principe berust op een systeem van meerdere koorden die door een groot aantal ringetjes geleid worden welke aan de achterzijde van zo'n gordijn in meerdere rijen van onder naar boven aan de stof bevestigd zijn. De afstand tussen zowel de rijen als de ringetjes onderling is min of meer standaard. Men spreekt in beide gevallen ook wel van een ringetjes gordijn, gezien het grote aantal dat hiervoor gebruikt werd.

Overigens vervulden deze gordijnen zowel de functie van zonweringgordijn als van glasgordijn. In 1842 komen we ènmalig een advertentie tegen in het hier verschijnende "Provinciaal Dagblad" inzake verkoop van "Binnenjalouziën".

De Firma van Geffen, gevestigd in onze stad, trekt onze aandacht met de door hem geplaatste advertentie in 1859, dat hij kan leveren:

*"Sommiers", welke per lat 1 gulden en 40 cents kosten.*

Deze aanbieding houdt mogelijk verband met het product "Binnen- c/q Buiten-jalouzieën", waarbij de houten elementen (latjes) in de lussen van de aanwezige jalouziebanden werden gestoken. In deze mening worden we nog gesterkt door het feit dat in 1864 te 's-Hertogenbosch gevestigd was:

De Koninklijke Geoctroyeerde Fabriek van C.N. van der Veer

waar o.a. verkrijgbaar was *"Linnen Jalouzieën Band voor binnen en buiten"*.

Het is G. Schopmeyer, woonachtig in onze stad, welke in 1888 zijn collectie verruimd heeft met het artikel "Lancaster".

Lancaster was een product geweven van katoenen garens.

Doordat het geappretereerd was rafelde de stof niet. Het was uitstekend geschikt als binnen-rolgordijn.

De stof werd bevestigd op een houten ronde stok met aan èn zijde een zinken rolschijf voorzien van een koord waarmee het gordijn op en neer gelaten kon worden.

Het geheel werd aan de onderzijde afgewerkt met een zoom voorzien van een houten lat. Als versiering aan deze onderzijde werd soms toegepast franje of galon met bolletjes.

---

Andere stoffen die voor deze rolgordijnen werden gebruikt:

Window Holland: Een lichtere uitvoering als Lancaster. Eveneens geappreteerd.

Crème Linnen: Een weefsel van half linnen, half katoen, dat vrijwel niet geappreteerd werd, zodat de zijkanten gefestonneerd moesten worden.

Rond 1920 komen de hierboven genoemde artikelen in de collectie van vrijwel iedere woninginrichter voor.

In latere jaren aangevuld met verduisterings rolgordijnen en zelfwerkende rolstokken.

Hoewel er in de periode 1920-1930 regelmatig berichten verschijnen in de plaatselijke pers over markiezen en zonneschermen zijn deze advertenties hoofdzakelijk afkomstig van het warenhuis Vroom en Dreesmann.

Ter toelichting op de beide hierboven genoemde zonweringen nog het volgende.

Het verschil tussen beide benamingen komt voort uit het aantal ramen dat hiermee bedekt werd.

Wanneer dit voor elke raam afzonderlijk aangebracht werd, sprak men van een markies.

Werden er meerdere ramen tegelijk door èèn zo'n zonwering bedekt, dan sprak men van een zonnescherm.

Beide uitvoeringen bestonden uit houten schenkels die aan de onderzijde scharnierend met elkaar verbonden waren. Ze werden bekleed met speciaal daarvoor vervaardigd textieldoek.

De achterste schenkel werd aan de muur of raam vastgezet. De bediening gebeurde door middel van een koord.

Meestal werden ze gedurende de wintermaanden afgenomen en opgeborgen.

Ook rolschermen (een zware uitvoering rolgordijn voor buiten) waren in die periode aanwezig.

Dankzij een speciale ijzeren constructie aan de zijkant konden zij in een schuine stand uitgezet worden.

Een ander artikel, dat vooral door zijn aantrekkelijke prijs in vrijwel elk huis aan èèn of meerdere ramen werd toegepast na 1955 waren de Balastore Zongordijnen.

Het was een product van papier vervaardigd; voorzien van gleufjes en als een harmonica vouwend.

Het werd geleverd op standaard-breedten, die met 10 cm opliepen van 40 cm tot 260 cm. De vaste lengte was 2.10 meter.

Tot slot de horizontale en verticale jalouzieën, waarvan de verkoop in de periode na 1960 een bijzondere grote vlucht nam. Afhankelijk van de uitvoering konden deze producten geleverd worden in aluminium en textiel.

De intensieve reclame van de fabrikant "Hunter-Douglas" over zijn product:

*LUXAFLEX*

is er waarschijnlijk de oorzaak van dat dit een algemene benaming is geworden ook voor producten, welke niet door deze fabrikant vervaardigd waren of zijn.



**Staalboek van Cretonne Gordijnstof uit 1938.  
Tapijtstaalboek uit 1929.**

## 8. TAFEL - DIVAN - KAPSTOKKLEDEN

Wind en weder dienende hadden we in September 1771, nadat we de 's-Hertogenbossche Dinsdagse en Vrijdagse Courant gelezen hadden, een wandeling kunnen maken langs onze stadswallen.

Op het Bastion Oranje hadden we, druk aan de arbeid, dan ontmoet:

ARNOUT SUYS.

Hij had van de Raden van Staten een vergunning ontvangen tot het plaatsen van een aantal ramen, bestemd voor het drogen van "Laaken".

De lakenindustrie is altijd zeer belangrijk geweest voor de stad 's-Hertogenbosch en haar inwoners.

Reeds in 1287 bevond zich tegenover het stadhuis een lakenhal waar dagelijks een drukke en levendige handel plaatsvond.

's-Hertogenbosch was in die tijd het middelpunt van de lakenhandel met uitvoer naar steden aan de Oostzee en landen als Hongarije en Polen.

Op de Jaarmarkten van Brugge en Frankfurt werden met het Bossche laken zeer goede zaken gedaan.

Vele Bosschenaren verdienden hun brood aan en in de lakenhandel. Deze was zeer arbeidsintensief en er waren soms wel mèèr dan vijftig handelingen nodig om tot een goed eindproduct te komen.

Door allerlei oorzaken ging deze nijverheid achteruit en in de 17e eeuw was de lakenhandel in onze stad over haar hoogtepunt heen.

De lakenhandelaren uit Tilburg en de omliggende dorpen namen het laken-vaandel van 's-Hertogenbosch over.

Na een kort praatje met Arnout Suys op het Bastion weten we dan ook, dat hij niet uit 's-Hertogenbosch komt, maar uit Oisterwijk.

Toch blijkt in 1789, dat er weer een Bossche lakenfabrikant deze grasvelden gehuurd heeft van de Raden van Staten. Het is G. van Thurnhout die een vergunning heeft voor het plaatsen van:

*Laaken Droogmakende Raamen ter lengte van èèn honderd en negentig voet en zes en halve voet boven de graslijn.*

Het product laken is zeer lang in zwang geweest als kleed ter bedekking van tafel, divan, canapé, etc.

Hoewel het er niet altijd bij vermeld staat, mogen we toch aannemen dat vele beschreven "Kleeden", die we aan het begin van ons onderzoek noteren, van laken vervaardigd zijn.

In de 's-Hertogenbossche Vaderlandsche Courant van 1797 komen we in een mededeling van het Bossche Venduhuis voor de eerste maal ons onderwerp "Taaffelkleeden" tegen.

Hoewel er geen nadere omschrijving wordt gegeven omtrent samenstelling en afmetingen nemen we toch aan, dat het hier gaat om het artikel "Laaken".

Aan de hand van het debiteurenboek van de Textielgrossier: J.P. Wyers uit het jaar 1800 zijn ons de kleuren bekend waarin dit product geleverd werd:

*Zwart - Blauwgrijs - Rood - Bruin - Marengo.*

In 1834 gaat deze grossier op de Franse tour inzake de aanduiding van de kleur en kwaliteit van zijn laken.

|                 |                       |
|-----------------|-----------------------|
| <i>Pensée</i>   | <i>Tête de Nègre</i>  |
| <i>Pistache</i> | <i>Bouteille Vert</i> |
| <i>Adelaide</i> | <i>Russisch Groen</i> |

Waarom deze benamingen?

Misschien vanwege een opwaardering van dit textielartikel? Maar mogelijk ook vanwege de herkomst van dit artikel uit het Franstalige afgescheiden België.

Een boedelbeschrijving uit 1865 geeft aan dat ook trijp op dat moment wordt gebruikt als tafelkleed.

---

Een eerste advertentie over ons onderwerp komen we pas in 1873 tegen in de

Provinciale Noord-Brabandsche en 's-Hertogenbossche Courant.

Deze is afkomstig van:

G.J.Scheefhals  
Kerkstraat te 's-Hertogenbosch.

*Onder de aandacht van de Lezers wordt gebracht zijne collectie tafelkleden, welke is samengesteld van de minste tot de rijkste soorten.*

---

Wat prijzen en afmetingen aangaat krijgen we meer informatie dankzij een advertentie in ons plaatselijk dagblad van 1881 geplaatst door:

H.Pander  
Hofleverancier te Den Haag

*inzake Velvet en Fluwelen tafelkleden.*

*afmeting: 1,80 x 1,80 en 1,60 x 2,00.....f. 16,90*

*1,60 x 1,60 en 1,40 en 1,80.....f. 13,90*

---

Vanuit het plaatselijk Dagblad van 's-Hertogenbosch noteerden we tussen 1885 en 1900 de navolgende namen van weeftechnieken waarin tafelkleden geleverd konden worden.

|                 |                  |
|-----------------|------------------|
| <i>Drugget</i>  | <i>Axminster</i> |
| <i>Baaien</i>   | <i>Velvet</i>    |
| <i>Chenille</i> | <i>Gobelin</i>   |

In de periode 1910-1920 werd er door de winkeliers in hun advertenties hoofdzakelijk gewezen op het feit, dat er bij hen zeer veel keus was in:

*Divankleden - Tafelkleden - Kapstokkleden.*

Over het jaar 1927 noteerden we wel meer soortnamen maar zeer weinig prijzen en afmetingen. Genoteerd werden:

|                 |                 |              |
|-----------------|-----------------|--------------|
| <i>Pluche</i>   | <i>Gobelins</i> | <i>Laken</i> |
| <i>Moquette</i> | <i>Bedrukt</i>  |              |

In 1939 zijn er regelmatig aanbiedingen van Handweef en Moquette tafelkleden met bijpassende schoorsteenkleedjes met franje.

Een velours tafelkleed met ingeperst dessin in de maat 130 x 150 kostte toen f. 4,90.

Na de oorlog - rond de 50-er jaren - zijn vooral de "Handweeftafelkleden" een populair artikel geworden.

Zowel de kleuren als de kwaliteiten gaven een grote variatie te zien.

Vanuit de geraadpleegde kranten noteerden we een prijsopbouw van f. 5,75 tot f. 22,80.

Na 1960 beleven we de opkomst van de machinaal smyrna tafelkleden.

Tot besluit over dit onderwerp nog een tweetal toevoegingen.

- a. In 1896 kwamen we voor de eerste maal in het plaatselijk dagblad een advertentie tegen over: tafelizeil.
- b. In een voor-oorlogs studievakboek inzake woningtextiel bevond zich een opsomming van maten en kwaliteiten, waarin de kleden en de toebehoren toen (onder voorbehoud) te leveren waren.  
Het ging om de kwaliteiten:

*Velours d'Utrecht*  
*Katoenen en Wollen moquette*  
*Velvet*  
*Katoenen en wollen weefstof.*

---

Het bovenstaande was te leveren in de volgende maten:

Tafelkleden: 120/150 x 140/170 x 150/180 x 160/200

Divankleden: 140/280 x 150/300

Kapstokkleden: 90/140 x 100/150

Salontafelkleedjes: 90/90 x 100/100

Dressoirlopers: 35/140

Schoorsteenlopers: 45/140

Kussendekjes: 40/60 x 45/70

---

## TOELICHTING

### **Axminster:**

Een weefsel waarbij men, door gebruik te maken van een speciale weefmachine, de beschikking heeft over een vrijwel onbeperkt aantal kleuren.

### **Baaien:**

Een zware kwaliteit wollen stof welke geruwd wordt.

### **Bedrukt:**

Een weefsel vervaardigd van bepaalde garens wordt bedrukt met patronen door middel van een drukmachine.

### **Chenille:**

Een weefsel voorzien van korte opstaande vezels, verkregen door een bijzondere weeftechniek.

### **Drugget:**

Een algemene benaming voor artikelen vervaardigd van half wollen garens.

Ketting: linnen, zijden of chappe zijden.

Inslag: wol.

Ingeveven patronen; weinig geruwd of gevold.

### **Fluweel:**

Een andere naam voor velours.

### **Gobelin:**

Een stof vervaardigd van wol, katoen of synthetische garens. Vervaardigd op een jacquard machine. Het dessin is meestal een bloempatroon.

### **Handweef:**

Een wollen of katoenen stof vervaardigd in een bepaalde techniek, waarbij sommige draden over een korte afstand over het weefsel lopen zonder dat zij zich hieraan vasthechten.

### **Laken:**

Een wollen stof welke verkregen wordt door dit materiaal o.a. te vollen, ruwen en scheren.

### **Moquette:**

Een wollen of katoenen weefsel met veelkleurige uitgespaarde patronen.

### **Pluche:**

Een fluweelsoort met een zeer hoge pool van wol of zijde.

**Trijp:**

Een zelfde benaming voor Velours d'Utrecht.

**Velvet:**

Een fluweelachtige stof van katoen.

**Velours:**

Een algemene benaming voor weefsels met een rechtop staande pool.

**Velours d'Utrecht:**

Een weefsel met een rechtop staande pool van geitenhaar.

**Een verzameling prijzen, aanprijzingen en wetenswaardigheden met betrekking tot het aanbod van interieur-artikelen te 's-Hertogenbosch, 1771 - 1971**

**deel 2**

Bijèèn gebracht uit:

Bossche Krantenarchieven uit de periode 1771-1971

Aangevuld met gegevens van/uit:

Bedrijfsarchieven

Vakbladen

Studie Vakboeken etc.

Oud vakgenoten en branchegeenoten

Landelijke krantenarchieven

Musea, bibliotheken, archieven

Publicaties over textiel

Etc.

**'s-Hertogenbosch, jaar 2000  
Henk Bruggeman**

Deze publicatie werd uitgegeven in het jaar 2000, dat werd uitgeroepen tot het jaar van het textiel.



---

## INHOUDSOPGAVE DEEL 2

### Deel 2

|     |  |     |
|-----|--|-----|
| 9.  | Ledikanten.....                        | 83  |
| 10. | Matrassen .....                        | 93  |
| 11. | Dekens.....                            | 109 |
| 12. | Spreien.....                           | 114 |
| 13. | Wandafwerking.....                     | 119 |
| 14. | Fournituren-Diversen.....              | 129 |
| 15. | Meubelen.....                          | 137 |
| 16. | Standorganisaties/Vakorganisaties..... | 146 |
| 17. | Bronvermelding .....                   | 149 |

**Een oude reclameplaat van Staines Linoleum**

## 9. LEDIKANTEN

Voor onze beschrijving over ledikanten raadpleegden wij o.m. een onderzoek inzake het: "Nederlandse Interieur".

Er werd in het betreffende boek de volgende indeling hieromtrent naar voren gebracht:

1. De deftige stand.
2. De fatsoenlijke stand.
3. De eenvoudige stand.

Hoe men het ook wendt of keert en bij welke categorie men ook ingedeeld is; èen ding hebben ze gemeen:

een deel van hun leven zullen ze slapende doorbrengen.

Dit impliceert dat in elk gezin, van welke stand dan ook, er altijd ledikanten en matrassen aanwezig zullen zijn.

Het verschil dat er is zal bestaan in de uitvoering en kwaliteit en dat kan soms hemelsbreed zijn. Bij de door ons opgestelde beschrijving van dit onderwerp hanteren we zo veel mogelijk een scheiding tussen de houten (1) en ijzeren ledikanten (2).

### 1. HOUTEN LEDIKANTEN

In het eerder genoemde boek lezen wij, dat tot in de 17e eeuw de in hout uitgevoerde ledikanten niet alleen door de wijze van bevestiging verbonden waren aan de vloeren en/of wanden maar soms vormden zij ook een onderdeel van de aanwezige betimmeringen in deze kamers.

Juist door hun uitvoering en de gekozen houtsoorten waren het juweeltjes van vakmanschap.

Tot aan het midden van de 17e eeuw waren vrijwel alle ledikanten op de 4 hoeken voorzien van kolommen waarop het baldakijn, met de daaraan bevestigde gordijnen, rustte.

Gedurende het verdere verloop in de tweede helft van de genoemde eeuw ontstaan er modellen van ledikanten waarbij de aanwezige gordijnen opgehangen zijn aan een soort plafondconstructie.

Afwisselend wordt hiervoor de naam: koepel; hemel of baldakijn gebruikt. Het genoemde was uitgevoerd in hout al of niet bekleed met stof.

Deze uitvoering, waarbij gebruik werd gemaakt van dikwijls kostbare gordijnen in een zeer royale uitvoering werd aangeduid met de benaming: Paviljoen Behangsel.

Deze bedgordijnen bedekten zodanig het ledikant dat het vrijwel geheel aan het oog onttrokken werd. Dit was dan ook wellicht de reden, dat zowel de uitvoering als de toegepaste houtsoorten zeer eenvoudig waren.

Overigens waren er zeer veel variaties in dit gegeven. De zeer eenvoudige uitvoeringen zouden we min of meer kunnen beschouwen als de voorlopers van de huidige houten ledikanten.

---

Bijna zoveel variaties waren er ook in de hiervoor toegepaste Franse benamingen.

**Lit d'Anges:**

Ledikant met een klein baldakijn aan het hoofdeinde.  
Dit hoofdeinde stond tegen de muur geplaatst.

**Lit à la Duchesse:**

Ledikant met een baldakijn hetwelk aan het plafond bevestigd was. Soms was dit even groot als het ledikant.

**Lit à Flasque:**

Dit ledikant uit de 2e kwart 19e eeuw was zowel aan hoofd- als voeteneind uitgevoerd in een sierlijke S-vorm.

Dit bed stond in de éénpersoons uitvoering met èèn van de lange zijden tegen de muur.

Bij de tweepersoons uitvoering werd het hoofdeinde tegen de muur geplaatst. Aan het eind van de 20e eeuw werd dit ledikant opnieuw in de handel gebracht.

Variaties op dit ledikant zijn:

Lit Droit en Lit de Renaissance.

**Lit de Turque:**

Het kenmerk hiervan was, dat de hemel niet alleen kleiner was dan het ledikant en in het midden hiervan was aangebracht, maar ook, dat het hemelgedeelte gedragen werd door 4 zogenaamde kromstijlen.

**Lit à la Polonaise:**

Hierbij was de bedhemel in de vorm van een kegel uitgevoerd.

**Lit d'Imperial**

**Tombeau**

**Lit de Bateau**

**Lit à chevets enroule's**

In de 18e eeuw komen we ook nog de benamingen tegen van:

**Lit de Jour**                      Rustbed voor op de dag

**Meridiënne**                      Rustbed voor middagslaapje

**Bedkoetsen:**

Bij de verkoop van militaire ledikanten in het Garnizoen 's-Hertogenbosch in de 2e helft 19e eeuw werd veelal deze omschrijving gebruikt.

---

**Divan:**

Deze had eigenlijk een dubbele functie.  
Meubelstuk om grote vertrekken aan te kleden.  
Meubelstuk gebruikt om er op uit te rusten.

Aan het einde van de 19e eeuw werden er pogingen in het werk gesteld om de gordijnen bij de bedden te laten vervallen.

Hoewel dit aanleiding gaf tot discussies tussen voor- en tegenstanders inzake het fris en gezond slapen, werd hiermee eigenlijk toch de basis gelegd en een eerste aanzet gegeven voor de moderne ledikanten zoals wij ze nu kennen.

Hoewel ze waarschijnlijk weinig voorkwamen in de woonhuizen van de deftige stand zijn ze mogelijk op sommige kamers toch aanwezig geweest; "de Bedstede".

Dit in tegenstelling tot de huizen van de eenvoudige stand waar ze zelfs tot in de eerste helft van de 20e eeuw nog vrij vaak in gebruik waren.

Zowel bij de categorie "deftige" als bij de "fatsoenlijke" stand behoorden ze in de tweede helft van de 19e eeuw steeds meer tot het verleden.

Bouwkundig komt daarvoor in de plaats; "het Alkoof".

Van oorsprong een nis waarin een bed stond; afgesloten met een gordijn. Bij latere uitvoeringen gaat het om een kamer die grensde aan de woonkamer en eveneens betiteld werd met "alkoof".

Andere inzichten omtrent de wooncultuur doen deze alkoven verdwijnen.

De bodem van de houten ledikanten (en bedsteden) bestond uit een aantal dwarslatten waarop dan een stromatras lag.

Een eerste verandering hierin ontstond door de komst van de "Sangelraam", een met singels gespannen houten raamwerk.

Verbeterde uitvoeringen hiervan zien we met de opkomst van nieuwe producten die het comfort van het slapen moeten verbeteren.

We noemen:

**Staaldraad matrassen:**

Bestond uit een gevlochten netwerk van staaldraad: de spiraalmat.

Deze werd onder spanning gemonteerd in een raamwerk, dat was samengesteld uit 2 dwars- en 2 langsliggers.

De maten correspondeerden met de maten van zowel de houten als de ijzeren ledikanten.

Deze uitvoering werd ook wel aangeduid als "gezondheidsmatras". Dit was niet zozeer vanwege de ligging maar meer om het feit, dat hij (in tegenstelling tot de stro-matras) geen stof veroorzaakte.

**Kettingmatrassen:**

Een netwerk, dat bestond uit kettingen, trekveren en haakjes.

Zij werden op een dusdanige wijze samengevoegd en aangebracht op een raamwerk, dat er een verend vlak ontstond.

Voor houten ledikanten werd gebruik gemaakt van een houten raamwerk; dit in

tegenstelling tot ijzeren ledikanten waar het raamwerk in ijzer was uitgevoerd.

### **Staalbandmatrassen:**

Een mat van gevlochten staalband, dat aan beide kopkanten voorzien was van trekveren en aangebracht werd in een raamwerk.

Hoofdzakelijk toegepast bij houten ledikanten.

### **Springbakken:**

Een houten bak met dwarsliggers waarop stalen veren door middel van krammen bevestigd waren. Onder spanning werden deze veren met elkaar verbonden door middel van touwen; het z.g. koppelen.

Het geheel werd vervolgens overtrokken met verenlinnen; afgedekt met vulsel waarover vullinnen.

Hierop kwam een afdeklaag van wol of anderszins om tenslotte het geheel te bekleden met beddendamast.

Ze werden veelal toegepast in houten ledikanten. In de moderne uitvoeringen werden ze voorzien van poten of rollers en als boxspring-ledikant toegepast; dikwijls zonder voeteneinde.

## **2. IJZEREN LEDIKANTEN**

De oorsprong van ijzeren ledikanten lag in Italië.

Ze moeten daar in het midden van de 17e eeuw al bekend zijn geweest. Het bleek een onmogelijke taak te zijn om de toen, daar in gebruik zijnde, houten ledikanten vrij van wandluizen te houden.

In hoeverre men daar in Frankrijk ook mee te maken had is mij onbekend. Wel gaf de Franse regering in 1823 opdracht om in het Arsenal van Toulon te beginnen met de productie van ijzeren ledikanten ten behoeve van het Franse leger.

In Engeland was het ijzeren ledikant al spoedig gemeengoed in de meeste gezinnen.

Zowel Birmingham als de streek rond deze stad waren het centrum van deze industrie.

In 1866 waren daar zo'n 20 fabrieken met een gezamenlijke productie van 5000 tot 6000 ledikanten per week.

Deze ledikanten waren uit buizen samengesteld.

Ze waren niet alleen licht in gewicht maar toonden ook nog een zekere elegante stijl.

Tot 1907 werden deze ledikanten ook geëxporteerd naar Nederland.

Overigens komen we ook vòòr deze datum al advertenties tegen van Nederlandse ondernemers die hun ledikanten aanprijzen. Op de Nijverheidstentoonstelling in 1842 te Deventer is het A.J. Wilhelm uit deze plaats welke een Engels-IJzer-Ledikant ter beoordeling inzendt.

Bij het verder napluizen van de Bossche dagbladen op zoek naar gegevens over dit onderwerp blijft de oogst schraal.

Tot rond 1814 komen we alleen in het kader van verkoop goederen, hetzij:

*"ten sterf Huyze van....."*

hetzij:

*"bij de plaatselijke Venduhuizen"*

de omschrijving:

*"Bedden en Ledikanten"*

tegen.

De toelichting hieromtrent was zeer minimaal.

Men beperkte zich tot de aard van het materiaal waarmee de matras gevuld was.

In sommige aankondigingen werd ook de "tyk" nader vernoemd.

De kwaliteit van de aangeboden matras of matrassen werd toegelicht met de termen:

*"Goed gevuld"*

*"Kostelijke bedden".*

Niet zelden werd het bijbehorende beddengoed in èen koop verkocht; ter aanbeveling werd dan de tekst gebruikt:

*"Zeer schoon beddengoed".*

Toch hadden de krantenarchieven een verrassing voor ons in petto.

Degenen die mochten menen, dat ruimte-besparende ledikanten zoals opklap-wentel-etagebedden hun oorsprong hebben in de 20e eeuw, moeten we teleurstellen.

In de Dinsdagse en Vrijdagse Courant van het jaar 1780 is het Jan Pels wonende op de Markt te 's-Hertogenbosch die in een advertentie de konde doet, dat bij hem te bekomen zijn:

*IJzeren Ledikanten voor een of twee personen*

*Konstig gevouwen in een kistje van vier voet lang en agt duym vierkant.*

We moeten wachten tot het jaar 1860 vooraleer we weer iets tegenkomen over ijzeren ledikanten.

In dat jaar een advertentie van:

Jan Scheffers

Kerkstraat

's-Hertogenbosch

Hij verkoopt *IJzeren Ledikanten* en *IJzeren Stoelen*.

Maar er zijn in onze stad meerdere zaken die zich met deze verkoop bezighouden.

Een van hen is:

P.M. Timmermans.

In 1865 woont hij aan de Hinthamerstraat C60. Rond 1870 heeft hij zijn bedrijf verplaatst naar de Vughterstraat G18.

Hij adverteert regelmatig in de Bossche kranten met de door hem;

*persoonlijk ontworpen en gemaakte*

*IJzeren Ledikanten op rollers*

*èen-slaaps.....7 gulden en hoger*

*twee-slaaps.....9 gulden en hoger*

*Hemels worden naar verkiezing erbij geleverd.*

In het jaar 1867 kunnen we nog een tweetal advertenties verzamelen:

Joh. Thom Hosang  
Verwerstraat E 161

L. Jockin en Zoon  
Lange Putstraat.

Het is de Firma L.L. van Geffen van der Weegen die in 1875 een nieuw model veldbed of rustbed introduceert.

Hoewel we ons afvragen of we dit moeten rangschikken onder ledikanten, geven we de tekst van zijn advertentie graag weer:

*Het op en afslaan van dit gans nieuwe veldbed en rustbed in ca. èène minuut.  
Klein volume; in opgerolde toestand 70 cm in omvang.*

Het is ook deze firma die in 1898 in zijn advertentie voor de eerste maal (naar ik meen) het woord:

*Lits-Jumeaux*

gebruikt.

Dan blijft het zeer lang rustig aan het ijzeren ledikantenfront.

Maar rond 1907 staan ze weer in de belangstelling.

Ze worden op verschillende manieren aangeprezen:

*Krul Ledikanten  
Plaat Ledikanten  
Engelsche Ledikanten*

De ook nu nog zeer bekende firma van ledikanten en matrassen van het merk "Auping" verschijnt in 1915 ten tonele.

Zij plaatsen hun eigen merkadvertenties.

*Hierin adviseren zij de toekomstige kopers uitsluitend Auping artikelen te eisen van hun winkelier.*

*De Auping spiralen zijn te maken op elke verlengde afmeting en kosten naar verhouding van soort, model en afmeting ongeveer twintig gulden.*

*Ze hebben momenteel de kwaliteiten:*

*Reform - Davo - Achthaak.*

In latere jaren breidt Auping zijn assortiment aanzienlijk uit met matrassen in verschillende uitvoeringen; bedmeubelen, etc.

In 1960 introduceert Auping misschien wel zijn meest bekende ledikant uit de Nederlandse slaapkamer-historie:

Cleopatra                      1 persoons .....f. 52,50

In 1965 komt Auping op de markt met de Dorso spiraal welke voorzien was van hardstalen



---

dwarsliggers.

Natuurlijk waren er meer fabrikanten in Nederland die hun steentje aan de ontwikkeling van het "IJzeren Ledikant" hebben bijgedragen.

We noemen er enkele:

Rawi te Winschoten  
Kuperus te Almelo  
Dico te Uden  
Bondor te Amsterdam  
Holtkamp te Deventer

**Deze collectie van Engelse slaapkamer-meubelen op deze en de volgende bladzijde, werd waarschijnlijk gevoerd door:**

**L.L. van Geffen-van der Weegen**  
die zich in 1843 vestigde op de Hoogsteenweg 41.

**In 1902 werd dit bedrijf overgenomen door:**

**Vermeulen en Co. onder de naam "Brabantia".**

**Deze meubelen werden vervaardigd door:**

**B. Cohen & Sons te Londen.**





## 10. MATRASSEN

Veel woninginrichters hadden in de vooroorlogse jaren een groot, met sierlijke letters beschilderd, naambord aan de gevel van hun bedrijf waarop naast hun naam ook de aard van hun werkzaamheden stond aangegeven:

*Behangerij - Stoffeerderij  
Bedden - Matrassen  
Complete Meubilering*

Dit gedeelte van ons onderzoek gaat over het onderwerp "Bedden en Matrassen" en eigenlijk moeten we daar "Stro-zakken" aan toevoegen.

Al vele jaren lang vormden zij in al hun uitvoeringen de mogelijkheden voor een: goede nachtrust.

In latere jaren en wel in de 1e helft van de 20e eeuw is de aanduiding inzake "bedden en matrassen" veranderd. Aan "bed" werd de betekenis gegeven van de combinatie van een matras op een onderstuk b.v. spiraalmatras, lattenbodem, boxspring, etc.

Er was in de door ons onderzochte periode ook een zeer grote variatie aan vulmaterialen.

### Strozakken:

Hier ging het vooral om de kwaliteit van het stro. Het Zeeuwsche roggestro was het beste.

Een der adressen in onze stad voor levering van dit stro was:

Fourage-magazijn  
Bernard van Vugt  
langs de Zuid-Willemsvaart.

Misschien tegen de verwachting in hebben de stromatrassen zich bijzonder lang kunnen handhaven in het Nederlandse slaappatroon. Zelfs nog in 1949 adverteerde een Bossche woninginrichter in het plaatselijk dagblad omtrent dit artikel.

*1 persoons stroomatras .....f. 12,80*  
*2 persoons stroomatras .....f. 15,60*

De overtrek bestond meestal uit jute welke gewezen was met rode ruiten of soms gestreept.

De matrassen werden altijd in 2 delen vervaardigd.

Slechts èènmaal tijdens ons onderzoek zijn we het vulmateriaal "Hooi" tegengekomen. De betreffende matras werd beschreven bij een boedelbeschrijving in 1733.

**Bedden:**

Dit waren eigenlijk gewoon zakken, zonder opstaande kanten, noch afgenaaid, noch voorzien van noppen. De vulling bestond uit veren.

Als overtrekken hiervoor werden gebruikt:

*Verendichte Bos- of Pijpstreep tijken:*

Een katoenen stof met smalle blauwe strepen.

*Verendichte Streeptijk:*

Een katoenen stof met gekleurde strepen.

*Federlein:*

Een dikke stevige stof. Kleur rood.

*Donskeper:*

Een lichte dunne stof. Kleur rood.  
(voor de kussens).

Het woord "tijk" komt al in de 15e eeuw voor. Oorspronkelijk geweven van linnen. In de 18e eeuw ook van katoen.

Ter bescherming van de genoemde overtrekken gebruikte men voor deze bedden "hoezen". Hiervoor werden stoffen gebruikt als: Loostijk - Beddebont - Slopenbont.

Om het klitten van de veren te voorkomen moesten de bedden dagelijks geschud worden.

Om dit toch enigszins zware en stoffige werkje te vermijden, werden er verenbedden in de handel gebracht die voorzien waren van een aantal smalle pijpen gevuld met veren.

Er waren drie soorten veren welke voor deze beide bedden gebruikt werden.

*Kippenveren:*

De minste in kwaliteit en vulkracht waren de kippenveren. Om toch een goed gevuld bed te krijgen had men voor een tweepersoons schudbed met peluw en 2 kussens plm. 50 pond veren nodig.

*Ganzenveren:*

Deze zijn niet alleen ronder en breder van vorm, maar hebben ook dons aan de pennen. Voor het hierboven omschreven bed zouden we 30 pond veren nodig hebben.

*Eendenveren:*

Deze zijn kleiner en smaller als de ganzenveren. Om het hierboven genoemde bed te vullen zouden we van deze kwaliteit 35 pond nodig hebben.

Deze kwaliteit werd nogal eens vermengd met dons. Het bed werd dan aangeduid met de benaming "half dons bed".

**Matrassen:**

Deze categorie, waarvan de meesten ook geheel of gedeeltelijk genopt en rondom afgenaaid werden, bestond uit een groter aanbod.

Als overtrekken werden voor de onderstaande matrassen gebruikt o.m.

*Damasten - Stores - Matrassatijn*

Ze werden geleverd in verschillende uitvoeringen en garensamenstelling.

**Paardenhaar-matrassen:**

Dit materiaal bezit zowel een grote duurzaamheid als veerkracht. Het nadeel is de hoge prijs.

Het beste paardenhaar komt van de staart; minder in kwaliteit zijn de manen.

Het paardenhaar wordt in verschillende kwaliteiten geleverd.

Om de prijs aantrekkelijker te maken van deze matrassen wordt het paardenhaar gemengd met haar van koeien, varkens, pony's of muil dieren. Werd het gemengd met zwarte crin of cocosvezel dan was het vals spel.

Een paardenhaar-matras wordt niet gevuld, maar gelegd. Eerst een laag wol op het onderste blad overtrekstof, dan de paardenhaar-vulling en vervolgens weer een laag wol. Tot slot werd hier het bovenste blad overtrekstof op neergelegd. De volgende handelingen zijn; de beide stofbladen aan elkaar naaien, de matras noppen en afnaaien.

Aan het einde van dit gedeelte treft men een prijsblaadje aan van paardenhaar-matrassen uit de periode plm. 2e helft 19e eeuw.

**Vlokmatrassen:**

Het materiaal wordt verkregen van uitgerafelde wollen, katoenen of ander soort lopen.

De matrassen hebben weinig of geen veerkracht; bovendien zijn ze zwaar in gewicht (2 persoons 52 pond). Vanwege de prijsopbouw waren de vullingen van de goedkoopste matrassen niet altijd gezuiverd en daardoor onhygiënisch.

Er wordt beweerd, dat de vlokmatrassen hun bestaan in ons land te danken hebben aan de hier geïnterneerde Belgische vluchtelingen tijdens de 1e wereldoorlog.

Zij waren gewend om op deze harde matrassen te slapen. In de crisisjaren werd dit product, vanwege de prijs, opnieuw geïntroduceerd in ons land.

**Zeegrasmatrassen:**

Zeegras werd vroeger in grote hoeveelheden gevist in de Zuiderzee. Toen deze door de afsluiting gèèn zoutwatergebied meer was, moest men dit product importeren uit Denemarken. In dat land werd dit product zowel gevist als gewonnen op de stranden.

Na winning werd het zeegras, dat van nature een grote hoeveelheid zout bevat, in zoet water gewassen of uitgespreid op velden door de regenbuien schoon gespeeld.

Een voordeel van zeegras is dat het jodium bevat, dat een preventieve werking heeft tegen kropziekte.

In 1875 kostte een zeegras matras met peluw en kussen zowel bij de firma G.J. Scheefhals als A.C. vd Meulen en Zonen

*1 persoons vanaf f. 4,50*

*2 persoons vanaf f. 6,50*

mede afhankelijk van damast en gewicht.

Voor een goed gevulde zeegrasmatrix moest het gewicht zijn:

|                                      |                |
|--------------------------------------|----------------|
| <i>1 persoons 90 x 190 cm</i> .....  | <i>32 pond</i> |
| <i>2 persoons 130 x 190 cm</i> ..... | <i>50 pond</i> |

#### Alpengras-Matrassen:

Het woord zegt het al: wordt gewonnen ten noorden en ten oosten van de Alpen. De beste kwaliteit wordt met de hand geogst. Na droging wordt het gevlochten tot strengen en verzonden naar o.a. Nederland. Hier worden de strengen ontrafeld en wordt het product als geplozen alpengras verkocht.

#### Crin-Vegetal-Matrassen:

Afkomstig van de bladvezel van een dwergpalm in Noord- en West Afrika. De bladeren moeten nogal wat bewerkingen ondergaan alvorens ze ineen worden gedraaid tot strengen. Deze worden vervolgens bevochtigd en in de zon te drogen gelegd. Hierdoor ontstaat een bepaalde kroezing welke de veerkracht van dit product bepaald. Het komt in strengvorm naar ons land en wordt hier door de importeur geplozen en in balen afgeleverd.

#### Varen-Matrassen:

Dit product werd veel gebruikt voor de matrasjes van wiegen. In 1882 plaatst J.A. vd Watering uit Hilvarenbeek een advertentie in de krant dat hij varen kan leveren tegen 12 ct per kilo. De verzending geschiedt in balen van:  
*50 - 100 en 150 kilo.*

#### Wollen matrassen:

In 1869 introduceert de firma van Geffen hier ter stede, middels een advertentie in de krant:

*Zwaar gevulden wollen matrassen welke op:  
Oost-Indische wijze gevuld zijn en voorzien van een Damasten overtrek.*

*De maat 185/85 weegt 14 kilo en kost f. 25,00  
De maat 185/115 weegt 18 kilo en kost f. 30,00.*

In 1875 is het de Firma G.J. Scheefhals uit de Kerkstraat die in de aanbieding heeft een een persoons wollen matras met peluw en kussen voor f. 12,00.

In 1960 noteerden we een prijs van f. 47,50 voor een eenpersoons wollen matras.

#### Bindrotting-matrassen:

Onbekend zijn voor mij deze matrassen welke in 1865 door de firma H. van Eekeren uit Bergen op Zoom via de Bossche Courant aangeprezen werden vanwege hun duurzaamheid en gemakkelijke ligging. Zij zijn gevuld met:

Schaafsel van Bindrotting



*Men betale voor een*

*twee personen matras.....f. 10,00*

*èèn personen matras.....f. 8,00*

#### Kapok-matrassen:

Hoewel het rond 1875 al in ons land werd ingevoerd kwam deze vulling aan het eind van de 19e eeuw pas goed in zwang. De beste kapok komt uit Java. Hoog in de bomen tussen de takken en bladeren hangen de trossen kapokvruchten. Zij zijn ongeveer 18 cm lang en hebben een hard omhulsel waarbinnen zich de kapokpluis bevindt. Dit omhulsel moet met een houten hamer kapot geslagen worden. De hieruit verzamelde kapokpluis kan nu gedroogd worden.

Voor 1 kilo kapok heeft men ongeveer 250 vruchten nodig. De aanvoer van kapok naar ons land geschiedt in balen.

In 1875 zijn het zowel G.J. Scheefhals als A.C. van der Meulen en Zonen die aanbiedingen hebben in kapok matrassen.

*1 persoons met katoenen tijd.....f. 16,00*

*2 persoons met katoenen tijd.....f. 20,00*

*1 persoons met linnen tijd.....f. 18,00*

*2 persoons met linnen tijd.....f. 22,00*

*gewicht der matras 90 x 190..... 16 pond*

*gewicht der matras 130 x 190..... 30 pond*

In 1951 was de notering voor een kapok matras:

*1 persoons .....f. 93,00*

*2 persoons .....f. 125,00*

#### Houtwol matrassen:

Een product afkomstig uit de verpakkingindustrie.

Wanneer een klant van zijn arts moest kuren in verband met rugklachten werd door de woninginrichter aangeraden:

Houtwol matrassen

een ideale matras voor vlakke ligging.

#### Diverse soorten matrasvullingen:

Er waren nog diverse andere soorten matrasvullingen, waarvan we noemen;

Vlasbaard:

Vezelafval ontstaan bij het repelen van vlas.

Fibre:

Veredelde cocosvezel.

Jutevlies:

Bruin vezelig materiaal.

Hede:

Afval van vlas bij het zwingelen.

Werk:

Afval van vlas bij het hekelen.

Interieurmatrassen:

De kern van deze matrassen bestaat uit een raamwerk van stalen veertjes afgedekt met een degelijke kwaliteit linnen. De meeste fabrikanten hebben voor de door hen vervaardigde matrassen patent aangevraagd.

Het beschreven raamwerk wordt afgedekt met een laag crin-vegetal of sisal of cocos. Hierop wordt vervolgens een laag schapenwol of watten aangebracht.

Het geheel wordt bekleed met damast.

Sommige interieurmatrassen en dan voornamelijk de betere kwaliteiten zijn dusdanig uitgevoerd, dat iedere springveer afzonderlijk als het ware verpakt is in een zakje of hoesje van textielstof. De afzonderlijke veertjes worden dan weer op een bepaalde manier met elkander verbonden.

Bij deze exclusieve kwaliteiten wordt ook veel aandacht besteed aan de afdekking van de matrassen; waarbij toegepast wordt o.a. kapok en wol.

Schuim-matrassen:

Onder deze benaming vallen de polyether en natuurrubber matrassen.

Polyether wordt verkregen van synthetische latex, dat opgeklopt wordt tot schuim en in bakken wordt uitgegoten. Uit deze koudschuim platen worden de verschillende afmetingen van de matrassen gesneden. De kwaliteit van de polyether matras is herkenbaar aan het nummer van het soortelijk gewicht (S.G.). Hoe hoger het nummer, hoe beter de kwaliteit.

Schuimrubber is een natuurproduct afkomstig van de rubberboomplantages. De bakermat hiervan is Maleisië. Hier bevinden zich meer dan 500 miljoen rubberbomen. Uit deze rubberbomen vloeien per dag duizenden liters melkachtig vocht, dat opgevangen wordt in kleine schaaltes. Deze latexmelk wordt in vloeibare vorm verscheept. Nadat bepaalde hulpmiddelen zijn toegevoegd ontstaat er door machinaal opkloppen een schuim, dat in een matras-mal wordt gegoten en ge vulcaniseerd. Schuimrubbermatrassen behoren tot de duurdere klasse van matrassen. Een kwaliteitsmatras van dit product bevat 80% natuurlijke rubber-latex en 20% kunstmatige olie.

Overige matrassen:

In deze categorie komen (vooral in de periode na ons onderzoek) sterk naar voren; de waterbedden.

---

**Enkele bladzijden uit een oud prijzenboekje over springveren-, paardenharen- en wolmatrassen.**

---

**Het Bossche verhaal rond Strozakken - Bedden - Matrassen.**

We gaan terug naar de periode 1810-1813 toen ons land ingelijfd was bij Frankrijk. In onze stad verscheen toen enige tijd de krant:

*Le Journal du Département.*

Ook hierin vonden we de rubriek "verkopingen", waarin opgenomen matrassen en ledikanten.

**Jaar 1811**

*Te koop: Beste Dek en andere Beddens met toebehoren.*

**Jaar 1812**

*Te koop: Veere Bedden met hunne toebehoren.*

**Jaar 1813**

Op 5 januari van het bovenvermelde jaar stond er in "Le Journal" de volgende advertentie:

*De Préfect maakt bekend:*

*Inschrijving op 8 Januari 1813 ten Hotel van de Préfectuur. Zulks ten dienste van de Spaansche Krijgsgevangenen ter werk gesteld bij bruggen en wegen binnen dit Département.*

*De inschrijvingsprijzen hierop moeten onder de door ons gestelde liggen.*

*33 Matrassen met een hoofdpeuluw: half van wol en half van paardenhaar; overtrokken met ruw linnen.*

*gesteld op 45 Francs per stuk*

*33 Stroozakken met hetzelfde linnen*

*gesteld op 6 Francs per stuk.*

**Jaar 1814**

In de archieven betreffende het Garnizoen 's-Hertogenbosch vonden we het:

*Kazernerings reglement van 26 Juni 1814 inzake de legering van Officieren met o.m. de bepaling:*

*dat de matrassen en de hoofdpeuluw moeten gemaakt zijn van goed en dicht grijs linnen gevuld met gekruild paardenhaar en omgeven met goede gekeerde wol. Matras en peuluw moeten een gewicht hebben van 40 Amsterdamsche ponden. De gevulde matras moet 6 voeten lang zijn en 3 voeten en 10 duimen breed.*

*De onderliggende stroozak moet gemaakt zijn van ruw grijs linnen en gevuld zijn met 30 pond schoon en droog tarwe of roggenstroo.*

### Jaar 1818

In 1818 vinden we een advertentie in de plaatselijke krant inzake de verkoop van goederen afkomstig van:

*'s-Lands Garnizoens Hospitaal te Nijmegen.*

Het bijzondere hierin is dat er, naast strozakken, wollen en gestikte dekens, ook matrassen en peuluwen worden verkocht, die gevuld zijn met koehaar.

### Jaar 1821

De Vendumeester hier ter stede maakt in 1821 middels een bericht in de krant bekend, dat in de Concertzaal aan het Ortheneinde geveild zullen worden:

*een aantal stevig gevulde 11/4 - 10/4 - 9/4 - 8/4 (duidt breedte aan) Paardehare matrassen en Wolle matrassen.*

Bij beiden wordt vermeld dat zij bekleed zijn met:

Pellediaan masten

en

Bonte Linnen en Catoen.

Een aparte kavel op deze verkoping zijn een partij:

Peuluwen.

### Jaar 1830

Een Manufacturier meldt zich in 1830 door middel van een aankondiging in de hier uitgegeven krant.

*dat hij zich toelegt op de verkoop van Brabandsche Beddetijken; compleet voor Bed - Peuluw en Kussens.*

*Men kan ze van hem betrekken zowel gemaakt als ongemaakt; benevens als Ellengoed.*

### Jaar 1833

In 1833 en ook de jaren daarna proberen de woninginrichters hun bedden en matrassen aan te prijzen mede op medische gronden.

We komen aan het einde van dit onderdeel daar nog op terug.

### Jaar 1838

In 1838 - volgens een advertentie - gaat de Firma L.L. van Geffen van der Weegen aan de Hinthamerstraat 62 zich specialiseren in de verkoop van matrassen en bijkomstigheden. Ze hebben in voorraad een aantal zeer fraaie matrassen welke gevuld zijn met:

*Dons: Alle soorten*

*Veeren: Beste en Ordinaire*

*Paardenhaar: Buitengewoon deugdzame.*

Een van de genoemde bijkomstigheden uit de collectie van deze firma is een middel tegen "beestjes", die de nachtrust kunnen verstoren, zoals:

---

*Weegluizen - Vlooien - Mieren en ander ongedierte.  
Het middel is speciaal geschikt voor Bedsteeden. Dit Perzisch Poeder (afkomstig uit Rusland en Turkije) is vervaardigd van een bloem uit het Azaret-Gebergte en doodt onverbiddelijk.*

**Jaar 1840**

De hierboven genoemde firma heeft in 1840 een machine ontwikkeld; tot zuivering en vernieuwing van oude bedden. Ze plaatst de navolgende advertentie:

*De machine is in staat in zeer korte tijd en Consequentelijk met weinig kosten nieuwe en oude vederen en dons van alle stof en mot en alle andere voor bedden nadelige wormen geheel te zuiveren.  
Mogten tijken enige zuivering of reparatie behoeven, dit wordt mede zeer civiel gedaan.  
Belanghebbenden kunnen deze behandeling aan hun eigene huize daar bewerkstelligen.*

(in 1854 bezit P.A. Scheefhals op de Hooge Steenweg eveneens een werktuig tot het zuiveren van veeren. Rond 1860 bedroeg de prijs 10 cent per 1/2 Nederlandsche pond)

In het midden van de 19e eeuw zijn het met name de grossiers welke de detailhandel attenderen op de nieuwe ontwikkelingen in de branche.

Deze worden omschreven als:

*"Le dernier cri".*

Firma L.L. van Geffen blijkt in onze stad inderdaad toonaangevend te zijn. Niet alleen heeft hij zijn zaak verplaatst naar een groter pand aan de Hooge Steenweg 204, maar hij heeft zijn collectie sinds 1843 ook uitgebreid met de:

*Alom geprefereerde: Lits à Ressorte*

*Matrassen op Engelsche Stalen Veeren welke aanhoudend inzake gemak en zachtheid niets te wenschen overlaten. Beter als de reeds bestaande.*

**Jaar 1846**

In 1846 laat deze firma weer van zich horen. In het verleden moesten tijken van matrassen om ze waterdicht (!) te maken behandeld worden met was.

*Hij heeft nu een nieuw soort procedé ontwikkeld met welks compositie de tijk bestreken kan worden.*

**Jaar 1857**

In 1857 adverteert de Tilburgsche Firma Smits en Lommen in de plaatselijke krant van 's-Hertogenbosch, dat bij haar te verkrijgen is:

*Zwart Lang Zeegras  
in balen van 100 pond  
Zowel gemaaid als gevist.*

### Jaar 1859

De positie van de stromatrasen wordt aangetast door de komst van de springveren matrassen.

In 1859 meldt G.J. Scheefhals dat hij de verkoop voor 's-Hertogenbosch e.o. heeft van de alles overtreffende:

*Tuckers Springmatrassen  
uit de  
Gebreveteerde Fabriek van de  
Heeren J. de Laterrière en Cie  
te Parijs*

Hij geeft in zijn advertentie ook uitleg over de technische kwaliteiten.

*alle deelen voegen zich in mekander zonder te schroeven, booren of banden en kunnen ook weer zoo uit elkaar genomen worden.*

*Kortom zij zijn: Eenvoudig - Comfortable - Solide - Rein - Gezond.*

### Jaar 1866

Vanaf 1866 openen er regelmatig niet alleen nieuwe beddenzaken in 's-Hertogenbosch maar velen presenteren bovendien de nieuwste ontwikkelingen op slaapgebied.

**Jacques Spee** opent in 1866 een winkel in bedden, dekens en manufacturen aan de Hinthamerstraat.

**Christ Spee-Pessers** doet hetzelfde aan de Minderbroederstraat, maar dan in bedden, veren en manufacturen. Deze firma is tevens eigenaar van een *Stoomfabriek ter bereiding van bedveeren, alsmede tot verzuivering en versterking van bedveeren en paardenhaar.*

Deze methode is goedgekeurd door het "Geneeskundig Plaatselijk Bestuur van 's-Hertogenbosch".

**H. Krijbolder en Zn.** aan de Choorstraat heeft een winkel in *Bedden en Veeren.*

**E.L. de Jongh** presenteert zijn winkel in *bedden - veeren en dekens* die gelegen is aan de Groote Markt 434.

**Firma L.L. van Geffen** wordt in 1869 aangewezen als depothouder van de *Koninklijke Geoctroyeerde Gutta Percha Springveeren matrassen.*

Dit systeem berustte op het volgende:

*Binnen een grenenhouten raam werden de grotere en kleinere spiraalveeren op latten gespannen door middel van touwen. Het geheel werd afgedekt met vulling en bekleed met Beddedamast.*

De prijzen bedroegen:

*1 persoons in de maat 1,85 x 0,85 meter  
vanaf f. 20,00*

*2 persoons in de maat 1,85 x 1,25 meter  
vanaf f. 30,00*

Bovendien had hij in zijn collectie opgenomen:

*Siberische Bedveeren en Koningsdons.*

We mogen zeker vermelden dat hij Hofleverancier was van Z.K.H. Prins Hendrik der Nederlanden (een zoon van Koning Willem II).

### **Jaar 1870**

Gespecialiseerd vooral in; paardenharen matrassen met peuluwen en kussens zijn de eigenaren van de:

*Magazijnen van J.L. Struning  
gevestigd in onze stad.*

### **Jaar 1876**

In het jaar 1876 opent de beddenzaak van

*Fr. Smit-Niemann  
in de Minderbroederstraat.*

**J.H. van Ravensteyn** te 's-Hertogenbosch opent een winkel in matrassen en is tevens agent van de

"Kapok Matrassen Fabriek A. Breetvelt" te Delft  
en van de

"Koninklijke Nederlandsche Fabriek van Stalen Springveeren Matrassen Franchimont en Co" te Amsterdam.

**J.G. Harmsen** verkoopt bedden in zijn winkel op het Ortheneinde.

### **Jaar 1883**

In 1883 komen we de naam G. Schopmeyer tegen met handel in bedden en matrassen.

### **Jaar 1887**

In 1887 opent Fr. Smit-Niemann een tweede zaak in de Minderbroederstraat. Kennelijk waren hier een groot aantal beddenzaken gevestigd. In de volksmond werd deze straat ook wel aangeduid met het "Beddenstraatje".

Een ander verschijnsel rond 1900 zijn de aanbiedingen van: compleet samengestelde slaapgelegenheden:



Als voorbeelden:

**1875**

*1 persoons ijzeren ledikant  
springveeren matras  
paardenharen matras en peuluw  
veeren kussen*

.....*samen f. 48,00*

**1885**

*1 persoons ijzeren ledikant  
stroomatras  
zeegras matras  
zeegras peuluw  
kapok kussen  
Leidsche witte wollen deken  
gewatteerde deken.*

.....*samen f. 30,00*

Vanaf het begin der 20e eeuw komen er op het gebied van bedden en matrassen weinig bijzondere feiten naar voren. De naam van de onderneming met de mededeling dat men bedden en matrassen verkoopt is vrijwel standaard in de advertenties. Toch willen we een aantal gegevens beschrijven die ons opgevallen zijn; niet alleen door de grootte van de advertentie, maar ook door de regelmatige herhaling hiervan en het feit dat de fabrikanten kennelijk het adverteren over deze producten hebben overgenomen van de detaillist.

**Jaar 1922**

Auping: 1 persoons int rieurmatras f. 29,00

**Jaar 1939**

Epeda Matrassen

**Jaar 1951**

D.W.U. Matrassen; later verandert in Ubica Matrassen. Deze introduceert in 1955 de Latilit Schuimrubbermatras.

**Jaar 1955**

De Internationale Kunststoffen Industrie te Voorschoten brengt op de markt de vol geschuimde plastic IKI-matras.

Olga matrassen

**Jaar 1957**

Pirelli - Schuimrubber - Matrassen

---

**Jaar 1959**

Pullman Matrassen

**Jaar 1960**

Diverse aankondigingen dat intérieurmattressen in plaats van 3-delig voortaan 2-delig worden geleverd.

**Jaar 1960**

Drakacel, de matras van deze eeuw.

**Jaar 1961**

Fabrikanten en ook detaillisten proberen de naam polyether-mattressen naar voren te schuiven in plaats van schuimplastic-mattressen.

**Jaar 1970**

Polyether en kapokmattressen.  
Lengtematen zijn vrijwel nog steeds 190 cm.  
Breedte maten: 80 - 90 - 120 - 130 - 140 cm.

**Jaar 1971**

Veel aandacht in de advertenties voor het product lattenbodems.

Zoals beloofd komen we nog terug op de advertenties in de Bossche bladen inzake de gezondheidsadviezen omtrent het slapen op bijzondere matrassen.

De Bossche bedden- en matrassenverkopers begeven zich daarmee op medisch glad ijs, maar zij verschuilen zich - overigens zeer tactisch - achter de ruggen van de Heren Professoren.

We hebben enkele van deze advertenties uit verschillende jaren bij elkaar gebracht.

*In 1833 uitgevonden door de Professoren van de Hoogeschool te Groningen  
Mattressen van geschaafd Balijn. Heilzaam voor Jigt en Rhumatisme en gebreken aan  
Waterwegen. Ook geschikt voor stoelzittingen kussens.*

---

*Springveeren Mattressen (1850).*

*Volgens de bereiding van Abshaubbin.*

*Groote Voordeelen:*

- 1. Houden de lucht zuiver en fris.*
  - 2. Wekken de geest duurzaam op.*
  - 3. Bevorderen de geregelde bloedcirculatie.*
  - 4. Scherpen de zinnen.*
  - 5. Vadsig wordt men niet op zulk een bed.*
  - 6. Het geeft zijn verloren gezondheid gewis terug.*
  - 7. Waarborg tegen de beginselen van Rheumatiek.*
-

---

Het nadeel van een zeegras matras was, dat hij een bepaalde hoeveelheid vocht op kon nemen, zonder evenwel vochtig aan te voelen. Wanneer de persoon in kwestie van zo'n matras gebruik maakte en hij was daar gevoelig voor, dan drong 's-nachts het vocht van zo'n zeegrasmatras in zijn botten en op latere leeftijd zou hij gewis reumatiek krijgen.

De beddenverkoper adviseerde dan bij genoemde klachten het zeegras te vervangen door een vulling van schapenwol.

Had iemand aanleg voor een "Hooge Rug" dan kwam dit door het slapen op een "slecht gevuld veerenbed". De beste remedie was dan om deze te vervangen door een "stevig gestopte stroo-matras".

Voor nog meer van deze adviezen konden de eigenaren van de bedden- en matrassenzaken zich abonneren op:

*Wetenschappelijk Maandschrift voor Beddenmaker en Behangers door C. Soetens*

*Abonnementsprijs: f. 9,00 per jaargang.*

**Een "winterse" advertentie uit het jaar 1891.**

## 11. DEKENS

Hoewel we inzake het onderwerp "dekens" ons eigenlijk zouden moeten beperken tot advertenties in de plaatselijke dagbladen, zijn we soms genoodzaakt zijwegen in te slaan om de benodigde gegevens hieromtrent te vergaren.

Uit de onderzoeksperiode 1771-1817 konden we geen enkele advertentie over dekens ontdekken in de Bossche kranten.

We moesten tevreden zijn met de aankondigingen van de "Verkopingen ten Sterfhuyze", waarin regelmatig genoemd worden:

*Wolle en Catoene en Chitse Dekens.*

In de "Kranten die niet uitgegeven zijn te 's-Hertogenbosch", (aanwezig in het Stadsarchief) lukte het mij deze gegevens zeer mondjesmaat te verzamelen.

**Jaar 1768**                      Amsterdamsche Courant  
*Catoene en Wolle Dekens*

**Jaar 1780**                      Haarlemsche Courant  
*Catoenen en Wollen Dekens*

**Jaar 1805**                      Haarlemsche Courant  
*Catoenen en Wollen Dekens.*

Voor dit onderzoek hebben we, voor nadere gegevens hieromtrent, de archieven van het Garnizoen 's-Hertogenbosch geraadpleegd. In het jaar 1810 vonden we in de administratie van de "Directeur van de Militaire Gevangenis" of zoals het in officiële termen luidt:

*"De Geweldige van de Profoost te 's-Hertogenbosch"*

de aantekening:

*dat de gevangenen per 1 October hun zomerdeken moeten inleveren en daarvoor ontvangen twee winterdekens benevens een slaapmuts.*

*Per 1 April ontvangen zij bij de inlevering van de winterdekens weer èèn zomerdeken.*

Op 5 januari 1813 stond er in de 's-Hertogenbossche Vrijdagsche Courant de navolgende advertentie:

De Préfect maakt bekend:

*Inschrijving op 8 Januari 1813 ten Hotel van de Préfectuur zulks ten dienste van de Spaansche Krijgsgevangenen ter werk gesteld bij bruggen en wegen binnen dit Departement.*

*De inschrijvingsprijzen hierop moeten onder de door ons gestelde liggen.*

*33 wollen Dekens a 15 francs per stuk*

*66 paar Bedlakens a 12 francs-50 centimes per stuk.*

We schrijven 1814 als de Fourier van de hier gelegeerde eenheden in de vesting 's-Hertogenbosch doende is met de aankoop van dekens; conform het "Reglement van Huisvesting of Kazernering van de troepen van de Staat van 26 Juni 1814 no: 1".

*Volgens de voorschriften moeten deze van een goede soort wol zijn en de Leydsche Fabrieken bekend onder nummer 8.*

*Hij moet 3 ellen lang zijn en 2 1/4 el breed.*

Een Bossche manufacturier maakt -volgens een inliggend briefje- de Fourier erop attent:

*dat de dekens van de Leijdsche Fabrieken onder no: 8 onder de gestelde maat zijn:*

*Nummer 9 beantwoordt wel aan de eisen.*

*Hij kan deze aanbieden à f. 5,00 per stuk.*

In 1817 staat er in het "Dagblad der Provincie Brabant" een advertentie over:

*Leijdsche Wollen Dekens.*

Overigens zonder nadere aanduidingen over prijzen en afmetingen.

In 1838 komen we, dankzij een advertentie in ons dagblad, iets meer te weten omtrent de prijzen van deze dekens.

Deze variëren van 2,80 gulden tot 18 gulden. Over de afmetingen worden geèn mededelingen gedaan.

Opvallend is het, dat er nà 1840 door de Bossche woninginrichters regelmatig geadverteerd wordt met de tekst:

*Wollen dekens welke zojuist uit Engeland en Spanje zijn aangekomen.*

Bij reclame over chitse en katoenen dekens (1870) wordt veelal Frankrijk als land van herkomst opgegeven.

Een nieuwe loot aan de stam, van de dekens na 1870, zijn de *Piqué* dekens en de *roode gestikte Gitsche* dekens. (Waarschijnlijk moet dit Chitsche dekens zijn.)

De stad Leiden blijkt ook in die tijd al een belangrijke dekenindustrie te bezitten binnen haar muren.

Aan het eind van de 19e eeuw adverteren verscheidene Bossche winkeliers, dat zij in hun collectie opgenomen hebben:

*Twee slaaps witte dekens van de firma H.J. Wensen te Leiden.*

*Voor de prijs van f. 3,50 tot f. 5,00 per stuk.*

In 1889 zijn het de gebroeders Reinke uit Leiden welke hier regelmatig in de krant adverteren met Leidse Wollen Dekens.

Deze kunnen rechtstreeks aan hun fabriek worden besteld tegen de navolgende noteringen:

*1 persoons    f. 6,00            f. 7,50            f. 9,00*

*2 persoons    f. 7,50            f. 9,50            f. 11,00*

*De kleur effen rood f. 1,50 en f. 2,00 hoger.*

Na 1890 zijn de aanduidingen:

*Gewone wollen deken*

*Fantasie wollen deken*

*Gestikte deken*

een vast gegeven in de dekenadvertenties in de betreffende bladen.

In 1902 staan we niet alleen aan het begin van een nieuwe eeuw maar ook aan een nieuw tijdperk in het vervoer.

De Bossche woninginrichters haken daar op in met speciale aanbiedingen van:

*Automobieldekens.*

In de pers wordt in 1915 aandacht besteed aan de door Prof. Dr. G. Jaeger's ontwikkelde anti-rheumatische kameelhaar deken.

Na deze jaren vormen de dekens een vast bestanddeel in de collectie van woninginrichtersbedrijven en manufacturenzaken.

Ieder jaar vanaf de maand september verschijnen er, gedurende de herfst en winter, advertenties in de kranten waarbij de deken centraal staat. Ook de moltondeken wordt vanaf 1920 regelmatig vernoemd.

In 1937 doen twee bekende namen op het gebied van de fabricage van dekens hun intrede in het medium reclame: Zaalberg en AaBe.

Uit een Zaalberg advertentie van 1939 noteerden we dat hun zuiver wollen deken in de maat 190 x 230 cm toen f. 10,50 kostte.

Wanneer in de oorlogsjaren de verkoop van dekens aan banden is gelegd door textielschaarste, kon men, aldus een advertentie:

*zijn eigen deken bij Zaalberg in Leiden laten wassen en ruwen volgens de eeuwenoude methode met klei dus zonder inlevering van zeepbonnen. De prijs hiervoor bedraagt f. 1,02 per deken; de vracht niet inbegrepen.*

De eerste naoorlogse dekenadvertenties in het plaatselijk dagblad zijn afkomstig van de AaBe fabrieken in het jaar 1949. Als prijzen werden hierin genoemd:

f. 26,80

f. 35,45

f. 42,38

Gegevens over afmetingen en kleuren ontbreken.

De Leidsche Textielfabrieken Gebr. van Wijk en Co verschijnen in 1951 via een advertentie in onze krant op het deken-toneel.

Een bekende naam uit deze periode is ook de Didas-deken.

Ondanks de zeer intensieve reclame voor de zuiver wollen dekens wordt er toch ook nog - bijvoorbeeld in 1953- aandacht gevraagd voor de gewatteerde dekens.

In het jaar 1959 wordt er een intensieve reclame-campagne gevoerd voor dralon dekens.

Aan het einde van ons onderzoek verschijnt aan de horizon van de nachtrust het donsdekbed.

---

## TOELICHTING

**Zuiver wollen dekens:**

Ketting en inslag zuiver wol.

**Wollen dekens:**

Ketting katoen; inslag zuiver wol.

**Halfwollen dekens:**

Ketting katoen; inslag wol gemengd met rayonvezel of katoen.

**Paardedeken:**

Ketting en inslag van wol vermengd met haar.

**Grijze molton deken:**

Een katoenen deken veelal door verhuizers gebruikt.

**Witte molton deken:**

Een katoenen deken. Aan èèn of twee zijden geruwd.

**Donsdekens:**

Vulling van eenden- of ganzendons.

**Gestikte dekens:**

Vulling kan o.m. bestaan uit watten; wol; kapok.

**Chitze of Chitsche dekens:**

Waarschijnlijk wordt hier bedoeld: chintse dekens. Deze werden vervaardigd van een stofsoort met een glanzend uiterlijk hetgeen verkregen werd door een coating. Uitvoering zowel in effen als gebloemd.

**Dralon:**

Een acrylvezel van de Firma Bayer.

**Fourier:**

Onderofficier of Korporaal behulpzaam bij het administreren; inzonder bij het kleden der troepen.

**Geweldige:**

Een onder-officier belast met; het handhaven van de tucht; de arrestaties; en het toezicht op de gevangenen.

**Piqué deken:**

Een weefsel met een scherp omljnd ruitvormig wafeldessin in relief. Dit werd verkregen uit een combinatie van normaal en strak gespannen ketting en vulinslagdraden.



**Staalboeken uit de jaren 1870 tot 1885.**

## 12. SPREIEN

Hoewel wij op zoek naar gegevens over dit onderwerp pas in 1819 in de "Stadscourant van 's-Hertogenbosch" een advertentie tegenkwamen met de tekst dat men kan leveren:

*"Bedden met toebehoren  
zoals:  
Spreien - Dekens en geborduurde behangsels"*

moet het onderdeel "spreien" toch al vèr vòòr deze tijd in onze stad bekend zijn geweest.

In 1441 vernemen we uit de voorschriften op Stedelijke accijnzen, dat "beddespreyen" toen al bekend waren. De veronderstelling is, dat zij niet alleen in onze stad vervaardigd werden ten behoeve van haar eigen ingezetenen maar dat hiermee ook handel gedreven werd met en naar andere gebieden. Hoewel we daarover geen zekerheid hebben nemen we aan dat deze spreien van linnen vervaardigd werden.

In een boek behorend bij de "Stadskraan" uit 1435 vinden we o.m. de omschrijving van het tarief, dat berekend werd voor het in- c/q uitladen van pakken: "saertsen" (beddespreyen), uit het ruim van een schip.

Uit een boedelbeschrijving van 1692 wordt genoteerd:

*"eene groene sijde damaste gestickte spreij".*

De oogst over dit onderwerp uit de kranten blijft bijzonder mager.

In 1824 adverteerde een ondernemer uit de Kerkstraat hier ter stede met:

*Oost-Indische Spreyen.*

In 1838 is het de Firma L.L. van Geffen, die we tijdens ons onderzoek al regelmatig zijn tegengekomen, welke bericht dat hij een speciale aanbieding heeft in:

*"Citsche Zwitsersche en Piqué Spreyen".*

In het jaar 1870 heeft hij nog steeds "Piqué Spreyen" in zijn collectie, maar hij vraagt tevens aandacht voor zijn collectie:

*"Molton Spreyen".*

In de periode rond 1874 brengt hij door middel van de plaatselijke courant regelmatig onder de aandacht van de lezers, dat door hem:

*geintroduceerd zijn Fransche en Zwitschersche Spreyen  
alsmede Italiaansche Zijde Spreyen.*

In geen enkele advertentie worden noch de prijzen, noch de kleuren of maten nader genoemd.

---

Een ander reeds eerder genoemd verschijnsel was, dat voor 1900 veelal alleen de naam genoemd werd van het bedrijf zonder een nadere aanduiding van de straat waarin deze firma gevestigd was.

---

In de dagbladen van 1884 en volgende verschijnt er een nieuwe naam in deze branche.  
Woninginrichting A.C. van der Meulen.

Ook bij hem zijn:

*"te bekomen Piqué - Victoria - Coteline en Donzen Spreyen".*

---

Hoewel er na 1890 meerdere zaken zijn die spreien in hun collectie hebben opgenomen betreft het in hoofdzaak toch steeds de volgende soorten:

*Piqué - Guipure - Molton - Vitrage - Wafel - Gauffré.*

Opvallend is dat deze namen zich bijzonder lang handhaven.

Rond 1950 beperkt zich de keus tot:

**Chenille -- Gewatteerde spreien van Damast en Velours -- Kanten spreien.**

Bovendien werden toen vele spreien vervaardigd van diverse kwaliteiten overgordijnstoffen.

Op het eind van de 60-er jaren van de 20e eeuw treffen we nog hoofdzakelijk spreien aan in Chenille uitvoeringen.

Een apart onderwerp zijn de gehaakte spreien die in huiselijke kring door ijverige dameshanden werden vervaardigd.

Ik heb mij laten vertellen, dat tussen de beide wereldoorlogen katoenen haakgaren een zeer gewild artikel was in handwerkzaken.

Het waarom zou terug te vinden zijn in de voorschriften van het Katholieke geloof inzake de beleving van de zondagsrust.

Men mocht op deze dag geen arbeid verrichten, waarmee gelijk gesteld werd het breien of verstelwerk. Daarentegen was haken en borduren wel geoorloofd, en menig uur op zo'n zondag werd dan ook besteed aan dit werk.

Rond het midden van de 20e eeuw is het nog mode geweest om in plaats van een spreij het betreffende bed te bedekken met een pastelkleurige deken welke de ruimte tussen hoofd en voeteneinde geheel bedekte.

De aanduiding van de kamers werd dan gegeven aan de hand van de toegepaste kleur van de deken(s). Dikwijls werd zowel de vloerbedekking als de overgordijnen aan deze kleur aangepast.

---

## TOELICHTING

### **Chenille:**

De ondergrond is gebleekte katoenen stof, welke soms naturel blijft, soms geverfd wordt. Hierop wordt dan een lint gestikt, dat voorzien is van korte opstaande plusjes. Het aanbrengen geschiedt zowel in onder elkaar liggende strepen als in fantasie patronen.

De linten zijn zowel eenkleurig als meerkleurig.

### **Citsche (Chintse):**

Glanzende met bonte motiefjes bedrukte katoenen stof.

### **Coteline:**

Half katoenen stof; in ribsbinding geweven.

### **Damast:**

Een geweven stof met bloem of andere motieven; ontstaan door middel van een jacquard weefmachine.

### **Dons:**

Sprei is gevuld met het dons van eenden of ganzenveren.

### **Gaufré:**

Het aanbrengen van figuurtjes in het weefsel door middel van een verwarmde ijzeren plaat of trommel.

### **Gewatteerd:**

Sprei gevuld met wol - katoen - celvezel.

### **Guipure:**

Betekent eigenlijk "verheven borduurwerk".

Wordt bereikt door de stof te bestikken; in sommige gevallen met goud en zilverdraden.

### **Kant:**

Sprei in een betere kwaliteit en uitvoering als de vitrage spreien.

### **Molton:**

Katoenen weefsel welke geruwd wordt.

### **Oost-Indische Stof:**

Batik stof.

### **Piqué:**

Een zogenaamd dubbelweefsel. De inslag van het onderweefsel is op een aantal plaatsen aan het bovenweefsel verbonden.

**Velours:**

Wordt ook wel fluweel genoemd. Heeft een staande pool van katoen, linnen of synthetische garens.

**Victoria:**

Mogelijk een spreij van Engelse origine. Zou genoemd kunnen zijn naar Koningin Victoria (1837-1901).

**Vitrage:**

Hiervoor werd gebruik gemaakt van een Filet of Tule weefsel; soms was deze bevestigd op een effen gekleurde onderlap.

**Wafel:**

Lijkt op piqué maar is geweven in wafelbinding.

**Illustraties van J.M. Papillon, circa 1738.**

**Onderdeel van een serie van zeven waarin het hele productieproces en het aanbrengen van behang wordt weergegeven.**

---

### 13. WANDEN

Door de eeuwen heen is de mens steeds op zoek geweest naar middelen om zijn woning te verfraaien.

Waren de gekozen aankledingen in vele gevallen alleen mogelijk in de huizen van de welgestelde burgers, in een latere periode komen er ook andere materialen beschikbaar die hun toepassing vinden bij de overige bevolkingsgroepen.

Naast de fraai uitgevoerde houten lambrizingen behoorden ook gobelins tot de oudste mogelijkheden om wanden te bekleden. Soms werden beide uitvoeringen in combinatie toegepast.

Vooraf de Hertogen van het Bourgondische Huis (1433-1482) hebben zich ingespannen om deze textielnijverheid tot grote bloei te brengen. Zo gaf in 1449 Hertog Filips de Goede van Bourgondië opdracht tot het weven van een wandtapijt voor de orde van het Gulden Vlies.

In de genoemde periode vonden zeer veel inwoners van de steden: Arras - Antwerpen - Brussel en Kortrijk hun bestaan erin.

Na de inneming van Arras door Lodewijk XI in 1477 en de verbanning van de inwoners in 1479 werd aan de hier gevestigde weverijen een zeer gevoelige slag toegebracht.

Vanaf dat tijdstip was het de stad Brussel welke het centrum vormde van deze weverijen. Deze stad bezat al sinds 1452 een weversgilde.

In èen naam met Brussel moeten we zeker noemen de Ateliers van de stad Tournay (Doornik) waar vele opdrachten van Filips de Goede werden uitgevoerd. De stad Tournay had eind 16e eeuw het recht om een eigen merkteken te plaatsen op zijn gobelins (zie volgende bladzijde).

Er ontstond ook een levendige handel in deze tapijten tussen enerzijds de Vlaamse steden en anderzijds vele landen in Europa, met name Italië.

Ook de stad 's-Hertogenbosch had vanaf begin 14e eeuw tot in het midden van de 18e eeuw een "tapijten"-industrie, die een bepaalde overeenkomst vertoonde met de gobelins. Er werd hier een weefsel vervaardigd van schapswol waarop met gebruikmaking van draden van een ander materiaal een bepaalde voorstelling werd weergegeven.

De Bossche wevers waren voor hun opdrachten enerzijds aangewezen op de plaatselijke Patriciërs, doch anderzijds moesten zij ook proberen hun producten in den vreemde te slijten. Dit werd o.m. gedaan op de markt voor tapisserieën te Bergen op Zoom en vooral in het: "Tapisseriepand" te Antwerpen. Deze laatste stad was in de 16e eeuw het voornaamste centrum van de tapijthandel in Europa. De Bossche tapijtwevers hadden met de linnenwevers uit onze stad een Gilde-Altair in de Sint Janskerk (nabij de Doopkapel).

Het in bezit hebben van een gobelin was niet altijd een kwestie van veel geld. Men kon het ook zelf ontwerpen en uitvoeren als vrijetijdsbesteding.

Met name de echtgenotes van de welgestelde "Heren des Huizes" belastten zich veelal met dit werkje. Bij het uitvoeren van de zeer ingewikkelde borduurwerken kregen zij soms assistentie van andere dames.

Het Noord-Brabants Museum in onze stad bezit van deze huiselijke bezigheden een schitterend voorbeeld. Het is het kleed dat werd vervaardigd door: Katharina Louisa Baronesse van Kettler. Zij was de echtgenote van de Bossche President Schepen Jacob Ferdinand Sweerts de Landas. Hij was telg uit een geslacht van wol- en lakenhandelaren. Op het kleed staan afgebeeld de wapens en de kwartieren van het genoemde echtpaar. In 1664 traden zij in het huwelijk en vestigden zich in 's-Hertogenbosch. Zij kochten in 1670 een woning aan de Oude Hulst. Voor èèn van de wanden in een kamer in dit huis moet het betreffende kleed bestemd zijn geweest. Misschien heeft de Baronesse wel meerdere borduursels vervaardigd voor deze woning. Een ander prachtig voorbeeld van gobelins in onze stad zijn de wandtapijten van de Bossche Raadszaal in het stadhuis. Zij zijn geweven op het atelier van Maximiliaan van der Gucht te Delft in 1679.

Er waren echter nog meer mogelijkheden om de wanden af te werken.

We noemen het goudleer-behang.

Een techniek welke afkomstig was uit Noord-Afrika. Het zijn de Mooren die deze bewerkingen van leder overbrachten naar Spanje. Het centrum hiervan werd Cordova; een Spaanse plaats welke sinds de 9e eeuw hierom al bekend was.

Vanuit Spanje werd dit product geëxporteerd naar vele landen waaronder de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden.

In 1511 werd in Mechelen het eerste goudleer in de Zuidelijke Nederlanden vervaardigd. In de Noordelijke Nederlanden ontstond rond 1612 deze industrie te Amsterdam. De basis van het materiaal voor dit goudleerbehang werd gevormd door huiden welke afkomstig waren van schapen en geiten. In Mechelen en Amsterdam gebruikte men hoofdzakelijk kalfsvellen.

Op de vellen werd, na het looien, allereerst een laagje eiwit of vislijm aangebracht. Hierop werden de blaadjes bladzilver aangebracht.

Na het polijsten van dit zilverfolie werd hierop wederom een laagje eiwit of vislijm aangebracht. Vervolgens werd hierop tweemaal een doorschijnende laag geel/bruine vernis aangebracht. Het is door deze laatste behandeling dat er een diepe gouden kleur ontstaat waaraan dit product zijn naam te danken heeft. De vellen werden met transparante kleuren beschilderd. Een van de methoden om ze van een versiering te voorzien was het inpersen van een motief door middel van een drukplaat.

Andere en goedkopere wandbekledingsproducten waren er de oorzaak van, dat er nà 1800 vrijwel gèèn goudleer meer vervaardigd werd.

Eèn van die andere methoden was het bespannen van de wanden met een weefsel vervaardigd van jute of linnen garens. Het doek was vooraf in lijm gedrenkt waardoor een gesloten oppervlakte ontstond; vervolgens had men de keus om het door middel van waterverf te bedrukken of door middel van olieverf te beschilderen met voorstellingen.

Een zeer kostbaar product voor wandbespanningen werd gevormd door Brokaatstoffen. Deze waren geweven met toepassing van gouden, zilveren en zijden draden. Ook andere textielweefsels werden toegepast: Velours d'Utrecht; Linnen stoffen; Chintz stoffen.



Van de besproken gobelins komen we een aantal malen verkopen tegen in de krantenarchieven; dit in tegenstelling tot het artikel goudleer. Waarschijnlijk vindt dit zijn oorzaak in het feit, dat goudleer bloot staat aan uitdroging. Dit is dan ook de oorzaak, dat dit product óf op de plaats bevestigd moet blijven óf bij verwijdering vernietigd kan worden. Het oudste bericht over verkoop gobelins komt uit de Amsterdamsche Courant van 28 augustus 1698.

*Een partij diversche Doorniksche kamerbehangels van alderley breete soo van gestreept en geblomde mede gevlamde Point Dougry; van 14 quart en 16 quart breet; om kamers te behangen.*

In de 's-Hertogenbossche Dinsdagse Courant uit 1775 stond het bericht:  
*Uyt de hand te koop: Een Tapijtkamer Behangsel*

*lang: Vier en dertig Ellen  
breed: Vier en elf-zestiende Ellen.*

In een uitgave van deze Courant uit het jaar 1778 enkele advertenties die onze aandacht trokken.

- a. *te koop wordt aangeboden een geborduurde Kamerbehangsel bestaande uit Vier stukken.*
- b. De regelmatige advertenties van de:  
*Mr. Kamerbehanger  
C. Reits en Zoon  
wonende hier ter steede.  
dat hij kan leveren alle soorten papieren Kamer Behangels.*

Reits (ook wel geschreven Reytz) was niet de eerste de beste kamerbehanger in onze stad. In december 1763 leverde hij voor de "Radekamer" van het Stadhuis te 's-Hertogenbosch;

*31 banen goudleer, elke baan 5 1/8 El lang*

*3500 spijkers - 5 pond lijm en een 1/2 pond garen*

*voor totaal 421 - 3 - 12  
(is 421 gulden, 3 stuivers en 12 penningen)*

Aan de hand van de advertenties van de genoemde C. Reits kunnen we stellen, dat het tijdperk van "behangpapier" zijn intrede heeft gedaan.

Het blijft zeker tot midden 19e eeuw nog een unicum als de muren behangen waren en niet gewit.

Dit werd in de advertentie omtrent de verkoop c/q verhuur van een woning dan ook duidelijk vermeld. Naast het aantal behangen en onbehangen kamers werd ook regelmatig de toevoeging aangehaald:

*"De behangen kamers uitgevoerd naar de Laatste Smaaken".*

Inzake behangpapier in "verschillende soorten" het volgende onderscheid:

Er waren beschilderde papieren behangsels met motieven van bepaalde voorstellingen uit de oudheid of met rijke bloemmotieven. Deze waren met de hand beschilderd.

Er waren ook papieren behangsels welke met eenvoudige patronen bestempeld waren.

Beide producten handhaven zich tot begin 19e eeuw.

Een ander procedé was het Velouté behang.

Hierbij werd gebruik gemaakt van lakenscheersel hetwelk door middel van sjablonen op vooraf met lijm bestreken figuratie werd gespoten. Al in 1634 was hiervoor patent verleend aan ene Jérôme Laner.

We willen nog vermelden, dat we het beroep van Mr. Kamerbehanger ruimer moeten interpreteren als nu. Een deel van deze ambachtsmensen was ook in staat op de aangebrachte ondergrond van wasdoek of linnen de meest schitterende voorstellingen neer te zetten met verf en penseel.

Bij de aanvang van de 20e eeuw was het behangen van kamers in de meeste huizen toch min of meer gemeengoed geworden.

Voor het zover is willen we eerst de geschiedenis van het behang toch nader toelichten.

Hoewel de ontwikkeling van het behang verschillende fasen kent komt de eer hiervan toch in eerste instantie toe aan de Chinezen. Zij zijn het immers die het bereiden van papier uit lompen aan het begin van onze jaartelling hebben uitgevonden.

In de daaropvolgende eeuwen verspreidt zich deze uitvinding over de overige continenten. In Europa neemt Spanje rond 900 het voortouw.

Rond 1300 Italië, vervolgens Frankrijk en Duitsland om aan het eind van de 15e eeuw zijn intrede te doen in de Zuidelijke Nederlanden. De Chinezen hadden het papier niet alleen uitgevonden, maar zij beschilderden het ook op een bijzondere fraaie manier om het als wandbekleding te gebruiken.

Het merendeel van het behang kwam tot zeker in de 18e eeuw uit China. Ook Japan leverde een aandeel hierin.

Via voornamelijk Spaanse en Hollandse zeevaarders werden er stalen van dit Chinese behang naar Europa gebracht, waarop dan bestellingen geplaatst konden worden.

Het kon niet uitblijven; ook in de Europese landen zag men brood in de vervaardiging van behang.

Het was Frankrijk dat de spits afbeet.

Franse behangsels hebben altijd uitgemunt door hun zeer grote artistieke kwaliteiten.

Met name gaat het hier om de panorama behangsels alsmede de fluwelen en pluche behangsels.

Engeland kende behangfabrieken vanaf 1746. Deze waren vooral geënt op een snelle en goedkope productie mede door toepassing van stoommachines in deze industrie.

Er waren in Duitsland eveneens diverse fabrieken voor de vervaardiging van behang.

In Nederland waren rond 1870 enkele behangselfabrieken gevestigd, die echter zakelijk gezien weinig te betekenen hadden.

Ze waren o.m. gevestigd te Amsterdam; Roermond; Maastricht; Hoorn.

In 1899 sluit de laatste Nederlandse Behangsel Fabriek. Het is moeilijk om hiervan de directe oorzaak aan te wijzen. Wel is het zo, dat het beschilderde doekbehang alsmede de toepassing van bespanningsstoffen lang in zwang zijn gebleven in ons land.

Daarnaast moeten we er melding van maken, dat de Franse behangsels door het tractaat van 1840 tegen verminderde rechten in ons land werden ingevoerd.

Oorspronkelijk bestond het behang uit losse vellen papier in de maat 50 x 55 cm.

Aan de fabrieken werden ze bedrukt met een op zichzelf staand patroon.

In een latere periode is het de Fransman Jean Papillon (1661- 1723) en zijn zoon Jean Baptiste Michel die patronen ontwierpen die verdeeld waren over meerdere vellen. De mr. Kamerbehanger moest echt wel iets in zijn vingers hebben om de vellen keurig op patroon aan elkaar te laten sluiten op de wand.

In de tweede helft van de 18e eeuw komen de Fransen op het idee om 16 vellen aan elkaar te plakken en deze baan vervolgens te bedrukken. Een naam welke hiermee nauw verbonden is vanwege zijn ontwerpen en artistieke inzichten is Jean Baptiste Réveillon.

In 1798 is men in staat rollen behang uit èèn lengte te fabriceren. De eerste behangselfabriek opende in 1790 te Rixheim. De eigenaar was de katoendrukker

Johann Zuber

Andere bekende fabrieken uit de eerste helft van de 19e eeuw waren:

Dafour en Co te Parijs

Sattler te Schweinfurt

Nothnagel te Frankfurt am Main

J.C. Arnold Söhne te Kassel

In Nederland is de tijd na de 1e Wereldoorlog weer rijp voor de vestiging van fabrikanten en grossiers in behang.

We noemen er enkelen.

Rath en Doodeheefver

Goudsmit-Hoff

Wolff

In 's-Hertogenbosch hadden deze hun filialen respectievelijk:

Hinthamerstraat

Parade

Verwerstraat

Onze Bossche informatie pakken we weer op in 1825, dan verschijnt er op 14 januari in het Provinciaal Dagblad een advertentie van:

H.A. Portier

Mr. Kamerbehangen te 's-Hertogenbosch.

*Een geheel nieuwe en extra schoone collectie van alle soorten Meubelpapieren.  
Alles naar den Laatste Smaak. Tegen 60 cents tot 12 gulden de rol.  
Verder bijzonder schoone Turksche en Chineesche Landschappen van Boisfour  
waaronder de:  
Historie van Telemachus en Mentor. De ontdekking van Amerika door Columbus. De  
reis van Numitor door Italië.  
Mythologie; Land en Zeegezichten in grijs-groen en houtkleur.  
Verder de Engelsche Jagt en meer anderen.  
Vervolgens Vriessche randen; Colannes; Lambrizeringen; Schoorsteen en Deurstukken.*

Mogelijk bestond er rond die tijd al een soort overkoepelende organisatie van  
Mr. Kamerbehangers.

In 1826 plaatsten de gezamenlijke Kamerbehangers, hier ter Stede, een advertentie:

*dat bij hen is te bekomen verschillende nieuwe soorten Fransche en Brabantsche  
Meubelpapieren van 40 Cents tot 6 Guldens de Rol.*

In 1826 is het wederom de Firma Portier inzake de plaatsing van een advertentie.

*Ze beschikken over Turksche-Chinesche en Fransche Landschappen.*

*Les Rivers de Bosphore.*

*Télemaque dans L'ile de Calipso.*

*Mythologie in verschillende kleuren:  
Bruin, Groen, Grijs, Goudkleur.*

*De Prijzen loopen van 40 Cents tot 8 Guldens de Rol.*

In 1828 komen we een advertentie tegen van de Mr. Kamerbehangen A. Schoenmakers.

*Hij bezit diverse soorten behangspapieren voor 30 Cents de Rol.*

Het merendeel van het behang werd zowel in de 19e eeuw als in een deel van de 20e eeuw nog  
aangebracht op een bespanning van linnen of katoen. Dit vond zijn oorzaak hierin, dat men de  
muren niet zodanig afwerkte, dat het behang daar rechtstreeks op aangebracht kon worden.  
Het linnen of katoen werd door middel van vertinde spijkertjes (1/2 pondjes) gespannen op de  
tengellatten, die aan de muren bevestigd waren. Vervolgens werd het aangebrachte beplakt met  
vellen grondpapier en zonodig nog een keer met banen grondpapier.

Tenslotte werd hierop het behang aangebracht. In de eerste helft van de 20e eeuw werd er nogal eens vakverdeling toegepast op de wanden met gebruikmaking van: Friezen-randen-bossingen.

In 1841 werden in vrijwel alle aanbiedingen in de plaatselijke Courant genoemd:

*Fransche gesatineerde en gevélouteerde Behangsels.*

---

P.A. Scheefhals opent in 1854 op de Hoogensteenweg zijn: *Magazijnen voor Behangselpapieren.*

---

Uit een advertentie, geplaatst in 1863 door G.J. Scheefhals uit de Kerkstraat te 's-Hertogenbosch, blijkt dat de gesatineerde behangselpapieren nog steeds in de mode zijn.

*Ongesatineerd vanaf 15 cts per rol*

*Gesatineerd vanaf 30 cts per rol  
met goud vanaf 75 cts per rol.*

*Alle rollen zijn 12 à 13 Ellen lang; met de nieuwste patronen van Binnen en Buitenlandsche Behangsels.*

---

In 1866 vindt er door G.J. Scheefhals een "aanzienlijke" prijsverlaging plaats van behangselpapieren.

*Ongesatineerd                      12 ½ cts per rol*

*Gesatineerd                        20 cts per rol*

*met goud                            70 cts per rol*

*In alle prijzen zijn de rollen van de gewone lengtes.*

---

### **Jaar 1872**

Uit berichten daaromtrent blijkt, dat de geïmporteerde Franse en Engelse Behangselpapieren toch nog zo'n 10 % goedkoper zijn dan het hier ter lande vervaardigde behang.

Ook de onderlinge concurrentiestrijd tussen de neringdoenden in de behangerij is fel. Italie Goudstikker uit de Kerkstraat start een campagne, dat bij aankoop van behang vanaf f. 1,00 er gratis behangen wordt.

---

Nieuwkomers op de markt - althans volgens de advertenties in de plaatselijke couranten - zijn:

**In 1866**

H. Krijbolder en Zn. .... Choorstraat

**In 1872**

Italie Goudstikker..... Kerkstraat

J. Quaadvliet..... Kerkstraat

**In 1873**

H. Heynen-van Leent ..... Markt A 15

**In 1874**

A.C. v/d Meulen en Zn. ....Hooge Steenweg Hoek Vischstraat

**In 1877**

J.G. Harmsen..... Ortheneinde 365

**In 1888**

G. Schopmeyer..... Schapenmarkt

**In 1893** bevatten vele aankondigingen dezelfde tekst:

*"Behangselpapieren met bijpassende Garneringen".*

De eerste jaren van de 20e eeuw wordt er veel aandacht besteed aan enkele nieuwe producten. Daaruit noemen we;

- a. Bespanningsstoffen Printed Fabricona
- b. Lincrusta Walton Francaise.  
Een product dat bestaat uit een onderlaag van papier waarop een dunne linoleum massa in reliëf was geperst.  
Het werd vanaf 1882 door de Firma Wijdoogen uit Amsterdam in agentuur gehouden.
- c. Tekko en Salubra.  
Beide producten hadden niets met elkaar gemeen. Ze werden wel door dezelfde fabriek in de handel gebracht.  
Tekko had een effen metaalachtige glanskleur en een gaufrage met zeer fijne evenwijdige groefjes.  
Salubra was behang met een verfstof bedrukt welke afwasbaar was.

In 1922 noteren we de laagste prijs voor een rol behang in ons onderzoek: 10 cents.

---

Vanaf 1935 nemen de fabrikanten en grossiers in behangselpapier de reclame-campagne voor dit product over van de winkeliers en behangerijen. Wekelijks verschijnen er advertenties in de kranten. Vooral Rath en Doodeheefver en in iets mindere mate Goudsmit-Hoff voeren deze campagne aan.

Het Nederlandse behang beleefde hoogtijdagen. In een oud reclameboekje vonden we een lijst van de mogelijkheden die er toen waren.

*Onbedrukt houtvezelpapier*

*Naturel behang*

*Volgedrukt behang*

*Lichtecht behang*

*Gaufrage behang*

*Plastiek behang*

*Afwasbaar behang*

*Handdruk behang*

*Leerpapier behang*

*Velouté behang*

*Houtfineer behang*

*Salubra behang*

*Tekko behang*

*Grasweefsel behang*

*Vinyl behang.*

De vakman behanger moest in staat zijn al deze behangsels op een vakkundige wijze te verwerken.

**Modelboeken voor de collectie Fournituren; respectievelijk uit de jaren 1935 en 1939.**



## 14. FOURNITUREN - DIVERSEN

Na de 2e helft van de 20e eeuw kwamen de fournituren pas goed in de belangstelling te staan. Enerzijds is dit te danken aan de opkomst van de "doe het zelf"-zaken in de verschillende branches; anderzijds is de belangstelling van Fabrikant en Woninginrichter voor de fournituren producten zeker van invloed geweest op de ontwikkelingen ervan. Met name noemen we de klein-verpakkingen van vrijwel alle artikelen, al of niet compleet met verwerkingsvoorschriften voor de particulieren; etc. Maar we mogen ook noemen de enorme uitbreiding van de fournituren, zowel in prijs, kwaliteit en uitvoering.

In ons onderzoek werden tot de jaren 1920-1925 de fournituren c/q bijartikelen slechts zeer bescheiden vernoemd in de geplaatste advertenties.

In dit onderdeel willen we een aantal van deze artikelen naar voren halen.

Laten we beginnen met een tweetal producten welke op de wanden verwerkt werden. Ze werden gebracht zowel door :

J. Quadvliet, een Bossche Manufacturier die in 1874 op de Schapenmarkt in "Huize In het wit Lam" , zijn moderne manufacturen zaak opende;

alsmede

"De Noordbrabantsche Magazijnen" die in 1888 in de Minderbroederstraat gevestigd waren.

Veel huizen in 's-Hertogenbosch kampten met het euvel: Vocht.

In 1879 werd hiervoor in de handel gebracht het product:

*"Amerikaansch Metalliek Papier"*

volgens advertentie :

*Het enigst zeker werkend middel ter wering van vocht in muren.*

*In rollen van 8 meter lang en 50 centimeter breedte.*

*In de prijs van f. 4,00 per rol.*

In een veel later stadium, plm. 1930 bracht het Loodfabriek van Rouppe van der Voort te 's-Hertogenbosch het product Stanniool in de handel. Het waren zeer dunne vellen bladlood. Met een mengsel van menie en o.m. lijnolie en krijt werd dit op de muur aangebracht.

De "Noordbrabantsche Magazijnen" hadden als eerste in 1888 in de verkoop:

*Peints Sanitaire.*

*een soort afwasbaar behang geschikt voor zowel: Toilet als Badkamer.*

In 1889 was in beide hierboven genoemde zaken het product:

*Vitrauphanie*

verkrijgbaar tegen een prijs van f. 1,00 per meter.

In onze stad werd dit product nogal eens afgedaan met de aanduiding; "imitatie glas in lood".

Maar men kan het ook op een meer professionele manier aanbevelen, getuige de advertentie met de navolgende tekst:

*Vitrauphanie een Frans geïnspireerde imitatie van glasschilderingen.  
Door een doorzichtige gedecoreerde folie op ruiten te plakken van  
bevoorbeeld deuren zijn de gordijnen en vitrage niet meer nodig.*

Uiteraard konden mattenkloppers niet altijd ingezet worden bij het schoonhouden van de tapijten. In 1879 wordt geïntroduceerd de:

*Echte Amerikaansche Tapijtschuier*

ter aanbeveling:

*Bij dit systeem vliegt er geen stof op, maar het verzamelt zich in een groote pan welke  
nadien geledigd kan worden.*

De ontwikkelingen staan echter, ook in de woning-inrichting, niet stil. Verschillende  
branchegenoten zien in 1909 een nieuwe bron van inkomsten in de verkoop van stofzuigers.

Alle begin is moeilijk zelfs in stofzuigerland.

Er zijn maar twee kwaliteiten: ATOM en IDEAL.

In de verschillende advertenties worden alleen deze twee namen genoemd.

Zodra de winter in aantocht was werd de winkelvoorraad uitgebreid met een aantal artikelen  
passend bij dit seizoen.

Vanaf 1880 noteerden we vanuit de geraadpleegde kranten, de navolgende artikelen:

*Kachel en Koolbakkleedjes.*

*Jaar 1929: 38 cents per stuk.*

*Voetzakken.*

*Waterstoven.*

*Voetbankjes met waterstoven.*

*Waterkruikjes.*

*Moffenwarmers.*

*Gekleurde schapenvachten.*

*Russische voetzakken.*

*Tochtbaai.*

*Vuurstoven.*

*Geiten- en schapenvachten.*

Over het artikel "vuurstoven", dit waren vierkante houten kistjes met een aantal gaten aan de  
bovenzijde. Deze kistjes waren aan een zijde open. Hierin bevond zich een langwerpig of  
vierkant aardenwerk of ijzer bakje waarin een smeulend kooltje was gelegd in een bed van as.

In 1857 komt er een nieuwe uitvinding inzake voetverwarming. Met enige tam-tam werd hij in  
de plaatselijke pers aangekondigd.

---

*Hydraulique Stoven.*

*Zij zijn beter - aldus het bericht - dan die welke verwarmd worden door kooltjes.*

*Zij geven gene zwavel en houtskool dampen.*

Het is de Firma F. Welsch, gevestigd in onze stad, die in de winter van 1863 regelmatig adverteert met dit type stoven.

---

Enige aandacht willen we schenken aan de ophangsystemen voor gordijnen; bevestigingen voor lopers; etc.

Zo rond 1930 komen de eerste gegevens hierover uit de kranten beschikbaar.

Al snel breidden de mogelijkheden, welke deze systemen te bieden hadden, zich uit.

Laten we beginnen met de looper-bevestigingen.

We attenderen op de ronde traproeden, leverbaar in brons, koper en nikkel. Er waren diverse breedten 61 - 69 - 76 - en 82 cm welke leverbaar waren in verschillende diameters.

Daarnaast kenden we nog: Torpedo roeden - Platte roeden - Kwartronde roeden - Klikroeden - etc.

Als bevestigingsmateriaal: Schroefogen - Knologen - Blokogen - etc.

De oorspronkelijke ophanging van gordijnen geschiedde door middel van roeden met gebruikmaking van Steunen - Eindknoppen - Poulies - Trekkoorden, etc.

Ze waren leverbaar in hout, koper en brons.

In latere perioden verschenen er op de markt de vele soorten rails. Ze varieëerden van het eenvoudige H. profiel via het U. profiel naar de in meubelplaat verankerde rail.

---

Een enkele keer komt het product viltpapier ter sprake. Een artikel dat gebruikt werd om onder vloerbedekking te leggen.

Als grondstof werd lompen hiervoor gebruikt. Deze werden eerst in repen gesneden. Door middel van z.g. "Hollanders" werden deze repen vernalen tot vezels hetgeen men bereikte door de aanwezigheid van rondraaiende messen in deze apparatuur.

De lengte van een rol viltpapier was 60 meter terwijl de breedte 100 cm was.

---

In dit artikel hebben we buiten beschouwing gelaten de vele kleine fournituren welke in ons vak werden en worden gebruikt.

Franjes - Kant - Entredeux - Picots - Ruches - Galons - Trekkoorden - Sierspijkers - Treekussens - Trapkant - Garen - Kitten - etc. etc.

---

Het begrip "Reisbediende" is al sinds 1817 in onze branche bekend. Tegenwoordig zouden we van een vertegenwoordiger spreken. Zij gingen met hun stalenmateriaal van stad tot stad en presenteerden hun handelswaar in een logement of hotel. Zij kondigden hun komst aan door

middel van een advertentie in het plaatselijk blad:

*Deze persoon heeft bij zich een groot  
en Fraay assortiment Engelsche Gedrukte  
Catoenen en Meubel Catoenen.*

Van o.m. onderstaande Firma's zijn wij een dergelijke advertentie tegengekomen:

|           |               |                    |
|-----------|---------------|--------------------|
| Jaar 1867 | Ln. Pn. Prins | Rijnstraat, Arnhem |
| Jaar 1888 | Firma Pander  | 's-Gravenhage      |

De beide "Reisbedienden" vertoefden te 's-Hertogenbosch enige dagen in Hotel "De Gouden Leeuw".

---

De samenstelling van de collectie van een woninginrichterszaak was niet vast omljnd. Men verkocht ook artikelen die eigenlijk in onze branche niet gebruikelijk waren.

In 1838 plaatst de Firma L.L. van Geffen uit de Hinthamerstraat een advertentie, dat zij zich gaan specialiseren in de verkoop van matrassen en bijkomstigheden.

Deze bijkomstigheden betroffen:

*Spreijen - Dekens - Manshoeden - Petten  
en alle soorten Militaire-Hoofdsieraden.*

Diverse woninginrichters, o.m. G.J. Scheefhals uit 's-Hertogenbosch (jaar 1872), hielden zich ook bezig met het opzetten van:

*Gevogelte en Dieren; alsmede veranderen  
en reparatiën aan Pelterijen.*

Wat in bepaalde gevallen ook tot de taak van de woninginrichter behoorde was het verplaatsen van meubelen, zowel in het huis van de opdrachtgever als het transport buitenshuis.

In 1870 adverteerde J. Quaadvliet uit de Kerkstraat, dat hij niet alleen kan verzorgen de levering van tapijten, karpetten, bedden en matrassen, maar hij belast zich ook met :

*de zware en moeilijke taak  
tot het doen van verhuizingen.*

Deze activiteit heeft zich tot na de eerste Wereldoorlog weten te handhaven in onze bedrijfstak. Veel langer is het de taak gebleven van de woninginrichter om zich te belasten met het ophangen van schilderijen, wandborden, etc.

---

Een geheel andere taak van de woninginrichter, tot aan het begin van de 20e eeuw was, het inrichten van een rouwkamer in het huis van de overledene. Wanden en gordijnen waren zoveel mogelijk gedrapeerd met zwarte doeken; in deze kamer werd de gestorven persoon in een bed gedurende 3 dagen opgebaard tot aan de begrafenis.

---

In het Jubileumboek van J.P. Wijers worden enige regels gewijd aan de inrichting van de verkooppriimte zowel bij de Grossier als bij de Detaillist.

In de tweede helft van de 19e eeuw waren de winkeldames keurig in het zwart gekleed, hetzij door bedrijfskleding hetzij door een stofjas.

Als een teken van waardigheid en als teken van: "verkoopster" hadden ze een lange schaar aan een zwart lint hangen.

In de winkel waren aanwezig een of meerdere lange mahoniehouten toonbanken.

In tegenstelling tot de verkoopsters hadden de leerling-verkoopsters geen schaar. Hun taak bestond niet alleen uit het opruimen en schoonmaken van de winkelvakken, maar ook uit het afdekken van de daar aanwezige rollen stof. Om het verschieten of vuil worden van de rollen stof te voorkomen waren ze buiten de uren, dat de winkel open was afgedekt met zwarte lappen. Aankopen door vaste klanten werden genoteerd in het debiteurenboek, periodiek ontvingen zij hierover een nota.

De overige klanten rekenden af aan de kassa.

Het debiteurenboek had vòòr 1834 een drietal geld kolommen; guldens - stuivers - duyten.

Na 1834 telde het twee kolommen; guldens en centen.

Voor de navolgende artikelen kon men rond 1850 bij deze grossier terecht;

*Laakens voor Heerencostuums en Uniformen*

*Linnensoorten w.o. Osnabrücker en Zandzakline.*

*Tilburgsche Baaiartikelen.*

*Linoleum - Tapijten - Dekens - Vitrage.*

*Ledikanten.*

*Bedden en Matrassenmakerij.*

De gecombineerde samenstelling van het assortiment zoals we het hierboven omschreven hebben is lang gebruikelijk geweest zowel bij de Detaillist als de Grossier.

In latere tijden heeft men, onder meer onder invloed van de gestelde vestigingswetten, maar soms ook als gevolg van een veranderde verkoop politiek bepaalde onderdelen afgestoten. Men trok een scherpere lijn tussen Manufacturen-verkoop en de Woninginrichting.

Maar ook anno 2000 zijn gecombineerde zaken nog steeds aanwezig.

---

Het wagenpark bestond in de tweede helft van de 19e eeuw uit een of meerdere handkarren.

In onze stad kon je deze ook huren o.a. op het Hinthamereinde. Was men in het bezit van meerdere handkarren, dan was ieder van deze aangepast voor zijn speciale transport functie. Zo was er de "Beddenwagen", een hoge platte open wagen op twee grote wielen. Er was ook een dichte handkar voorzien van een klep voor het transport van dekens, gordijnen, etc.

De afstanden die de "loopjongen" al dan niet vergezeld van een "halfwas" of een "volslagen" moest afleggen, waren niet mis. Een retourtje Boxtel behoorde tot de mogelijkheden. Indien het begon te regenen als men op route was, dan probeerde men te schuilen onder de kar. Op hoop van zegen, dat de bestelling droog bleef.

In latere tijden wordt de kar vervangen door de bakfiets.

Met de komst van de bestelauto moest ook deze het veld ruimen.

---

In het verdere verloop van deze publicatie zullen wij tussen de verschillende hoofdstukken enkele afbeeldingen plaatsen uit het meubelboek:

*Répertoire Encyclopédique Du Siege*

Zeer waarschijnlijk is dit meubelboek afkomstig van:

L.L. van Geffen-van der Wegen,  
welke zich in 1843 vestigde op de Hoogensteenweg. Voordien was hij gevestigd sinds 1838 aan de Hinthamerstraat A.62.

In 1902 werd deze zaak overgenomen door:

Vermeulen en Co.  
die zijn Firmanaam door middel van een sticker vermeldt in dit boek:

*Woninginrichting "Brabantia"*  
*Hoogensteenweg 41*  
*Vischstraat 27*  
*Telefoon 46*  
*'s-Hertogenbosch*







## 15. MEUBELEN

Het onderwerp "meubelen" kunnen we eigenlijk niet buiten dit onderzoek laten; enerzijds omdat we nogal wat gegevens konden noteren uit de krantenarchieven; anderzijds omdat een interieur zonder meubelen bijna ondenkbaar is.

Door ons werd opgetekend in het jaar 1772 uit de plaatselijke krant het navolgende bericht:

*ten sterf-Huyze van de Heer van Wijk  
te 's-Bosch, zullen verkocht worden:  
Tafels en Cabinetten.*

evenzo werden er:

In een huis op de Papenhulst in het jaar 1778 - naast een aantal andere artikelen - op dit adres verkocht:

*Bruine Mahony Taafels en Stoelen en Kasten.*

De term: Bruin Mahony, werd gedurende een groot aantal jaren regelmatig gebruikt.

Wegens opheffing van zaken werden er o.m. in 1788 en 1816 aankondigingen hierover in de plaatselijke kranten geplaatst.

De betreffende inboedels bestonden uit:

*Kasten -- Kabinetten -- Tafels  
Bedden -- Ledikanten -- Stoelen  
eenige Tapijten  
Spiegels en Thee-stoven.*

Een ander onderdeel, dat zeker interessant genoeg is voor een nadere beschrijving, zijn de stoelen en hun bekleding.

Om het zitten op de fraai uitgevoerde houten stoelen enigszins te veraangemen werd er gebruik gemaakt van kussens, welke bij boedel-beschrijvingen steevast werden beschreven als "stoffs matrasjes". Veel van deze zitkussens waren vervaardigd van kostbare weefsels of van stoffen welke met de hand geborduurd waren zoals: "Tapisserie" of "Petit-point".

Op het eind van de 16e eeuw verschenen er voor het eerst in Nederland stoelen welke voorzien waren van een vaste bekledingsstof. Dit waren de z.g. Spaanse Stoelen waarvan de zitting, de smalle rechthoekige rug en soms ook de rugstijlen met stof bekleed waren.

Een ander type meubel, dat vrijwel gelijktijdig zijn intrede deed, was de staatsie-zetel, waarvan het houtgedeelte geheel bekleed was.

In 's-Hertogenbosch kwam de "Spaanse Stoelenmakerij" in de 2e helft van de 17e eeuw tot redelijke bloei. Deze ambachtslieden werden met de Ladenmakers ingedeeld bij het Gilde van de Houtbewerkers, dat verder bestond uit Schrijnwerkers; Draaiers; Kuipers en Rademakers.

Het genoemde Gilde nam de 14e plaats in van de in totaal 22 Ambachts-Gilden die onze stad rijk was. In 1798 werd dit Gilde door de "Staatsregeling inzake afschaffing van de Gilden" omgezet in een Corporatie.

In 1809 werd het besproken Gilde nog vermeldt op de "Lijst der binnen de Stad 's-Hertogenbosch exsterende Corporatiën van Neringen, Ambachten en Bedrijven". Op deze lijst kwamen 19 Corporatiën voor.

Aan de hand van beschrijvingen bij de verkoop van stoelen in een Venduhuis te 's-Hertogenbosch in het jaar 1777 weten we, dat deze bekleed waren met:

*Trijp: zowel in de kleuren groen als rood.*

Uit het geraadpleegde boekwerk: "Het Nederlandse Interieur" weten we, dat de bekledingsstof Trijp - evenals het Leer - al ver vòòr het midden van de 18e eeuw werd gebruikt bij het stofferen. Andere bekledingsstoffen welke toen bekend waren zijn: Tapissery en Zijden damaststoffen.

De technische uitvoering van het werk was simpel.

De stoffering werd uitgevoerd in de zogenaamde laag-stoffering, hetgeen wil zeggen dat dit werk plaats vond op een basis van singels of een plank. De hoog-stoffering waarbij men gebruik maakte van ijzeren veren, doet pas rond 1800 zijn intrede.

De vulling bestond uit koehaar of paardenhaar. Bij de afwerking werd rijkelijk gebruik gemaakt van koperen sierspijkers.

In 1816 plaatst het Tuchthuis, hier ter stede, een advertentie waarin het zich aanbiedt voor de uitvoering van opdrachten inzake het matten van stoelen.

Dit matwerk werd veelal uitgevoerd in combinatie met stoffering van hetzij de rug; hetzij de zitting. In deze periode wordt er ook "Catoene Stof" als meubelbekleding verwerkt.

In 1830 kon men in dit Tuchthuis ook bekledingsstof bestellen welke geweven werd van "Paardehare".

In 1843 hebben zij dit artikel nog in de collectie zowel geweven als voor vulling van matrassen en zittingen van meubelen.

In het Provinciaal Dagblad van 1834 krijgen we door middel van een advertentie wat meer inzicht in de verschillende bekledingsstoffen uit deze periode:

Blauw Damast

Geel Damast

Zwarte Trijp

Roode Trijp

Blauw Fluweel

Groen Gestreept

Rond 1860 kunnen we daar nog aan toevoegen:

Geborduurde Bekleding

Chits

Ter toelichting op deze laatste naam het volgende. Chits of Sits behoorde tot de goedkope bekledingsstoffen. In 1867 bedroeg de gemiddelde prijs 90 cents per el. De meeste hier ter lande verwerkte Chits-stoffen werden geïmporteerd uit Engeland.

In 1840-1845 wordt regelmatig het product "Wasdoek" ten verkoop aangeboden. Onduidelijk is of het toen al de functie had van bekledingsstof of gebruikt werd voor bekleding van tafelbladen.

In 1875 werd er was- en zeildoek aangeboden waarbij duidelijk de vermelding: voor het stofferen van stoelen.

Bij de aanvang van de 20e eeuw was dit product zelfs uitgegroeid tot een artikel met een redelijke omzet.

In deze periode was ook in de handel: Leer; Leerdoek; Musslin; Drill eveneens voor stoffeerwerkzaamheden.

Uit het Provinciaal Dagblad van Noord-Brabant en de 's-Hertogenbossche Stadscourant van 20 mei 1851 noteerden wij een advertentie inzake de voorgenomen verkoop van meubilair afkomstig van de :

*"Sociteit de Zwarte Arend"*

Er werd aangeboden:

*Stoelen: zowel met Paardenhaar als met Leder bekleed.*

*Tafels voorzien van Marmerbladen.*

*Stomme Knechtjes; in totaal 16 stuks.*

*Courantenplanken.*

Rond de periode 1850-1851 werd in veel advertenties tevens een advies gegeven waarvoor de betreffende bekledingsstof het meest geschikt was.

Zo werd er een kwaliteit Trijp aangeboden welke speciaal aanbevolen werd voor: Causeuses (dit is een kleine sofa voor twee personen.)

We schrijven 1870. In dat jaar plaatst:

Ch. Biènar ..... Kruisstraat 270

verschillende malen een advertentie, dat hij vanaf heden uitsluitend verkoopt meubelen en meubelstoffen. Van deze laatste categorie noemt hij een aantal namen:

*Cottelinos*

*Bour de Soie*

*Velours*

*Oriëntal*

*Trijpen*

*Ribsen*

*Damasten*

In de daarop volgende jaren maakt deze ondernemer nogal wat reclame voor zijn "magazijn" waarin zich bevindt:

*Een fraaie collectie Fantasie en Onder Meubelen.*

Ook zijn collectie meubelstoffen is uitgebreid o.a. met :

*Tapistry Bekleding..... f 1,85 per meter*

*New Brussels ..... f 3,50 per meter*

---

De zaken gaan kennelijk goed, want hij verhuisde in 1887 naar de Kerkstraat.

's-Hertogenbosch was niet alleen een stad met vele, maar ook met zeer bekende meubelmakerijen. Uit diverse jaren zullen wij aan de hand van de dagbladen een bescheiden overzicht hiervan geven.

**Jaar 1840**

J. Borzo en Zonen.

**Jaar 1874**

Op de Vughterdijk vestigden zich de meubelmakers en meubelstoffeerders: F.W. Collaard en C. van Bruggen.

Zij maken en leveren: stoelen, kanape's en tafels.

---

Frans Rooyackers. Mr. Meubelmaker.

Kruisstraat 11. (nadien op H 157)

Hij maakt en levert meubelen in zwart Noten en Mahoniehout.

---

J.G.A. van Oerle. Vughterdijk L 97.

**Jaar 1880**

Frans Geene. Vughterstraat H 19

---

M. Biesart en Zoon. Kerkstraat A 166

---

J.H. Dirks. Clarastraat F 75

Hij gold als een van de beste meubelmakers van 's-Hertogenbosch. Bekend van hem zijn (en nog aanwezig in het Zwanenbroedershuis ) de Oorkondekast en een Buffet uit 1879. Deze zijn toen door het Ridderschap van Noord-Brabant aangeboden aan de Zwanenbroeders te 's-Hertogenbosch.

**Jaar 1887**

G. van Nijnatten en Zoon. Kolperstraat.

---

L.L. van Geffen-van der Weegen.

Zij leveren volledige ameublementen in alle stijlen.

**Jaar 1889**

H. Pander. 's-Gravenhage

Hoewel dit geèn bedrijf uit 's-Hertogenbosch was verschenen er toch vrijwel wekelijks advertenties hiervan in het plaatselijk blad. In het genoemde jaar beschikte deze firma over een eigen meubelfabriek "Hollandia". (In 1895 vonden we een advertentie met de tekst: *Pander 's-Gravenhage, werkende met 450 personen*).

**Jaar 1911**

A.C. v.d. Meulen.

In het genoemde jaar opent de hierboven genoemde firma de mogelijkheid om bij hen aan te vragen een groot fotografisch album met 64 platen over meubelen. Het wordt franco toegezonden aan de aanvragers.

Deze firma werd in 1887 voor zijn eigen ontwerpen op de meubeltentoonstelling te Amsterdam bekroond.

Een ander aspect van de vele advertenties welke geplaatst werden door de meubelmakerijen, is het inzicht, dat we krijgen omtrent de genoteerde prijzen.

In vrijwel alle aanbiedingen komt continu de zinsnede voor:

*dat zij zowel gedeeltelijk als  
gehele ameublementen kunnen leveren.*

**Jaar 1883**

Meubelmakerij: Scheefhals.

*Ledikant. 2 meter lang. 1,30 meter breed.*

*Matras à Ressort.*

*Linnenkast. 2 meter lang. 1,05 meter breed.*

*Waschtafel met marmerblad en spiegel.*

*1,50 meter hoog. 0,70 meter breed.*

*Nachtkastje met marmerblad. 0,70 meter hoog.*

*Een waschstel.*

*geheel Compleet.....f. 130,00*

*Uitgevoerd zowel in Mahonie als in Noten*

**Jaar 1885**

A.C. v.d. Meulen en Zonen Pensmarkt B 32-33.

*Een complete slaapkamer Ameublement met Spiegel of Linnenkast.*

*Uitgevoerd in :*

*imitatie Kersenhout.....f. 75,00*

*echt Kersenhout .....f. 110,00*

*Mahonie of Notenhout .....f. 175,00*

*massief Eikenhout .....f. 300,00*

*gewast Notenhout.....f. 500,00*

In veel advertenties werd er in de periode 1880-1890 extra aandacht geschonken aan geheel beklede meubelen. Uit èèn van de aanbiedingen:

*Fauteuils et chaises Comfortables Côteleés.*

Hoeveel Bosschenaren zouden dit begrepen hebben ?

### Jaar 1911

G. van Nijnatten, die we in 1887 in de Kolperstraat al tegenkwamen, heeft nu een meubelfabriek op het Meijerijplein. Deze is elke middag van 2-5 uur te bezichtigen. Zijn winkel aan de markt nummer 3 is elke dag geopend.

Hij heeft een aantal speciale aanbiedingen:

#### *Huiskamer ameublement.*

*Buffet. 120 cm breed. 200 cm hoog.*

*Tafel. 120 x 90 cm.*

*Stoelen. 6 stuks; bekleed met prima leerdoek; kleur naar keuze.*

*Totaal.....f. 125,00*

*alles met 10 jaar garantie.*

#### *Salon ameublement.*

*1 Canapé*

*2 Crapeaude*

*6 Stoelen*

*1 Tafel*

*Totaal.....f. 130,00*

#### *Divan.*

*met verstelbare rug f. 26,00 nu in de reclame*

*voor.....f. 20,00*

#### *Clubfauteuils.*

*speciale prijs .....f. 36,00*

#### *Voetbankje.*

*voorzien van waterstoof en bekleed met*

*moquette stof.....f. 3,25*

#### *Gemakstoel.*

*nu voor de prijs van .....f. 6,00*

Krantenadvertenties geplaatst door : Meubelmakerijen ; Meubelmagazijnen; Meubelwinkels, vertoonden vanaf begin 20e eeuw veel overeenkomst met elkaar.

Een enkeling springt eruit en dan met name door het gebruik van bijzondere benamingen. Enkele van deze gebruikte namen kunnen we door middel van het boek: "Het Nederlandsche Intérieur" nader verklaren.

---

|                             |   |
|-----------------------------|---|
| <b>Voltaire:</b>            | Moderne uitvoering van een bergère.<br>(gemakkelijke ruststoel).                                |
| <b>Chauffeuse:</b>          | Stoel met hoge rug en een lage zitting.   |
| <b>Tête à Tête:</b>         | Kleine canapé voor twee personen.   |
| <b>Divan de Milieu:</b>     | In het midden voorzien van een verhoging.   |
| <b>Causeuse:</b>            | Sofa voor twee personen.  |
| <b>Confidenc:</b>           | Een meubel, dat in het midden van de kamer geplaatst werd en voorzien was van twee zitplaatsen. |
| <b>Indiscret-Confederé:</b> | Zelfde type meubel, maar dan met drie zitplaatsen.  |

---

Bij de verschillende onderdelen van ons onderzoek hebben we ook een aantal neven- of bij-artikelen besproken.

Ook dit onderdeel willen we daarmee beëindigen.

|                       |  |
|-----------------------|--|
| <b>Piedestal:</b>     | Een hoog tafeltje.   |
| <b>Vuurschermen:</b>  | Werden veelal gebruikt in salon of huiskamer, waar men zich rond de haard of kachel schaarde. Het was tevens een pronkmeubel, in vele uitvoeringen leverbaar.  |
| <b>Tochtschermen:</b> | Werden in de zitkamer of ontvangkamer geplaatst bij de deur. In de slaapkamer werden ze bij het ledikant geplaatst.<br>Dit meubelstuk bestond uit een aantal panelen welke aan elkaar gescharnierd waren. Dit aantal varieerde van 2 tot 10 panelen. De hoogte bedroeg tussen 1,50 en 2,50 meter. Er was een grote variatie in het bekledingsmateriaal: zijden en fluwelen stoffen - goudleer - behangselpapier - beschilderingen. |

---

## TOELICHTING

**Bour de Soie:**

Bekleding vervaardigd van vlokzijde. Een product dat vrijkomt bij het haspelen van natuurzijde.

**Canapé:**

Rustbank.

**Clubfauteuil:**

Herenfauteuil. Aan alle zijden met leer overtrokken.

**Cottelinos:**

Een halve katoenen geribde stof.

**Côteleés:**

Een versierd weefsel; aan een zijde lengte ribbels, aan de andere zijde een ruitmotief. Ook het artikel Ribfluweel werd/wordt onder de naam Velours Cotelé in de handel gebracht.

**Crapeauds:**

Lage, ronde, dik beklede leuningstoelen.

**Damaststoffen:**

Weefsel met een ingeweven patroon. Het dessin tekent zich van het fond af door het verschil in weefselstructuur tussen beide gedeelten.

**Drill:**

Deze behoort tot de serie van de namaakleders.

**Gemakstoel:**

Een stoel, aan de onderzijde van de zitting voorzien van een po.

**Leer:**

Door middel van z.g. looizuren geprepareerde dierenhuiden. Voor de stoffering van zitmeubelen wordt hoofdzakelijk rundleder gebruikt.

**Leerdoek:**

Imitatieleder. Het bestond uit een katoenen weefsel, waarover een deklaag van elastische olielakken.



---

**Matras à Ressort:**

Benaming voor een springbak. Houten bak waarin houten dwarsliggers; hierop bevestigd door middel van krammen de veren. Deze veren werden door middel van touwen onderling verbonden. Hierover respectievelijk veerlinnen; vulsel; vullinnen; watten en damast.

**Musslin:**

Naam voor een bepaalde soort imitatie-leder.

**New-Brussels:**

Deze bekledingsstof is een wollen velours waarvan de pooldraden niet doorgesneden zijn. Het is een lussenweefsel.

**Oriëntal:**

Een stof voorzien van een dessin welke ontleend is aan Oosterse motieven.

**Ribsen:**

Een afkorting voor een weefsel, dat geweven werd van zijden garens. (19e eeuw)

**Stom-Knechtje:**

Meubelstuk met drie boven elkaar liggende bladen welke inschuifbaar waren.

**Tapistry:**

Weefselsoort waarbij de poolgarens voor het weven reeds met het patroon bedrukt zijn.

**Tête à Tête:**

Kleine canapé voor twee personen.

**Trijpen:**

Fluweelsoorten met een pool van mohair of schapenwol. Het grondweefsel is van katoen.

**Velours:**

Weefsel met een pool van geitenhaar.

Dit weefsel werd bekend onder de naam "Velours d'Utrecht".

**Wasdoek:**

Een stug weefsel van katoen, linnen of jute, dat bestreken werd met uit lijnolie bereidde vernissen.

De toplaag bestond uit een laklaag waarin een patroon of hout-imitatie verwerkt was.

---

## 16. STANDSORGANISATIE - VAKORGANISATIE

In het stadsarchief van 's-Hertogenbosch vonden we enige gegevens omtrent de beide organisaties welke we aan onze lezers niet willen onthouden.

De plaatselijke werknemers in onze branche waren vrijwel allen verenigd in de:

*Nederlandse Katholieke Bond van Houtbewerkers  
Meubelmakers, Behangers en aanverwante vakken:  
Sint Antonius van Padua  
afd. 's-Hertogenbosch  
oprichtingsdatum 1916*

Bekende namen binnen deze organisatie waren:

Th. Meeuwsen.  
C. Peijnenburg.  
Fr. Timmermans.

---

De werkgevers hadden zich verenigd in:

*R.K. Bond van Werkgevers in de Woninginrichting  
en Meubileringsbedrijven:  
Sint Reinoldus  
afd. 's-Hertogenbosch en omstreken  
Opgericht te 's-Hertogenbosch, 13 November 1935*

Bekende namen binnen deze organisatie waren:

J. v.d. Laar.  
W. v.d. Laar.  
Chr. Wiggers.  
J. Grefkens.  
C. Rietveld.  
L. Marijnen.  
Fr. Vorst.  
W. Meeuwsen.  
W. Pennings.  
A. Neefs.  
A. Kok.

Eèn van de oprichters van St. Reinoldus was de heer R. Ubink, eigenaar van de bekende onderneming "Magazijn de Kroon" aan de Hooge Steenweg.

Een der mede-oprichters was de heer Vennix.

In 1961 - bij het zilveren jubileum van deze bond - waren er 27 ondernemers uit 's-Hertogenbosch en omgeving bij deze plaatselijke organisatie aangesloten. Een van de Geestelijke Adviseurs was J. Maas, pastoor van de Parochie Sint Antonius van Padua te 's-Hertogenbosch (Muntel).



---

## 17. BRONVERMELDING

### **Boeken:**

Alles over Behang. Een uitgave van Rath en Doodeheefver.

Binnenhuis Materialen, J.J. van Blitterswijk.

De Stoel in de Historie, E. Baaren - E.G.C. Schubad.

De Ambachtsgilden van 's-Hertogenbosch vòòr 1629, Mr. N.H.L. van den Heuvel.

Gedenkboek uitgegeven bij het 150-jarig bestaan van de N.V. J.P. Wyers Industrie en Handelsonderneming te Amsterdam, 1797-1947.

Het Nederlandse Binnenhuis en zijn Meubels 1750-1800, Prof. W. v.d. Pluym.

Het Nederlandse Interieur, Dr. Anne Berendsen.

Leerboek der Meubelstijlen, H. Baaren en A.G. Vélu.

Materialen en Grondstoffen, J.J. van Blitterswijk.

Ons Huis. Vaktijdschrift voor de Woninginrichting.

Publicatie van Brabants Heem. Jaar 1997, 4.

Tapijtfabrieken en Mattenmakerijen in 's-Hertogenbosch, Henk Bruggeman.

Textielwarenkennis, E. Dijkmeijer.

Tussen Biedermeier en Berlage, J.M.W. van Voorst tot Voorst.

Tussen Plafond en Plint. Cultuurgeschiedenis van het Behang, Volkscultuur, Jaargang 9 nr. 1, 1992.

Vakblad voor de Meubelindustrie.

Woningstoffereren, D. Helleman.

Woningtextiel, A.H. Kuiper en G.F.M. van Lunteren.

---

**Archieven:**

Stadsarchief 's-Hertogenbosch:

- Bedrijfsarchief Textielgrossier de Winter te 's-Hertogenbosch.
- Collectie Kranten uitgegeven te 's-Hertogenbosch, periode 1771-1971.
- Collectie Kranten niet uitgegeven te 's-Hertogenbosch, periode 1756-1781.

Rijks Archief in Noord-Brabant:

- Collectie Cuypers van Velthoven, inv.nrs. 3753-3756.  
(Nummer toegang 059.02)
- Archief van de Dienst der Genie in de provincie Noord-Brabant, 1735-1979.  
(Nummer toegang 131.01)

Nederlands Textielmuseum te Tilburg:

- Bibliotheek

Collectie H. Bruggeman:

- Bedrijfsarchief Woninginrichting Karel Bruggeman te 's-Hertogenbosch.

**Met bijzondere dank aan:**

Mw. E. Hartkamp-Jonxis, Conservator Textiel, Rijksmuseum Amsterdam

Meubelstoffeerderij F. van Herwijnen, 's-Hertogenbosch

Mw. T. Langenveld, Rosmalen

Dhr. en Mw. Leget, Oss

Mw. R. Lugtigheid, Hoofdre Restaurator, Stichting Werkplaats tot Herstel Antiek Textiel, Haarlem

Nederlandse Linoleumfabrieken Forbo-Krommenie

Mw. M.G.A. Schipper van Lottum, Amsterdam

Meubelstoffeerderij L.J. Sidler, Vught

Dhr. H. Simon, Berlicum

Mw. Winkelman, Nederlands Economisch Historisch Archief, Amsterdam

Mw. M. Winkelmolen, Bibliotheecaresse, Nederlands Textielmuseum, Tilburg

Branche- en Vakgenoten

**Verzorging van de boekjes:**

Jacqueline van Tiel-Bruggeman, Mariët Kuijs-Bruggeman, Copymaster Nederland te Rosmalen